

تعلیم و تربیه اسلامی
صنف هشتم
(مذهب جعفری)

تعلیم و تربیه اسلامی صنف هشتم (مذهب جعفری)

تعلیم و تربیه اسلامی صنف هشتم (مذهب جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۸ هـ. ش

سرود ملی

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زره وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلیري
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تعلیم و تربیه اسلامی

صنف هشتم

(مذهب جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۸ هـ ش

مشخصات کتاب

مضمون: تعلیم و تربیه اسلامی

مؤلفان: گروه مؤلفان کتاب‌های درسی دیپارتمنت تعلیم و تربیه اسلامی نصاب تعلیمی

ویراستاران: اعضای دیپارتمنت ویراستاری و ایدیت زبان دری

صنف: هشتم (مذهب جعفری)

زبان متن: دری

انکشاف دهنده: ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تالیف کتب درسی

ناشر: ریاست ارتباط و آگاهی عامه وزارت معارف

سال چاپ: ۱۳۹۸ هجری شمسی

مکان چاپ: کابل

چاپ‌خانه:

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

حق طبع، توزیع و فروش کتاب‌های درسی برای وزارت معارف جمهوری اسلامی افغانستان محفوظ است. خرید و فروش آن در بازار ممنوع بوده و با متخلفان برخورد قانونی صورت می‌گیرد.

پیام وزیر معارف

اقراً باسم ربك

سپاس و حمد بیکران آفریدگار یکتایی را که بر ما هستی بخشید و ما را از نعمت بزرگ خواندن و نوشتن برخوردار ساخت، و درود بی پایان بر رسول خاتم - حضرت محمد مصطفی ﷺ که نخستین پیام الهی بر ایشان «خواندن» است.

چنانچه بر همه گان هویداست، سال ۱۳۹۷ خورشیدی، به نام سال معارف مسمی گردید. بدین ملحوظ نظام تعلیم و تربیت در کشور عزیز ما شاهد تحولات و تغییرات بنیادینی در عرصه های مختلف خواهد بود؛ معلم، متعلم، کتاب، مکتب، اداره و شوراها و والدین، از عناصر شش گانه و اساسی نظام معارف افغانستان به شمار می روند که در توسعه و انکشاف آموزش و پرورش کشور نقش مهمی را ایفا می نمایند. در چنین برهه سرنوشت ساز، رهبری و خانواده بزرگ معارف افغانستان، متعهد به ایجاد تحول بنیادی در روند رشد و توسعه نظام معاصر تعلیم و تربیت کشور می باشد.

از همین رو، اصلاح و انکشاف نصاب تعلیمی از اولویت های مهم وزارت معارف پنداشته می شود. در همین راستا، توجه به کیفیت، محتوا و فرایند توزیع کتاب های درسی در مکاتب، مدارس و سایر نهادهای تعلیمی دولتی و خصوصی در صدر برنامه های وزارت معارف قرار دارد. ما باور داریم، بدون داشتن کتاب درسی باکیفیت، به اهداف پایدار تعلیمی در کشور دست نخواهیم یافت.

برای دستیابی به اهداف ذکر شده و نیل به یک نظام آموزشی کارآمد، از آموزگاران و مدرسان دلسوز و مدیران فرهیخته به عنوان تربیت کننده گان نسل آینده، در سراسر کشور احترامانه تقاضا می گردد تا در روند آموزش این کتاب درسی و انتقال محتوای آن به فرزندان عزیز ما، از هر نوع تلاشی دریغ نورزیده و در تربیت و پرورش نسل فعال و آگاه با ارزش های دینی، ملی و تفکر انتقادی بکوشند. هر روز علاوه بر تجدید تعهد و حس مسؤولیت پذیری، با این نیت تدریس را آغاز کنند، که در آینده نزدیک شاگردان عزیز، شهروندان مؤثر، متمدن و معماران افغانستان توسعه یافته و شکوفا خواهند شد.

همچنین از دانش آموزان خوب و دوست داشتنی به مثابه ارزشمندترین سرمایه های فردای کشور می خواهیم تا از فرصت ها غافل نبوده و در کمال ادب، احترام و البته کنجکاوی علمی از درس معلمان گرامی استفاده بهتر کنند و خوشه چین دانش و علم استادان گرامی خود باشند.

در پایان، از تمام کارشناسان آموزشی، دانشمندان تعلیم و تربیت و همکاران فنی بخش نصاب تعلیمی کشور که در تهیه و تدوین این کتاب درسی مجدانه شبانه روز تلاش نمودند، ابراز قدردانی کرده و از بارگاه الهی برای آن ها در این راه مقدس و انسان ساز موفقیت استدعا دارم. با آرزوی دستیابی به یک نظام معارف معیاری و توسعه یافته، و نیل به یک افغانستان آباد و مترقی دارای شهروندان آزاد، آگاه و مرفه.

دکتور محمد میرویس بلخی

وزیر معارف

فهرست مطالب

۱		درس اول: راه‌های خداشناسی
۳		درس دوم: آیات خداوند <small>عز وجل</small> در طبیعت
۶		درس سوم: نیاز به پیامبران <small>علیهم السلام</small>
۸		درس چهارم: وحی الهی
۱۰		درس پنجم: پیامبر خاتم <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۳		درس ششم: امام حسن <small>علیه السلام</small>
۱۵		درس هفتم: امام حسین <small>علیه السلام</small>
۱۸		درس هشتم: امام سجاد <small>علیه السلام</small>
۲۰		درس نهم: سفر آخرت
۲۲		درس دهم: زندگی پس از مرگ
۲۴		درس یازدهم: علایم رستاخیز
۲۸		درس دوازدهم: اهمیت روزه
۳۱		درس سیزدهم: فواید روزه
۳۵		درس چهاردهم: شرایط و وجوب روزه
۳۸		درس پانزدهم: اقسام روزه (۱)
۴۲		درس شانزدهم: اقسام روزه (۲)
۴۴		درس هفدهم: مبطلات روزه (۱)
۴۷		درس هجدهم: مبطلات روزه (۲)
۴۹		درس نوزدهم: روزه مسافر
۵۲		درس بیستم: قضای روزه
۵۵		درس بیست و یکم: کفاره روزه
۵۸		درس بیست و دوم: راه‌های اثبات اول ماه
۶۱		درس بیست و سوم: فطره روزه
۶۵		درس بیست و چهارم: اهمیت حج
۶۸		درس بیست و پنجم: شرایط و وجوب حج
۷۱		درس بیست و ششم: اقسام حج
۷۶		درس بیست و هفتم: تقوی (۱)
۷۹		درس بیست و هشتم: تقوی (۲)

۸۲	درس بیست ونهم: راست گویی
۸۵	درس سی ام: راستی
۸۸	درس سی ویکم: جهاد با نفس
۹۱	درس سی ودوم: حسن خلق
۹۳	درس سی وسوم: سخاوت
۹۶	درس سی وچهارم: عزت نفس
۹۹	درس سی وپنجم: اخلاق خانواده (۱)
۱۰۲	درس سی وششم: اخلاق خانواده (۲)
۱۰۵	درس سی و هفتم: حرمت انسان
۱۰۸	درس سی وهشتم: احترام بزرگ ترها
۱۱۱	درس سی ونهم: احترام به زیر دستان
۱۱۴	درس چهلم: حقوق همسایه
۱۱۸	درس چهل و یکم: توبه

راه‌های خداشناسی

عقل و شعور

هدف: آشنایی با یکی از راه‌های شناخت خداوند عز وجل (عقل)

پرسش: در مورد عقل و شعور انسانی چه می‌دانید؟

هنگامی که خداوند عز وجل انسان را آفرید، او را از عقل و شعور بهره‌مند ساخت، تا چراغ هدایت او باشد. عقل یکی از راه‌های شناخت، نعمت بزرگ الهی و حجت باطنی در وجود انسان است.

فواید عقل و شعور

قوه تعقل جزء ویژگی‌های فطری انسان می‌باشد. داشتن قوه تعقل موجب تمایز انسان از حیوانات می‌شود. این ویژگی حرکت اختیاری انسان به سوی هدف را آسانتر می‌نماید. ما کلیه کارها، افکار و رفتارهای خود را با عقل می‌سنجیم اگر عقل نبود راهی برای پذیرش و اعتماد به دین نیز وجود نداشت.

ویژگی تعقل سبب شده که خداوند عز وجل هدایت ویژه‌ای برای انسان‌ها در نظر بگیرد. هدایت ویژه‌ی انسان یعنی این که انسان باید با عقل خود، هدف درست را تشخیص دهد، آن را انتخاب نموده و به سوی آن هدف حرکت کند. به عبارت دیگر انسان با عقل است که به وجود خدا و معاد پی برده و پس از شناخت پیامبران علیهم السلام از آنان پیروی می‌نماید. اهمیت عقل تا آن جا است که می‌توان گفت: کسانی که در تعقل برترند، به فرمان‌های الهی نیز داناتر می‌باشند. زیرا انسان تنها، با استفاده از قوه‌ی تعقل می‌تواند از حقیقت دین الهی بهره‌مند شود. و در پرتو عقل می‌تواند معارف و حقایق دینی را بفهمد. و به آن عمل نماید.

عقل در قرآن کریم

قرآن کریم در آیات بسیاری انسان را به اندیشیدن و تعقل در منظره‌های شگفت آور عالم خلقت دعوت می‌فرماید هیچ کتاب آسمانی به اندازه قرآن به شناخت عقلی اهمیت قائل نشده است، دلایل عقلی در قرآن در مورد عقاید بسیار فراوان است.^۱

قرآن شریف، انسان را به تفکر در عالم طبیعت دعوت می‌نماید و می‌فرماید: (إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ

۱ اصل سوم پنجاه درس اصول عقائد برای جوانان - مکارم شیرازی

وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ؛ راستی که در آفرینش آسمان‌ها و زمین و در پی یک‌دیگر آمدن شب و روز و کشتی‌هایی که در دریا روان اند با آنچه به مردم سود می‌رساند و [هم‌چنین] آبی که خدا از آسمان فرو فرستاده و با آن زمین را پس از مردنش زنده گردانیده و در آن هر گونه جنبنده‌ای پراکنده کرده و نیز در گردانیدن بادها و ابری که میان آسمان و زمین آرمیده است برای گروهی که می‌اندیشند، واقعا نشانه‌هایی [گویا] وجود دارد.)

از طرف دیگر خداوند ﷻ در مورد کسانی که عاقلانه فکر نمی‌کنند چنین می‌فرماید: **إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ**^۲ - قطعا بدترین جنبنده‌گان نزد خدا کرها و لال‌ها اند که نمی‌اندیشند.

فعالیت

شاگردان متن درس را به صورت فردی مطالعه نمایند.
شاگردان در گروه‌های سه نفری بحث نمایند. به نظر شما چگونه با استفاده از عقل می‌توان به وجود خداوند ﷻ پی برد؟

ارزشیابی

۱. عقل چیست و چگونه می‌توان از آن برای شناخت خداوند ﷻ استفاده کرد؟
۲. ویژگی تعقل سبب حرکت ... انسان به سمت هدف می‌شود.
۳. هدایت ویژه‌ی؛ انسان یعنی این که انسان باید با عقل خود، ... درست را تشخیص دهد، آن را ... نموده و به سوی ... حرکت کند.

کارخانه‌گی

سه آیه از قرآن کریم بنویسید که انسان را به تفکر و تعقل دعوت می‌نماید.

آیات خداوند ﷻ در طبیعت

زنبور عسل

هدف: توجه در زندگی زنبور عسل و گل‌ها به عنوان نشانه‌ای از قدرت خداوند ﷻ.

پرسش‌ها

۱. شگفتی‌های طبیعت نشانه چیست؟

۲. در زندگی زنبور عسل چه شگفتی

وجود دارد؟

در یک روز بهاری، به یکی از باغ‌های سرسبز و زیبا می‌رویم در باغ دسته‌های زیادی از حشرات کوچک، زنبورهای عسل و پروانه‌ها را می‌بینیم که با آرامی به هر طرف پرواز می‌کنند. از روی این گل برخاسته به سراغ گل دیگری می‌روند. زنبورها چنان گرم کارند که گویا یک کارفرما به آن‌ها فرمان می‌دهد تا با جدیت

در کارگاه خود مشغول کار باشند. به راستی که آنان مأموریت و کار مهمی دارند.

دوستان قدیمی و صمیمی

دانشمندان علوم طبیعی می‌گویند: گیاهان، گل‌ها و حشرات با هم به وجود آمده‌اند. یعنی در طول تاریخ آفرینش، این دو، به صورت دو دوست صمیمی و باوفا زنده‌گی کرده‌اند؛ گل‌ها برای گرده‌افشانی نیاز به کمک و همکاری حشرات دارند و برای این که بتواند محبت حشرات و زنبورها را به خود جلب نمایند، شیرینی بسیار خوش طعمی می‌سازند و در خود ذخیره می‌کنند. این شیرینی آماده شده، زنبور عسل را به سوی خود فرا می‌خواند.

حشرات و زنبورهای عسل برای جمع‌آوری گرده و شیرینی گل‌ها روی آن‌ها می‌نشینند مقداری از شیرینی‌های تهیه شده گل‌ها را می‌خورند و مقدار بیشتری را همراه خود می‌برند و در کندوی خود به صورت عسل ذخیره می‌کنند. در وقت جمع‌آوری

گرده گل‌ها، مقداری از این گرده‌ها به پاهای زنبورها می‌چسبند. زنبور از یک گل به گل دیگر پرواز کرده و روی گل دیگری می‌نشیند در این وقت گرده‌ی گل قبلی به گل جدید منتقل می‌شود و این گونه زنبورهای عسل در باروری و زیاد شدن گل‌ها و گیاهان کمک و همکاری می‌نمایند. این پیمان محبت و دوستی بین گل‌ها و حشرات برای هر دوی آن‌ها سودمند است.

درسی از توحید:

هنگامی که انسان این نکات شگفت‌انگیز را در زنده‌گی حشرات و گل‌ها مطالعه می‌کند بی‌اختیار از خود می‌پرسد.

- این پیمان محبت و دوستی را چه کسی میان گل‌ها و حشرات بسته است؟

- آن آمری که فرمان به این فعالیت می‌دهد کیست؟

- آیا کسی می‌تواند باور کند که طبیعت به خودی، خود این صحنه‌های حیرت‌انگیز

را به وجود آورده باشد؟

خداوند در قرآن مجید می‌فرماید: «پروردگار تو به زنبور عسل الهام داد که در کوه‌ها و درختان و سقف‌های رفیع، خانه اختیار کن، سپس از شیره‌ی تمام گل‌ها بچشی و در راهی که پروردگارت تعیین کرده با آرامی گام بردار. آن‌گاه از درون آن‌ها شربت شیرینی به رنگ‌های مختلف بیرون آید که در آن شفای مردمان است. در این کار نیز نشانه‌ای از قدرت خداوند ﷻ نهفته است، برای کسانی که می‌اندیشند و از نعمت عقل بهره می‌گیرند.

نشانه قدرت خداوند ﷻ

جالب است بدانیم که دانشمندان از طریق تجربه به این حقیقت رسیده‌اند که زنبورها به هنگام ساختن عسل آن‌چنان ماهرانه، عمل می‌کنند که خواص درمان‌داری گیاهان کاملاً محفوظ مانده و به عسل منتقل می‌شود.

امام صادق علیه السلام درباره کار زنبور عسل، شاگرد خود را به تفکر دعوت می‌کند و می‌فرماید: به اجتماع زنبور عسل و ساختن خانه توسط او بنگر. چنانچه کار آن‌ها را مورد تأمل و دقت قرار دهی، آن‌را شگفت و ظریف می‌بینی، ولی چون به خود زنبوران بنگری آن‌ها را نسبت به کارشان بی‌خبر می‌یابی. در این کار حکمت و دانشی از زنبور عسل نیست، بلکه از آن کسی است که آن‌را در این طبیعت آفریده و برای مصلحت انسان این توانایی را در آنان قرار داده است.^۱

۱. توحید مفضل

فعالیت

شاگردان در گروه‌های ۳ نفری در مورد شگفتی‌های زنده‌گی زنبوران عسل بحث نمایند.

ارزشیابی

۱. زنبورهای عسل چگونه در باروری گل‌ها و گیاهان اشتراک دارند؟
۲. شیرینی گل‌ها، رنگ و بوی آن‌ها چه فایده‌ای برای زنبور عسل دارد؟
۲. زنده‌گی زنبور عسل چگونه ما را به سوی آفریدگار دانا جهت می‌دهد؟

کارخانه‌گی

با توجه به زیبایی‌های اطراف خود، برای توصیف آن زیبایی‌ها یک متن ادبی در پنج خط بنویسید.

نیاز به پیامبران علیهم‌السلام

هدف: آشنایی با علت نیاز انسان‌ها به پیامبران الهی علیهم‌السلام

پرسش‌ها

۱. چرا بشر به بعثت انبیاء، نیاز دارند؟
۲. دلایل این نیازمندی کدام‌اند؟

محدودیت عقل و دانش بشری^۱

اگر دقت نماییم دانش بشر در زمینه‌های مختلف هر روز نسبت به روز قبل پیشرفت می‌کند به گونه‌ای که مقدار دانش او در مدتی کوتاه چندبرابر زمان‌های گذشته شده است. به طور مثال: پیشرفت بشر در مورد ستاره‌ها و سیارات آسمانی و سفر انسان به کره‌ی ماه، حاصل مطالعه و تلاش دانشمندان از هزاران سال پیش تا کنون است. و یا اگر در این زمان طیب ماهر می‌شود قلب انسان مرده را در سینه انسان دیگری پیوند بزند تا به انسان نیمه‌جانی، حیات دوباره بخشد این کار طیب، نتیجه تجربیات هزاران داکتر و جراح در طول تاریخ است. با دقت به موارد ذکر شده می‌بینیم علم و دانش انسان در تغییر می‌باشد به گونه‌ی که دانش دیروز انسان نسبت به علم امروز او بسیار ناچیز می‌باشد و علم امروز او نسبت به آینده بسیار کم است.

البته نارسایی عقل و دانش بشر منحصر به موضوعات علوم تجربی نیست؛ بلکه بشر در بسیاری از مسایل علوم انسانی نیز نتوانسته راه محکمی بیابد. دیدگاه‌های مختلف و متعارض بشر در مسایل اجتماعی، اخلاقی، خانواده‌گی و... نشانه نارسایی درک انسان از این مسایل می‌باشد.

برای اینکه راه صحیح زنده‌گی در همه ابعاد و جوانبش شناخته شود باید آغاز و انجام وجود انسان و پیوندهایی که با موجودات دیگر دارد روابط او با هم‌نوعان و سایر آفریده‌گان و تأثیرات این روابط در سعادت یا شقاوت انسان معلوم گردد؛ ولی احاطه بر همه این امور توسط عقل ممکن نیست.

البته مصالح مادی و دنیوی را می‌توان تا حدودی به وسیله بی تجارب عملی تشخیص داد اما مصالح معنوی و اخروی قابل تجربه حسی نیست و نمی‌توان آن‌ها را به گونه دقیق ارزشیابی کرد. با توجه به این مطالب می‌توان گفت: گرچه عقل و خرد انسان در پیمودن راه

۱ برگرفته از منشور عقاید امامیه بخش پنجم، دلایل لزوم نبوت، اصل ۵۴ پنجاه درس اصول عقاید برای جوانان، مکارم شیرازی، مدرسه الامام علی بن ابی طالب دو درس پیامبرشناسی.

تکامل او لازم است، اما کافی نیست یعنی اگر در هدایت انسان به عقل و خرد او قناعت شود انسان هرگز راه کمال را به طور کامل نخواهد شناخت. برای نمونه، مبدأ و معاد یکی از مهمترین مسایل فکری بشر بوده است. بشر می‌خواهد بداند از کجا آمده، چرا آمده، و به کجا خواهد رفت؟ عقل و خرد به تنهایی از شناخت این مسایل ناتوان است. با توجه به این نکات، عقل صحیح حکم می‌کند که برای رسیدن به هدف اصلی آفرینش احتیاج به یک سلسله تعلیمات صحیح و خالی از اشتباه است تا انسان در پرتو آن بتواند راه را از بی‌راهه تشخیص دهد، لذا خداوند پیامبرانی فرستاد تا راه صحیح زنده‌گی را به بشر بیاموزند.

نیاز به الگوی اخلاقی

می‌دانیم در وجود ما علاوه بر «عقل و خرد» انگیزه‌های نیرومند دیگری به نام «غرائز و امیال» وجود دارد: غریزه خوددوستی، خشم و غضب و غرایز دیگر. انسان با وجود این غرایز، آگاهانه یا ناخودآگاه، پیوسته به دنبال منفعت‌جویی‌های شخصی است و در زندگی نمی‌تواند از دایره منافع فردی و گروهی به طور کامل بیرون آید. انسان‌ها برای تربیت اخلاقی و کنترل این غرایز نیاز به «الگو» و مربی دارد از این رو خداوند پیامبران و رسولان را فرستاده تا الگوهای انسان‌ها باشد و به صورت عملی راه را به آنان نشان دهد^{۱۵}.

فعالیت

جدول ذیل را تکمیل کنید.

توانایی‌های انسان	ضعف‌های انسان

ارزشیابی

۱. مصالح مادی و دنیوی را می‌توان تا حدودی به وسیله‌ی تجارب عملی اما مصالح معنوی و اخروی نیست.
۲. اگر در هدایت انسان فقط به ... و ... او قناعت شود انسان هرگز راه کمال را به طور کامل نخواهد شناخت.
۳. علت نیاز انسان‌ها به پیامبران را مختصر توضیح دهید.

۱. برگرفته از دلایل لزوم نبوت منشور عقاید امامیه بخش پنجم کلیات عقاید ۴ اصل پنجاه و چهارم

وحی الهی

هدف: آشنایی با مفهوم و انواع وحی

پرسش‌ها

۱. وحی چیست؟
۲. انواع وحی را توضیح دهید.

انسان‌ها شناخت و آگاهی خود درباره حقایق جهان هستی را، از طریق ادراک حسی و عقلی به دست می‌آورند، اما پیامبران علیهم‌السلام علاوه بر داشتن این دو نیروی ادراکی، از نیرو و ابزار دیگر شناخت؛ یعنی وحی نیز بهره می‌جویند که در وحی هیچ گونه خطا و اشتباهی راه ندارد. پیامبران علیهم‌السلام، از طریق وحی، از والاترین تعالیم و قوانین برای رشد و تکامل انسان‌ها و اداره جامعه آگاه می‌شوند.

وحی چیست؟: وحی، مهمترین راه ارتباط با عالم غیب است، این راه از گزینه یا عقل بشری سرچشمه نمی‌گیرد؛ بلکه وحی آگاهی ویژه‌ای است که خداوند جل جلاله آن را در اختیار پیامبران علیهم‌السلام قرار داده است، تا انبیاء علیهم‌السلام پیام‌های الهی را به بشر برسانند.

خداوند جل جلاله در آیه از قرآن کریم وحی را چنین وصف می‌کند (نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ * عَلَى قَلْبِكَ!). این قرآن را روح‌الامین (فرشته وحی) بر قلب تو فرود آورده است. این آیه می‌فرماید که آگاهی پیامبر، نتیجه به کارگیری اموری همچون حواس ظاهری و نظایر آن نیست، بلکه فرشته وحی آن را بر قلب پیامبر فرود می‌آورد.

انواع وحی^۲

البته راه وحی الهی به پیامبران علیهم‌السلام، منحصر در نزول فرشته وحی نیست، بلکه راه‌های دیگری نیز دارد که در آیه ۵۱ سوره شوری بیان شده است.

قرآن وحی الهی را، به سه نحو معرفی می‌کند و می‌فرماید: (وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكَلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ) با هیچ بشری خدای متعال سخن نگوید مگر از طریق وحی، یا از پس پرده، یا آنکه رسولی نزد وی بفرستد.^۳

از نظر قرآن کریم وحی به سه طریق، الهام به قلب، از پشت پرده و یا به صورت ارسال رسول

می‌باشد:

۱. شعراء/ ۱۹۳- ۱۹۴

۲. اصل سی و هشتم

۳. سوره شوری / ۵۱

۱. إِلَّا وَحِيًّا: الهام به قلب

۲. أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ: از پشت پرده، به گونه‌ای که بشر سخن خدا را می‌شنود ولی او را نمی‌بیند، چنان‌که سخن گفتن خدا با موسی چنین بوده است.

۳. أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا: رسولی یا فرشته‌ای را می‌فرستد تا به اذن پروردگار به او وحی نماید.

تفاوت پیامبران عليه السلام و نوابغ

عده‌ای پیامبران عليه السلام را از نوابغ بشر دانسته و وحی را محصول تفکر آنان می‌دانند. به گفته این گروه، حقیقت روح الامین، روح و نفس پاک پیامبران عليه السلام می‌باشد و کتاب آسمانی نیز همان افکار بلند و والای پیامبران عليه السلام است.

این گونه تفسیر از وحی، با سخنان پیامبران الهی عليه السلام منافات دارد، زیرا پیامبران عليه السلام پیوسته اعلان می‌کردند که آنچه برای بشر آورده‌اند جز وحی الهی چیزی نیست.

خداوند جل جلاله می‌فرماید: «هرگاه آیات روشن ما بر خلق تلاوت شود، منکران معاد، که به دیدار ما امیدوار نیستند، به رسول ما اعتراض کرده، می‌گویند: (اگر تو رسولی) قرآنی غیر از این نیز بیاور و یا همین را به قرآن دیگری مبدل ساز در پاسخ آن‌ها بگو: من چنین اجازه و قدرتی ندارم که خود، آن را تبدیل کنم؛ من جز آنچه را به من وحی شود تبعیت نمی‌کنم. من ترس آن دارم که مرتکب عصیان در برابر پروردگار خویش شوم و در نتیجه، گرفتار عذاب سخت روز بزرگ رستاخیز گردم.»^۱

فعالیت

۱. شاگردان بصورت دو نفری در باره انواع وحی گفتگو نمایند.
۲. شاگردان در گروه‌های پنج نفری در باره ابزار شناخت خداوند تبادل نظر نمایند.

ارزشیابی

۱. اسلام برای شناخت جهان و حقایق دینی از چند نوع ابزار بهره می‌گیرد؟
۲. کلام خداوند چگونه به انبیا می‌رسد.

کارخانه‌گی

آیات را در قرآن کریم بیابید که در مورد وحی باشد.

هدف: آشنایی با مفهوم خاتمیت و پیامبر خاتم
صلوات الله
وعلى آله
وسلم
پرسش: خاتمیت به چه معناست؟

پیامبر اسلام صلوات الله وعلى آله وسلم

حضرت محمد صلوات الله
وعلى آله
وسلم، خاتم پیامبران عليهم
السلام است. پدر ارجمند ایشان عبدالله و مادرشان آمنه دختر وهب از شرافت‌مندترین خانواده‌های قریش می‌باشد. ایشان روز ۱۷ ربیع الاول سال ۵۷۰ میلادی، در خاندان شریفی، از قبیله قریش در مکه به دنیا آمد آن حضرت در چهل سالگی به پیامبری مبعوث گردیدند پس از گذشت ۱۳ سال از پیامبری، ایشان با گروهی از مسلمانان به مدینه هجرت کردند پیامبر اسلام صلوات الله
وعلى آله
وسلم سرانجام در ۲۸ صفر سال ۱۱ هجری، در سن ۶۳ سالگی در مدینه رحلت نمودند. مرقد مطهرشان در کنار مسجدالنبی در مدینه قرار دارد.

قرن‌ها پیش در جزیره‌العرب، فرهنگ سیاه شرک و بت‌پرستی حاکم بود. اختلافات و تبعیض‌ها اساس آداب و رسوم اجتماعی مردم آنجا به شمار می‌رفت، در این شرایط تیره پیامبری از جانب خداوند برگزیده شد تا مردمان آن سرزمین را از زنجیر بت‌ها آزاد نماید حضرت محمد صلوات الله
وعلى آله
وسلم آخرین پیامبر اولوالعزم عليهم
السلام بود. پیامبر اسلام صلوات الله
وعلى آله
وسلم با مشعل ایمان و هدایت خود، نادانی‌ها و نارسایی‌های فکری مردم را به روشنایی مبدل ساخت^۱.

خاتمیت

در سوره احزاب آیه ۴۰ چنین می‌خوانیم: (مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ) محمد پدر هیچ‌یک از مردان شما نیست، همانا او فرستاده خدا و پایان دهنده پیامبران است.) این آیه حضرت محمد صلوات الله
وعلى آله
وسلم را با عنوان "خاتم النبیین" یاد کرده است کلمه "خاتم" در زبان عربی، به معنی چیزی است که به وسیله آن به امری پایان دهند. مهری که پس از بسته شدن نامه بر روی آن می‌زدند به همین جهت "خاتم" نامیده می‌شد و انگشتی را "خاتم" می‌نامیدند. چون معمولاً بر روی نگین انگشتی، نام یا شعار مخصوص خود را نقش می‌کردند و همان را بر روی نامه‌ها می‌زدند.

۱. داستانه‌های خواندنی از پیامبران اولوالعزم، محمد محمدی اشتهاردی

۲. اعتقاد ما

پیامبر خاتم در قرآن

قرآن معجزه جاویدان پیامبر ﷺ و آخرین کتاب آسمانی و نشانه عظمت مقام پیامبر اسلام ﷺ می باشد. در آیه ۴۵ و ۴۶ سوره احزاب در مورد اوصاف پیامبر ﷺ چنین می خوانیم: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَ سِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾؛ ای پیامبر! ما تو را به عنوان گواه و بشارت دهنده و انداز کننده فرستادیم- و تو را دعوت کننده به سوی خدا، به فرمان او و چراغ روشنی قرار دادیم).

قرآن کریم حضرت محمد ﷺ را سرمشق و الگوی مطلق در همه ابعاد زنده گی برای همه خداجویان و کسانی که اعتقاد به رستاخیز دارند، معرفی می کند؛ در آیه ۲۱ سوره احزاب می خوانیم: (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...؛ بی تردید برای شما در همه ابعاد (چه در صبر و مقاومت و چه در دیگر اوصاف و افعال نیکو) اسوه و الگوی در (اقتدای به) رسول خدا است.

خداوند در مورد اخلاق ایشان می فرماید: و انک لعلی خلق عظیم همانا تو دارای خلق و خوی عظیمی هستی.

صفات پیامبر ﷺ

پیامبر اسلام ﷺ قبل از مبعوث شدن در میان مردم چنان پاک و درستکار بودند که مردم به ایشان لقب امین داده بودند. امانت داری ایشان به گونه ای بود که در زمان هجرت خود از مکه به مدینه، به علی علیه السلام ماموریت دادند تا امانت های مردم را به صاحبانش باز گرداند. و از طرفی شجاعت، استقامت، حسن خلق و گذشت ایشان در جنگ ها و صلح های شان بی نظیر بوده است!

آن حضرت ﷺ همچون خورشید تابان در آسمان انسانیت می درخشید و ایشان الگویی به تمام معنا در همه ابعاد وجودی می باشد. امید است که با الهام از سیره آن حضرت ﷺ بتوانیم در رشد و سازنده گی شخصیت خود قدمی موثر برداریم.

فعالیت

۱. در آیات این درس، خداوند عز وجله پیامبر اسلام ﷺ را با چه ویژگی هایی توصیف

۱. بر گرفته از پنجاه درس اصول عقاید برای جوانان، ناصر مکارم شیرازی، ناشر مدرسه الامام علی بن ابیطالب، صفحه ۲۱۳

- نموده است. آن‌ها را یافته و در مورد آن صفات بحث کنید.
۲. چگونه می‌توانیم از پیامبر اسلام ﷺ به عنوان الگو بهره‌مند شویم؟ “ نتیجه را برای هم‌صنفی‌های خود بخوانید.

ارزشیابی

۱. حضرت محمد ﷺ ... پیامبران اولوالعزم علیهم‌السلام است.
۲. مسلمانان همان طوری که محمد را ... می‌دانستند، ... نیز می‌شناختند.
۳. پیامبر بزرگ اسلام ﷺ در تمام رفتارهای خود ... و ... زندگی ما می‌باشد.
۴. مفهوم خاتمیت چیست؟
۵. از آیات قرآن چگونه می‌توان به خاتمیت پیامبر اسلام ﷺ پی برد؟

کارخانه‌گی

در مورد زنده‌گی پیامبر اسلام ﷺ انشایی در ده خط بنویسید.

امام حسن علیه السلام

هدف: آشنایی با رفتار، گفتار و عملکرد امام حسن علیه السلام
پرسش: از زندگی امام حسن علیه السلام چه می‌دانید؟

امام حسن علیه السلام دومین ستاره درخشان امامت، فرزند علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام، دختر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله می‌باشد.

تولد و کودکی امام علیه السلام

بنابر قول مشهور، امام حسن علیه السلام در پانزدهم ماه مبارک رمضان، سال سوم هجری در دوران زندگانی رسول اکرم صلی الله علیه و آله متولد شد. دوران زنده‌گی آن حضرت به سه بخش تقسیم می‌شود: دورانی که با جدش پیامبر خدا صلی الله علیه و آله بود. در دوره دوم ایشان در کنار پدر بزرگوارشان به جامعه‌ی اسلامی خدمت نمودند. و دوره سوم، دوره امامت ایشان می‌باشد.

هفت سال از عمر شریفش را در دامان پر مهر و محبت جدش سپری کرد. رسول اکرم صلی الله علیه و آله، خود در پرورش امام حسن علیه السلام شرکت کرد تا وی را متناسب با مسؤولیت‌های بزرگی که در زمینه هدایت و رهبری امت بر عهده خواهد گرفت، آماده نماید. پیامبر صلی الله علیه و آله بر نقشی که امام حسن علیه السلام و برادرش امام حسین علیه السلام در رهبری امت اسلامی ایفا خواهند کرد تاکید داشت تا بدان جا که فرمود: (حسن و حسین امامان قاما او قعدا؛ حسن و حسین امام و پیشوا هستند، چه شرایط برای رسیدن به خلافت و امامت ظاهری آنان آماده شود و چه چنین شرایطی حاصل نشود).

رفتار حکیمانه امام علیه السلام

پس از شهادت امام علی علیه السلام، مردم جانشینی امام حسن علیه السلام را قبول نمودند. با توجه به این که موضع‌گیری‌های اجتماعی امامان به شرایط اجتماعی هر زمان وابسته می‌باشد. آن حضرت برای حفظ جامعه‌ی اسلامی حکومت را به اموی‌ها سپرد و با آنان صلح نمود.

قرارداد مصالحه آنان پنج ماده داشت که در ماده اول آن آمده بود که اداره جامعه

۱. برگرفته از تحلیلی از زندگانی سیاسی امام حسن مجتبی علیه السلام سید جعفر مرتضی عاملی

اسلامی بر اساس کتاب خدا و سیره پیامبر اسلام ﷺ باشد. و در ماده دوم بیان شده بود که معاویه بعد از خود نباید جانشینی تعیین نماید. این مصالحه باعث جلوگیری از جنگ بین مسلمانان شد.

برای آشنایی بیشتر با زندگی امام حسن علیه السلام به داستانی از زندگی ایشان می پردازیم. در ایام کودکی روزی با برادر خود امام حسین علیه السلام پیرمردی را دیدند که وضو می گیرد اما وضویش صحیح نیست خواستند پیرمرد را راهنمایی کنند لکن چون مرد سالخورده بود نخواستند اشتباه او را با صراحت به او بگویند. صحنه جالب بوجود آوردند و پیش او رفتند و گفتند: ای مرد محترم ما هر دو وضو می کنیم شما لطفا قضاوت کنید و ببینید کدام یک از ما بهتر وضو می کنیم؟ پیرمرد تماشا می کرد و هر دوی آنها وضو نمودند پیرمرد متوجه شد که وضوی خود او درست نبوده و این دو بزرگوار برای راهنمایی او چنین رفتار نموده اند، به آنها عرض کرد نور چشمان رسول خدا شما خوب وضو می گیرید ولی وضوی ما درست نیست و از شما طرز وضو گرفتن صحیح را یاد گرفتیم.

فعالیت

۱. شاگردان درس را به صورت فردی مطالعه نمایند.
۲. شاگردان در گروه های سه نفری در باره رفتار امام بحث نمایند.

ارزش یابی

۱. امام حسن علیه السلام دومین ستاره ی درخشان امامت فرزندان ... و ... می باشد.
۲. امام حسن علیه السلام چند سال از عمر شریفش را در دامان پر مهر و محبت جدش سپری کرد؟
۳. چرا امام حسن علیه السلام با معاویه صلح نمود؟

کارخانه گی

در مورد زنده گی امام حسن علیه السلام تحقیق نموده نتیجه را در ۷ سطر بنویسید.

امام حسین علیه السلام

هدف: آشنایی با زنده‌گی و هدف قیام امام حسین علیه السلام
پرسش: در مورد زندگی امام حسین علیه السلام و حادثه کربلا چه می‌دانید؟

تولد و کودکی امام علیه السلام

در روز سوم شعبان سال چهارم هجری دومین ثمرهٔ پیوند علی و فاطمه علیها السلام، حسین علیه السلام به دنیا آمد!

پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله تلقینات دینی را از همان اوایل کودکی و شیرخوارگی در خانه زهرا علیها السلام به مرحله اجرا درآورد. هنگامی که امام حسن علیه السلام به دنیا آمد و او را خدمت رسول اکرم صلی الله علیه و آله بردند وی را بوسید و در گوش راستش اذان و در گوش چپش اقامه گفت و دربارهٔ امام حسین علیه السلام نیز همین عمل را انجام داد.^۱

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در مورد امام حسین علیه السلام می‌فرماید: حسین منی و انا من حسین؛ حسین از من و من از حسینم. در حدیث دیگری چنین می‌فرمایند: ان الحسین مصباح الهدی و سفینه النجاه. همانا حسین چراغ هدایت و کشتی نجات است.

فعالیت‌های امام علیه السلام

امام حسین علیه السلام در دوران امامت ده ساله امام حسن علیه السلام، از برادرش، اطاعت می‌نمود. زمانی که امام حسن علیه السلام با معاویه مصالحه کرد امام حسین علیه السلام از امام خویش پیروی ننموده و مصالحه را پذیرفت. و حتی در زمان امامت خودش صلح با معاویه را ادامه داد. با این که در قرارداد صلح آمده بود که معاویه نباید بعد از خود جانشینی انتخاب نماید ولی معاویه خلاف معاهده صلح پسرش یزید را جانشین خود انتخاب نمود.

بعد از مرگ معاویه، در اواخر سال (۶۰ هـ. ق) با حاکمیت یزید گوهر دین به خطر تحریف و دگرگونی گرفتار شد!

یزید اصرار بر بیعت امام حسین علیه السلام داشت و برای فرماندار مدینه نوشت که در هر

۱. بر گرفته از امام حسین علیه السلام الگوی زنده‌گی - جلد ۵ حبیب الله احمدی

۲. بر گرفته از زندگانی حضرت زهرا علیها السلام جلد اول ترجمه و تحقیق از جلد ۴۳ بحارالانوار علامه محمد باقر مجلسی مترجم و محقق: محمد روحانی زمان آبادی

۳. [بحار ج ۴۳ ص ۲۴۱].

۴. امام حسین علیه السلام الگوی زنده‌گی - جلد ۵ حبیب الله احمدی

صورت از حسین علیه السلام بیعت بگیرد. امام بیعت نکرد و با ناامن شدن مدینه به ناچار در ۲۸ رجب به سوی مکه حرکت نمود.

حضرت در آغاز حرکتش که از مدینه به سوی مکه در صحبت با برادرش محمد حنفیه از هدف خویش این گونه سخن می‌گوید: من برای اصلاحات اجتماعی، فرهنگی و آبادی و اصلاحات اقتصادی قیام نموده‌ام، من برای این که امر به معروف و نهی از منکر انجام دهم، قیام نموده‌ام!

با رد آشکار بیعت توسط امام، بخش بزرگی از جهان اسلام متوجه این امر شدند خبر بیعت نکردن امام در کوفه و شهرهای بزرگ آن زمان پخش شد. مردم کوفه با شنیدن این خبر به امام حسین علیه السلام نامه‌ها نگاشتند و حضرت را به سوی عراق و کوفه فرا خواندند.

حادثه کربلا

امام علیه السلام مدتی در مکه ماند، ولی هنگامی که حرم امن الهی، مکه بر فرزند فاطمه علیها السلام نامن شد حضرت از مکه نیز خارج شد و به سوی کوفه حرکت نمود. در مسیر کوفه در محلی بنام کربلا اهل بیت شامل زنان و کودکان از هر جانب محاصره شدند امام حسین علیه السلام در میان دو راهی پذیرش ذلت و ستیز، راه شهادت را برگزید و بیعت با یزید را نپذیرفت او بر این باور بود، که با تسلیم شدن و بیعت با یزید، حکومت سراسر ظلم و ستم یزید پایدار می‌شود و شهادت آنان مانع استقرار حکومت یزید می‌گردد؛ لذا در یک نبرد نابرابر امام با یاران اندک اش در روز دهم ماه محرم سال شصت و یک هجری به شهادت رسیدند و خاندان آن حضرت به اسارت لشکریان یزید در آمد. بعد از عاشورا با زنده ماندن یاد امام و یارانش، دین در جامعه باقی ماند و این گونه فرهنگ ایثار و شهادت حسین علیه السلام فرهنگ باورهای زلال توحیدی را در بستر تاریخ اسلام شکوفا ساخت.

حسین علیه السلام بعد از حمزه عموی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، سیدالشهدا لقب گرفت و خط سرخی که حسین علیه السلام ترسیم نمود در میان سایر خون‌ها، پررنگ‌تر و برجسته‌تر است. به همین جهت در آثار دینی و تاریخی، سخن از قیام امام حسین علیه السلام شجاعت و شهادت او، از گذشته تا امروز و تا زمان که تاریخ و زنده‌گی جریان دارد، جایودانه خواهد ماند.

۱. انی لم اخرج اشرا ولا بطرا ولا مفسدا ولا ظالما و انما خرجت لطلب النجاة و الصلاح فی امه جدی محمد، ارید ان امر بالمعروف و النهی عن المنکر

۱. شاگردان در باره علت وقوع حادثه کربلا در گروه‌های سه نفری بحث نمایند.
۲. شاگردان خاطرات خود را از عزاداری‌های سال‌های گذشته بیان نمایند.

۱. امام حسین علیه السلام، در کجا و در چه تاریخی متولد شد؟
۲. علت قیام امام چه بود؟
۳. امام حسین علیه السلام، به فرمان چه کسی، در کجا و در کدام تاریخ به شهادت رسید؟
۴. چرا ما هر سال در ایام محرم عزاداری می‌کنیم؟

درباره دلایل قیام امام حسین علیه السلام تحقیق نموده و ۹ سطر نوشته نموده به صنف بیاورید.

امام سجاد علیه السلام

هدف: آشنایی با زنده‌گی امام سجاد علیه السلام

پرسش: در مورد زنده‌گی امام سجاد علیه السلام چه می‌دانید؟

تولد و کودکی امام علیه السلام

مشهورترین نقل، در تاریخ ولادت امام سجاد، این است که آن حضرت در روز پنج‌شنبه، پنجم شعبان المعظم سال ۳۸ هجری قمری در مدینه دیده به جهان گشوده است. مشهورترین القاب آن حضرت، سجاد و زین العابدین می‌باشد. پدر ارجمندش امام حسین بن علی علیهما السلام می‌باشد و مادر بزرگوار آن حضرت، شهربانو، است.

امام سجاد علیه السلام فرزند حضرت علی بن الحسین علیهما السلام، چهارمین پیشوای ما است که پس از شهادت حسین بن علی علیهما السلام در بحرانی‌ترین شرایط تاریخ اسلام عهده‌دار امر امامت گردید.

فعالیت‌های امام علیه السلام

امام سجاد علیه السلام پس از نهضت امام حسین علیه السلام، نهضتی فرهنگی و علمی را آغاز کرد که بعدها توسط امام باقر علیه السلام تداوم یافت و به وسیله یی امام صادق علیه السلام به اوج شکوفایی خود رسید. ایشان با دعا، نرم‌ترین شیوه گفتاری از حریم شهیدان کربلا، دفاع کرد در نوای گرم دعاهایش پیام توحیدی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و صلابت امیر المومنین علی علیه السلام و رنج‌های حسن بن علی علیهما السلام و مظلومیت‌های حسین علیه السلام، موج می‌زند!

ایشان در دل شب‌ها با دعاها و نیایش‌هایش، عالی‌ترین رموز دین‌داری و حق‌جویی را به یارانش ابلاغ می‌کرد. و با راز و نیازهای شبانه‌اش، صحیفه از معارف و رهنمودها و عبرت‌ها را به یادگار گذاشت که بنام صحیفه سجادیه معروف است.

امام در همان شرایط بحرانی شاگردانی را پرورش داد که با توجه به شرایط آن حضرت، تعدادشان اندک نیست. چهره‌هایی چون: ابوالاسود دثلی، حبیب بن ابی ثابت، جابر بن عبدالله انصاری و... از مکتب علمی و تربیتی امیر المؤمنین علیه السلام نیز بهره‌مند شده بودند و پیشینه آشنایی با معارف ائمه را داشتند. از طرفی، ما در میان اصحاب امام سجاد علیه السلام با چهره‌های جوانی آشنا می‌شویم که نام آنان در میان اصحاب امامان پیشین نیست، ولی چهره آنان در میان اصحاب امام باقر و امام صادق علیهما السلام مشاهده می‌شود، همانند: ابان بن تغلب، اسماعیل بن عبدالرحمن و....

آشنایی با دو گنجینه معرفتی: معارفی که از امام سجاد علیه السلام در متون اسلامی و منابع دینی بر جای مانده و به ثبت رسیده، خود بهترین گواه بر منزلت علمی و نیز جایگاه اخلاقی و فضایل معنوی آن حضرت است.

رساله حقوق امام سجاده علیه السلام در مورد حقوق الهی بر انسان، حق انسان بر خویش و حقوق انسان‌ها بر یکدیگر می‌باشد.

اثر دیگر امام، صحیفه سجادیه می‌باشد صحیفه سجادیه برگرفته شده از منبع زلال قرآنی است، که اصول عقاید و باورهای بنیادین ما را مطرح ساخته است. این اثر از نظر جایگاه ارزشی، پس از قرآن و نهج البلاغه قرار دارد و در شمار ارزنده‌ترین منابع اسلامی جای گرفته است. در این کتاب، موضوعات توحیدی، اخلاقی و حتی حکمت‌های سازنده و نصایح و رهنمودهای اجتماعی نهفته است. آنچه از صحیفه اکنون در اختیار ما است نسخه بهاء‌الشرف، مشتمل بر پنجاه و چهار باب است که هر باب در بردارنده نیایشی ویژه می‌باشد.

با توجه به ارتباط جدایی‌ناپذیر دعا و نیایش با شناخت معبود، فرازهای صحیفه سجادیه از غنی‌ترین منابع معرفت خداوند جل جلاله و صفات جمال و جلال او به شمار می‌آید.

شهادت امام علیه السلام

امام سجاده علیه السلام، اسوه زهد و تقوا و نمونه‌ی صبر، شکیبایی و مظهر آمیختگی علم و حلم پس از ایفای وظیفه الهی خود و حفظ ارزش‌های دین و پاسداری از اسلام در سخت‌ترین ادوار سیاسی - اجتماعی، در سال ۹۵ هجری قمری پس از پنجاه و هفت سال عمر شریف به دست عوامل ولید بن عبدالملک بن مروان مسموم شده و به وصال معبود خویش شتافت. بدن مطهر زین العابدین علیه السلام در کنار آرامگاه امام حسن مجتبی علیه السلام، امام محمد باقر علیه السلام و امام جعفر صادق علیه السلام در قبرستان بقیع مدفون گشت.

فعالیت

شاگردان در باره نحوه فعالیت فرهنگی امام سجاده علیه السلام با هم‌دیگر بحث کنند.

ارزش‌یابی

۱. پدر ارجمند امام سجاده علیه السلام امام ... علیه السلام می‌باشد. و مادر بزرگوار آن حضرت، ... است.
۲. امام سجاده علیه السلام پس از نهضت امام حسین علیه السلام، نهضتی ... و ... را آغاز کرد.
۳. امام سجاده علیه السلام با چه ... شیوه گفتاری از حریم شهیدان کربلا، دفاع کرد؟
۴. چهار تن از شاگردان امام سجاده علیه السلام را نام ببرید.
۵. دو اثر از امام سجاده علیه السلام را ذکر نموده درباره آن‌ها توضیح دهید.
۶. امام توسط چه کسی به شهادت رسید و مدفن ایشان کجا می‌باشد؟

کارخانه‌گی

در مورد فضایل امام سجاده علیه السلام تحقیق نموده و ۵ سطر درباره آن بنویسید.

سفر آخرت

هدف: آشنایی با حکمت مرگ

بسیاری از انسان‌ها نه تنها از نام مرگ می‌ترسند؛ بلکه از نام گورستان نیز متنفرند و سعی دارند مرگ را به دست فراموشی بسپارند. ولی بر خلاف این عده، گروهی دیگر نه تنها از مرگ نمی‌ترسند، بلکه بر چهره آن لبخند می‌زنند و با افتخار به استقبال مرگ می‌روند! راستی سرچشمه این وحشت و این استقبال از مرگ چه می‌باشد؟ چرا عده ای این گونه از مرگ گریزانند و عده‌ای دیگر مشتاق به آن؟^۱ با دقت و بررسی متوجه می‌شویم که عامل اصلی این وحشت دو چیز است.

- عقیده فانی شدن با مرگ

انسان همیشه از نیستی‌ها می‌گریزد، از مریضی می‌گریزد چون مریضی، نیستی سلامتی است، انسان، از تاریکی وحشت دارد چون، تاریکی، نیستی نور است. انسان از فقر می‌هراسد چون فقر، نابودی غنا است و از مرگ می‌ترسد چون مرگ در نظر آنان یعنی فنا و نابودی است.

اگر مرگ را پایان همه چیز بدانیم حق داریم که از آن بترسیم و حتی از نام و خیال آن وحشت کنیم، چرا که مرگ همه چیز را از ما می‌گیرد.

- داشتن کار نامه سیاه

گروهی دیگری از مردم منکر زنده‌گی بعد از مرگ نیستند، اما با این حال از مرگ وحشت دارند. چرا که پرونده اعمال آن‌ها، به قدری سیاه و تاریک است که از مجازات دردناک بعد از مرگ وحشت دارند. آنان مانند مجرمان خطرناکی هستند که از آزاد شدن از زندان می‌ترسند، زیرا می‌دانند که نتیجه آزادی آنان، مجازات اعدام است.

مرگ یعنی آزادی: اما گروه دیگر که نه مرگ را «فنا» می‌بینند و نه «پرونده تاریک و سیاه» دارند، از مرگ نمی‌ترسند. چون آنان مرگ را آزاد شدن از یک قفس تنگ و کوچک، و پر گشودن در آسمان بی‌کران و گام نهادن به عالم پهناور و روشن می‌دانند. پس بی جهت نیست که در تاریخ اسلام به افرادی برخورد می‌کنیم که هر قدر لحظه شهادت آن‌ها نزدیک‌تر می‌شد چهره آن‌ها شاداب‌تر و برافروخته‌تر می‌گشت و از شوق دیدار یار در پوست نمی‌گنجیدند.^۲

۱. بر گرفته از پنجاه درس اصول عقاید برای جوانان، ناصر مکارم شیرازی، ناشر مدرسه الامام علی بن ابیطالب، تاریخ انتشار ۱۳۷۶، صفحه ۳۲۷ الی ۳۳۳

۲. همچون حسین بن علی (علیه السلام) و یاران فداکارش

البته مفهوم این سخن که گفته می‌شود «عده‌ای از مرگ نمی‌ترسند» این نیست که انسان خود را به خطر بیندازد و موهبت بزرگ زنده‌گی را نادیده بگیرد.

حکمت وجود مرگ: زندگی این جهان، نشان می‌دهد که نمی‌تواند این زندگی هدف نهایی آفرینش انسان باشد یعنی انسان چند روزی به این دنیا بیاید، و در میان انبوه مشکلات زندگی کند و بعد همه چیز پایان گیرد و در عالم نیستی فرو رود. اگر مرگ و معادی در کار نبود حیات دنیا عبث و بیهوده به نظر می‌رسید. قرآن کریم می‌فرماید: شما (انسانها) مرده بودید و خداوند عزوجل زنده کرد و سپس شما را می‌میراند و سپس زنده می‌سازد و سرانجام به سوی او باز خواهید گشت^۱.

اگر این دید به زنده‌گی باشد که مرگ مرحله‌ای از زنده‌گی است در این حال مرگ و معاد به زنده‌گی مفهوم و معنا می‌دهد^۲.

مرگ عامل مهم تربیتی: از طرفی ایمان به مرگ و قیامت، ایمان به دادگاه بزرگی است که در این دادگاه در مورد نیکوکاران و بدکاران قضاوت و داوری می‌شود و هر کدام به پاداش یا جزای اعمالشان می‌رسند. پس یادآوری مرگ عامل مهم تربیتی به حساب می‌آید زیرا یادآوری مرگ شهوت را در نفس آدمی می‌کشد و ریشه‌های آن را که باعث غفلت هستند، خشک می‌کند و آثار هوا و هوس را از بین می‌برد و آتش حرص به دنیا را خاموش کرده، دنیا را در چشم آدمی حقیر جلوه می‌دهد.

فعالیت

شاگردان در باره حکمت‌های وجود مرگ باهم گفت و شنود نمایند.

ارزش‌یابی

۱. چرا مردم از مرگ می‌ترسند، دلایل آن چیست؟
۲. چرا گروهی بر چهره مرگ لبخند می‌زنند؟
۳. اگر بعد از این زنده‌گی دنیا جهان دیگری نبود چه می‌شد؟
۴. ایمان به معاد چه اثری روی عمل انسان می‌گذارد؟

کارخانه‌گی

در باره فلسفه وجود مرگ مطالعه نموده نتیجه آن را در ۶ سطر بنویسید.

۱. كَيْفَ نَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ مِيتَكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ. سوره البقره / آیه ۲۸
۲. برگرفته از پنجاه درس اصول عقاید برای جوانان، ناصر مکارم شیرازی، ناشر مدرسه الامام علی بن ابیطالب، تاریخ انتشار ۱۳۷۶، صفحه ۳۳۵ الی ۳۴۰

زنده‌گی پس از مرگ

هدف: آشنایی با چگونگی زنده‌گی پس از مرگ
پرسش: آیا انسان‌ها در فاصله مرگ و قیامت دارای زنده‌گی خاصی می‌باشند.

آنچه که از قرآن کریم و روایات پیامبر اسلام ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام استفاده می‌شود، بلکه انسان پس از مرگ وارد حیات دیگری می‌گردد که در آن حال همه چیز را احساس می‌کند، چیزهایی برای او لذت دارد و از چیزهایی رنج می‌برد البته لذت و رنج به اعتقادات، افکار، اخلاق و اعمال فرد در دنیا بستگی دارد. این مرحله زنده‌گی تا آغاز قیامت کبرا ادامه دارد.

از نظر قرآن کریم، انسان پس از مرگ دو عالم در پیش روی دارد: عالمی که مانند عالم دنیا پایان می‌پذیرد. آن عالم، «عالم برزخ» نامیده می‌شود، عالم دیگر، عالم قیامت کبرا است که عالم ابدی است و هرگز پایان نمی‌پذیرد.

عالم برزخ در قرآن

اگر چیزی میان دو چیز دیگر حائل و فاصله باشد، آن چیز را «برزخ» می‌نامند. قرآن کریم از زنده‌گی پس از مرگ تا قیامت کبرا با کلمه «برزخ» تعبیر کرده است.
 خداوند ﷻ در قرآن کریم می‌فرماید: (حَتَّىٰ إِذَا جَلَّهٗ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾)؛ تا آن‌گاه که یکی از آن‌ها را مرگ فرا می‌رسد می‌گوید: پروردگارا! مرا بازگردان، باشد کار شایسته در زمینه‌هایی که نکرده‌ام انجام دهم. ابد، این صرفاً سخنی است که او گوینده آن است و از جلو آن‌ها (از حین مرگ) تا روزی که مبعوث شوند برزخ و فاصله‌ای است.)

در این آیه گفته شده که انسان‌هایی پس از مرگ اظهار پشیمانی می‌کنند و درخواست بازگشت به دنیا می‌نمایند و از طرف خداوند ﷻ به آن‌ها جواب منفی داده می‌شود. از این آیه فهمیده می‌شود که انسان پس از مرگ دارای نوعی زنده‌گی می‌باشد که از خداوند ﷻ می‌خواهد تا او را به دنیا بازگرداند تا آن فرد بتواند گذشته خود را جبران نموده و اعمال

۱. برگرفته از مجموعه آثار جلد دوم صفحه ۵۱۳ - مرتضی مطهری

۲. سوره مؤمنون آیه ۹۹ و ۱۰۰

نیک و خوب انجام دهد ولی تقاضایش پذیرفته نمی‌شود.

برزخ در احادیث

یکی از نمونه‌هایی که در تاریخ اسلام رخ داده و می‌تواند حیات عالم برزخ را تایید نماید این داستان است.

مسلمانان در جنگ بدر پیروز شدند در این جنگ تعدادی از سران قریش از بین رفتند مسلمانان بعد از پایان جنگ اجساد آنان را به درون چاهی انداخته بودند رسول خدا ﷺ بر سر چاه حضور یافتند سر به درون چاه نمودند و به مردگان رو کرده، فرمودند: آنچه را خداوند ﷻ به ما وعده داده بود دیدیم، آیا شما نیز وعده‌های خدا را به درستی درک کردید؟

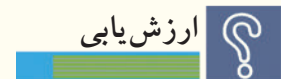
یکی از اصحاب پرسیدند یا رسول الله! شما با مردگان سخن می‌گویید؟! مگر این‌ها سخن شما را درک می‌کنند؟! پیامبر ﷺ فرمود: آن‌ها اکنون از شما شنواترند! از این مطلب چنین استفاده می‌شود با آن که مرگ میان جسم و جان جدایی می‌اندازد، روح ارتباط و علاقه خود را با بدن به طور کامل قطع نمی‌کند. و ارتباط بین روح و بدن پس از مرگ نیز وجود دارد.

فعالیت

شاگردان درس را بطور فردی دقیق مطالعه نمایند.

ارزش‌یابی

۱. برزخ چیست؟
۲. بعد از مرگ انسان چند عالم در پیشرو دارد و آنها کدام است؟

کارخانه‌گی

در مورد حیات و زندگی برزخی تحقیق نموده و ۷ سطر بنویسید و آن‌را برای دوستان خود بخوانید.

علایم رستاخیز

هدف: آشنایی با علایم رستاخیز

بهار طبیعت

در فصل زمستان نگاهی به چهره طبیعت می‌اندازیم همه‌جا را برف پوشیده است درختان از برگ و میوه خالی شده، نه گلی طراوت دارد و نه شکوفه‌ای می‌شکفتد و نه جنبش و حرکتی در کوه و صحراها به چشم می‌خورد....

وقتی فصل بهار می‌رسد هوا ملایم می‌شود، قطرات باران، شروع به باریدن می‌کنند یک باره جنبشی در سراسر طبیعت آشکار می‌شود گیاهان می‌رویند، درختان برگ می‌آورند، شکوفه‌ها می‌شکفتند، پرنده‌گان بر شاخه‌های درختان آشیانه می‌سازند و ... آری چنین است که ما همواره صحنه‌های معاد و زنده شدن چندباره را می‌بینیم: چگونه موجوداتی می‌میرند و بار دیگر زنده می‌شوند. چنین است حیات دوباره انسان.

معاد در قرآن

در قرآن مجید نکات جالب و شنیدنی در مورد معاد به چشم می‌خورد در آیات بسیاری ذکر از معاد به میان آمده و بسیاری از سوره‌های آخر قرآن به طور کامل، یا به طور عمده درباره معاد، مقدمات، علایم و نتایج آن سخن می‌گویند.

قرآن شریف در مورد مقایسه رستاخیز طبیعت و انسان چنین می‌فرماید: (وَاللّٰهُ الَّذِيۡ اَرْسَلَ الرِّيَّاحَ فَتُثِرُّۢمِنْۢهَا سَحَابًاۙ فَسُقْتْنَاهُۙ اِلٰىۢ بَلَدٍۭ مِّمَّۙتٍۭۙ فَاَحْيٰۙنَاۙ بِهٖۙ الْاَرْضَۙ بَعْدَۙ مَوْتِهَاۙ كَذٰلِكَۙ النُّشُوْرُۙ؛ خداوند ذاتی است که امواج باد را مأموریت داد که ابرها را به حرکت درآورد و به سوی سرزمین‌های مرده بران، و به وسیله آن، زمین مرده را زنده کنند، رستاخیز نیز چنین است.)

قیامت کبرا یا رستاخیز

همان طور که قبلاً ذکر گردید مرحله دوم حیات بعد از عالم برزخ، قیامت کبرا است. قیامت کبرا واقعه‌ای است که برای کل جهان رخ می‌دهد، کل جهان وارد مرحله حیات

جدید و نظام جدید می‌گردد.

قرآن کریم که ما را از حادثه بزرگ قیامت آگاه کرده است ظهور این حادثه بزرگ را همزمان با خاموش شدن ستاره‌گان، خشک شدن دریاها، متلاشی شدن کوه‌ها و صداها دهشت‌آور و دگرگونی‌های عظیم و بی‌مانند می‌داند. آنچه از قرآن کریم استنباط می‌شود؛ تمامی عالم به سوی خرابی می‌رود و همه چیز نابود می‌شود و بار دیگر جهان نوسازی می‌شود و تولد دیگر می‌یابد و با قوانین و نظام دیگر، ادامه می‌یابد و برای همیشه باقی می‌ماند.^۱

نام‌های قیامت

قیامت در قرآن کریم با نام‌ها و عنوان‌های مختلف خوانده شده است نام‌ها شامل: **اليوم الآخر، يوم الدين، يوم الخروج، يوم الخلود، يوم الحسرة، اليوم الوعيد** و... می‌باشد. این نام‌ها در واقع از جهات مختلف به روز قیامت نگاه می‌کند و تمام حوادث آن روز را از آغاز زنده شدن مرده‌گان تا زمانی که بهشتیان به بهشت و دوزخیان به دوزخ می‌روند، توضیح می‌دهد. تأمل در این نام‌ها می‌تواند آثار تربیتی عظیمی در روح انسان‌ها برجای گذارد.^۲

علایم رستاخیز

نظام زنده‌گی اخروی، از همه‌ی جهات، با نظام زنده‌گی دنیوی فرق می‌کند به طور کلی، آن عالم غیر از این عالم است و از زمان فرا رسیدن قیامت نیز فقط خداوند عَلَّامُ الْغُيُوبِ آگاه است.

برای آشنایی با بعضی از علایم رستاخیز به قرآن شریف رجوع می‌نماییم و آن علایم را از زبان قرآن و کلام الهی به نظاره می‌نشینیم.

(وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعَقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ؛ و هنگامی که در صور دمیده شود پس هر که در آسمان‌ها و هر که در زمین است - جز آن‌ها که خدا بخواهد - بیهوش شوند (و بمیرند)، سپس بار دیگر در صور دمیده شود، پس ناگهان از جای خود بر می‌خیزند و می‌نگرند.)

ای مردم! از پروردگارتان بترسید، که زلزله قیامت حادثه بزرگی است آن روز را

۱. برگرفته از مطهری، معاد

۲. همان صفحه: ۵۲۰

که ببینند، هر شیر دهنده‌ای شیرخوارهایش را از یاد ببرد و هر آبستنی بار خود را بر زمین گذارد و مردم را چون مستان بینی حال آن که مست نیستند، بلکه عذاب خدا شدید است!

فعالیت

شاگردان آیات قرآنی متن را درست قرائت کنند و علایم رستاخیز را به شکل گروهی در آیات پیدا نموده و درباره آن بحث نمایند.

ارزش‌یابی

۱. چگونه صحنه معاد را در گیاهان هر سال می‌بینیم؟
۲. ظهور حادثه قیامت با چه حوادثی همراه است؟ چهار مورد آنرا ذکر نمایید.
۳. چهار نام از نام‌های قیامت را ذکر نمایید.
۴. نام‌های قیامت چه اطلاعاتی از آن عالم در اختیار ما می‌گذارد؟

کارخانه‌گی

با استفاده از قرآن ترجمه‌دار تعداد ۵ آیه که در مورد نشانه‌های رستاخیز می‌باشد را یافته و در صنف بخوانید.

۱. یَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ. الحج/۲

بخش فقہ

اهمیت روزه

هدف: شناخت اهمیت روزه

پرسش‌ها

۱. روزه چیست؟
۲. روزه گرفتن چه فوایدی دارد؟

روزه در لغت به معنی «خود داری» و «امساک» است و در دین به مفهوم خودداری کردن از بعضی امور، در زمانی خاص و با شرایطی ویژه، که به منظور عبادت خداوند متعال انجام شود. خداوند سبحانه و تعالی روزه را بر اهل ایمان واجب ساخته.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ؛

ای کسانی که ایمان آورده‌اید روزه بر شما مقرر شده است همان گونه که بر کسانی که پیش از شما [بودند] مقرر شده بود باشد که پرهیزگاری کنید)^۱

روزه: یک نوع خودداری و امساک از مبطلاتی معین است که با نیت خاص عبادت انجام شود.

نماز و روزه از جمله عبادت‌هایی هستند که در تمامی ادیان الهی وجود داشته و بر انجام آن سفارش شده است؛ از جمله روزه که پیدایش آن از زمان حضرت آدم علیه السلام بوده و تا حال در بین ادیان الهی و به طور اخص در دین مقدس اسلام ادا می‌گردد. حضرت امام محمد باقر علیه السلام در این مورد می‌فرماید:

«همواره روزه در ماه مبارک رمضان واجب بوده و این وجوب فقط برای انبیاء، مقرر بوده و برای امت آنان روزه در غیر رمضان واجب بوده است. ولی امت محمد صلی الله علیه و آله و سلم مورد لطف ویژه خدا، واقع گشته و از این حیث در ردیف انبیاء علیهم السلام قرار گرفته‌اند.»

از سخن امام محمد باقر علیه السلام می‌توان چنین نتیجه گرفت که فریضه روزه همواره در

۱. آیه (۱۸۳) سوره بقره

۲. حر عاملی، وسائل الشیعه، انتشارات موسسه‌ال بیت ج ۷، قم، ۱۴۰۹هـ.ق، ص ۱۷۲.

میان امت‌های پیشین وجود داشته و اما برای امت پیامبر خاتم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با نوعی برتری واجب شده و آن هم وجوب ادای این فریضه در ماه مبارک رمضان می‌باشد.

علاوه بر این، دلایل دیگری وجود دارد که نشان دهنده اهمیت این فریضه می‌باشد از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱. خداوند عَزَّ وَجَلَّ برای روزه، قضا و کفاره‌ای قرار داده که نشان دهنده اهمیت توجه به انجام این فریضه می‌باشد به ویژه کفاره جمع که در درس‌های آینده به آن اشاره خواهد شد.

۲. خواب انسان روزه‌دار هم عبادت به شما می‌رود چنان‌که پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «...أَنْفَاسِكُمْ فِيهِ تَسْبِيحٌ وَ نَوْمُكُمْ فِيهِ عِبَادَةٌ...» نفس کشیدن شما در این ماه تسبیح خداوند است و خواب شما عبادت.^۱

۳. فرا رسیدن ماه رمضان و ادای فریضه روزه باعث می‌شود تا مردم در مساجد و مراکز دینی جمع شوند و به انجام جمعی عبادات بپردازند که این تجمع، باعث تحکیم روحیه وحدت و همبستگی در بین آنان می‌شود.

۴. روزه ماه مبارک رمضان، سپری در مقابل آتش جهنم است؛ چنان‌که حضرت امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید:

«الصوم جنه من النار و الصدقه تذهب بالخطيئه؛ روزه سپری در مقابل آتش جهنم است و صدقه از بین برنده گناهان.»^۲

۵. فرشتگان، حافظ و دعاگوی روزه‌داران هستند حضرت امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام در این مورد می‌فرماید: «خدا ملائکه‌های بی‌شماری را برگماشت تا روزه‌داران را حراست نمایند و در حق مردان و زنان روزه‌دار دعا کنند.»^۳

۶. سعی و تلاش اولیاء و پیامبران الهی به روزه‌داری، نشان دیگری از اهمیت این عبادت می‌باشد.

۱. منبع قبل، ج ۱۰، ص ۳۱۳

۲. ثقه الاسلام کلینی، اصول کافی، انتشارات دار الکتب الاسلامیه، ج ۲، تهران ۱۳۶۵،

۳. (وسایل الشیعه؛ ج ۷، ص ۲۹۶)

شاگردان در گروه های سه نفری در مورد اهمیت روزه با یکدیگر گفتگو کنند سپس یک نفر از هر گروه خلاصه نظریات را بیان کند.

۱. روزه را تعریف کنید؟
۲. دو مورد از دلایل اهمیت روزه را بیان کنید.
۳. روزه ... در مقابل آتش جهنم است.

با مراجعه به قرآن ترجمه دار یا کدام کتاب دیگر یک آیت در مورد روزه در کتابچه های تان بنویسید.

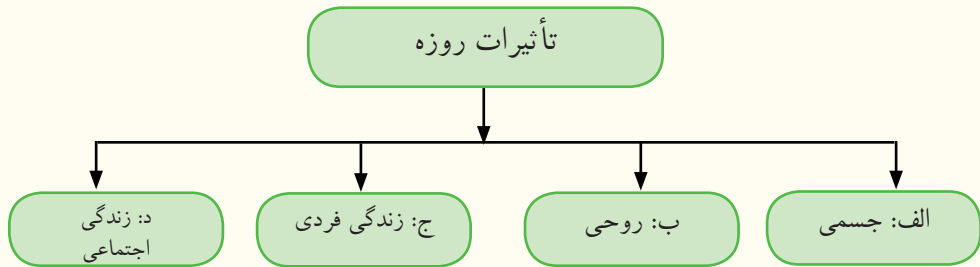
فواید روزه

هدف: آشنایی با تأثیرات و فواید روزه

پرسش‌ها:

۱. روزه چه تأثیری بر زندگی افراد دارد؟
۲. آیا روزه گرفتن تغییری در میزان اراده شما ایجاد می‌کند؟

روزه فریضه‌ای است که علاوه بر پاداش معنوی، تأثیراتی را نیز بر جسم، روح و روان، زندگی فردی و اجتماعی افراد روزه‌دار دارد که در این درس به گوشه‌هایی از آن اشاره خواهیم کرد.

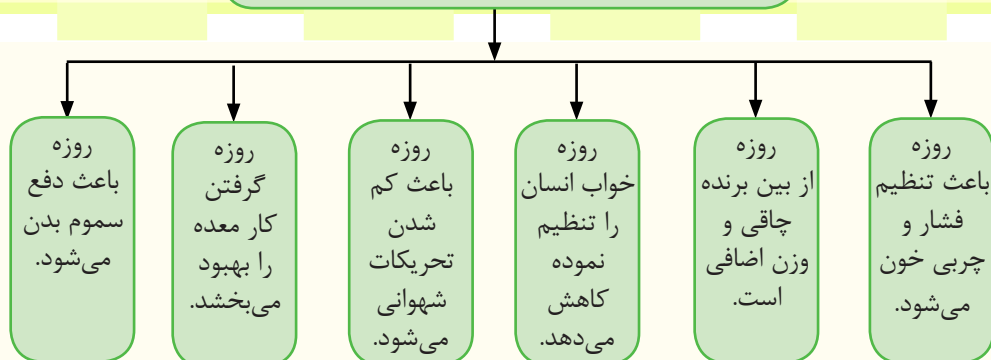
الف: تأثیر جسمی

حضرت رسول اکرم ﷺ می‌فرماید: «هر چیزی زکاتی دارد و زکات بدن، روزه گرفتن است»^۱ بنابراین کلام حضرت رسول ﷺ، روزه، زکات جسم است و از آنجا که پرداخت زکات مال باعث خیر و برکت مال می‌شود پرداخت زکات جسم (روزه) نیز باعث خیر و سلامتی برای بدن شخص روزه‌دار می‌گردد. از حضرت رسول ﷺ نقل شده است که «صُومُوا تَصِحُّوا»؛ «روزه بگیرید تا سلامت بمانید»^۲. بنابراین علاوه بر اینکه روزه، به عنوان یک عبادت، از اجر و پاداش معنوی برخوردار است باعث تضمین سلامتی جسم انسان نیز می‌باشد و امروزه بسیاری از پزشکان مسلمان و غیر مسلمان، به روزه به عنوان یک عامل بسیار مهم در پیشگیری و درمان بسیاری از بیماری‌ها می‌نگرند.

۱. اصول الکافی، ج ۴، ص ۶۲

۲. مستدرک الوسائل، انتشارات موسسه آل‌البیت، ج ۷، قم ۱۴۰۸، ص ۵۲۳،

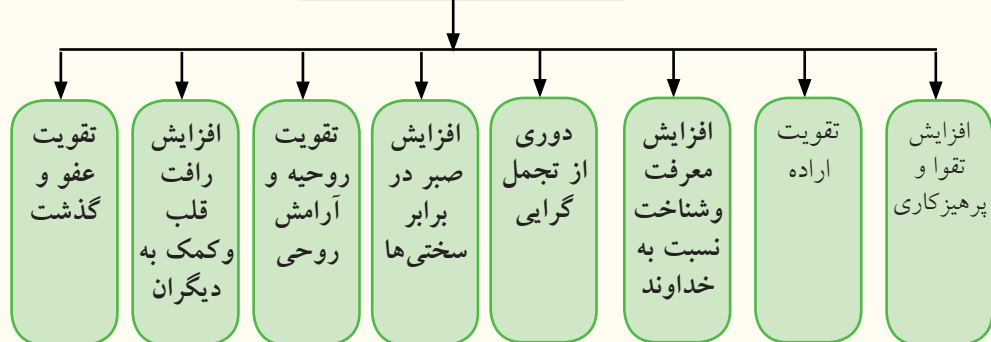
روزه تأثیرات جسمی زیر را در پی دارد

ب: تأثیر روحی و روانی

چنان‌که در بخش تأثیر جسمی اشاره شده روزه گرفتن باعث صحت و سلامتی بدن می‌شود و بدن سالم، روحیه و شخصیت استوار و سالمی را شکل می‌دهد بنابراین افرادی که به عبادات خود توجه خاص داشته همواره به یاد خداوند متعال هستند از روحيات بهتری نسبت به افراد غیر معتقد برخوردارند. از آنجایی که روزه ویژگی‌های خاص خود را دارد تأثیرات روحی و روانی خاصی را هم برای شخص روزه‌دار در پی دارد.

تأثیرات روحی و روانی روزه

ج: تأثیر بر زندگی فردی

آنچه که در فوق، به عنوان تأثیرات جسمی و روحی یاد شد عواملی هستند که با وجود آن‌ها، شخص روزه‌دار، زندگی موفق و سالمی خواهد داشت، چرا که جسم و روح سالم

به انسان توانایی خوب اندیشیدن، خوب برنامه‌ریزی کردن و خوب عمل کردن را می‌دهد و به همین خاطر روزه‌دار حقیقی، همیشه، از زندگی خود احساس رضایت نموده و لذت می‌برد.

تأثیر بر زندگی فردی

- داشتن برنامه‌ریزی موفق برای زندگی.
- غنیمت شمردن فرصت‌ها به دلیل از بین رفتن کسالت و کاهلی.
- پایین آمدن سطح توقعات، بدلیل نادیده گرفتن مادیات.
- ملاحظت و نرمی به‌جای خشونت و قساوت در زندگی شخص قرار می‌گیرد.
- افراد روزه‌دار به دلیل تمرین صبر، از قدرت عفو و گذشت بالایی برخوردار می‌شوند که در زندگی آن‌ها کارآمد خواهد بود.

د- تأثیر بر زندگی اجتماعی

هنگامی که ماه رمضان فرا می‌رسد آمار جرم‌ها و تخلفات اجتماعی در کشورهای اسلامی، به میزان قابل توجهی کاهش می‌یابد و این خود نشان‌دهنده این مسأله است که روزه یک عامل بازدارنده و ممانعت‌کننده از ارتکاب جرایم می‌باشد به گونه‌ای که در این ماه افراد روزه‌دار، هم در مورد خود و هم در مورد اطرافیان توجه لازم را دارند که از بروز تخلفات و جرایم و گناهان خرد و کلان جلوگیری نمایند. چراکه این ماه، ماه خودسازی است و خودسازی باعث اصلاح فرد و خانواده او خواهد شد و این خانواده‌ها جامعه اسلامی ما را تشکیل می‌دهند پس باید به این مسأله توجه ویژه شود.

تأثیر بر زندگی اجتماعی

۱. روزه گرفتن و تحمل گرسنگی و تشنگی باعث آگاهی از احوال نیازمندان و فقیران جامعه می‌شود و عاملی برای کمک و دستگیری از ایشان.
۲. روزه گرفتن روح را لطیف نموده و قساوت قلب را از بین می‌برد بنابراین افراد روزه‌دار در یک جامعه، همواره به فکر کمک و مساعدت یک‌دیگر بوده به‌جای خشم و غضب، مهر و عطفوت را به یک‌دیگر هدیه می‌نمایند.
۳. از آنجا که در ماه روزه (رمضان) همه اقشار جامعه در یک سطح قرار گرفته و همه یک عبادت و یک امتحان را تجربه می‌کنند بنابراین روحیه عدالت‌خواهی و عدالت‌گرایی در بین اقشار مختلف جامعه برقرار می‌شود.

۴. تجمع روزه‌داران، در این ماه و برای انجام مراسم عبادی چون دعا و نیایش در مساجد باعث تقویت روحیه اتحاد و همبستگی میان مسلمانان می‌گردد.

فعالیت

شاگردان در گروه‌های سه نفری در مورد تأثیرات روزه در زندگی فردی و اجتماعی با یکدیگر بحث و گفتگو نمایند سپس یک نفر از هر گروه نتیجه را برای صنف بیان نماید.

ارزش‌یابی

۱. روزه، زکات ... است.
۲. دو نمونه از تأثیرات روزه بر جسم را بیان کنید.
۳. روزه گرفتن کدام یک از موارد زیر را زیاد و کدام را کم می‌کند؟
۴. الف) تقوی ب) صبر ج) قساوت قلب د) قدرت عفو و گذشت

کارخانه‌گی

۱. احساس خود را به هنگام افطار ماه رمضان در ۵ سطر بنویسید.
۲. ترجمهٔ احادیث درس را حفظ نمایید.

شرایط وجوب روزه

هدف: آشنایی با شرایط واجب شدن روزه

پرسش ها

۱. آیا می دانید شرایط تکلیف چیست؟
۲. روزه گرفتن بر چه کسانی واجب نیست؟
۳. به نظر شما روزه بر چه کسانی واجب است؟
۴. چه شرایطی برای واجب شدن روزه وجود دارد؟

آنچه که از طرف خداوند متعال به عنوان وظیفه و تکلیف تعیین می شود متناسب با شرایط و توانایی های انسان است و نه فراتر از آن؛ به گونه ای که در احکام اسلامی، حتی شرایط خاص افراد هم در نظر گرفته شده است؛ که از آن جمله می توان به احکام روزه برای شخص بیمار و پیر و... اشاره نمود. بنابراین آنانکه با وجود داشتن شرایط، در انجام فرامین الهی کوتاهی نمایند باید به جزای کارخویش هم که بالاترین آن خشم و غضب الهی است بیاندیشند.

شرایط تکلیف

الف - بلوغ

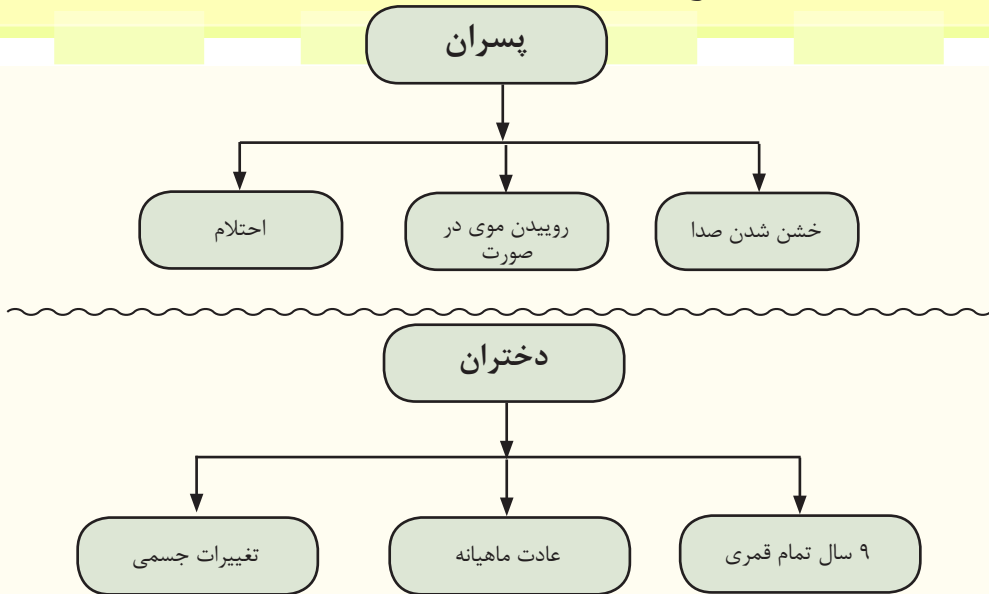
ب - عقل

ج - قدرت و توانایی

الف - بلوغ

اولین شرط از شرایط تکلیف بلوغ است. بلوغ در لغت به معنی رسیدن است و در اصطلاح به افرادی گفته می شود که به شرایطی خاص رسیده باشند به طور مثال کامل شدن نه سال قمری برای دختران و پانزده سال قمری برای پسران از جمله شرایط تکلیف است و برخی شرایط دیگر.

◆ شرایط و نشانه‌های بلوغ

ب- عقل

عقل بودن یکی دیگر از شرایط مکلف شدن برای انجام تکالیف عبادی است و چنانچه شخصی دیوانه باشد چون از دیدگاه عقلانی، دچار نقصان است و شرط مذکور را دارا نیست از انجام تکالیف دینی هم معاف می‌شود مگر آنکه دیوانه، عاقل شود که در این صورت دیگر شامل آن حکم نمی‌شود.

ج- قدرت و توانایی

قدرت و توانایی نیز یکی دیگر از شرایط مکلف شدن است. خداوند تعالی هیچ کس را خارج از قدرت و توانایی‌اش وظیفه و تکلیف نمی‌دهد. بنابراین کسانی که از نظر جسمی، ضعیف و ناتوان بوده و یا بیماری، دامنگیر آنها باشد از انجام بعضی از تکالیف عبادی، همچون روزه که توانایی خاصی را می‌طلبد معذور هستند اگر چه که اعمال نیک افراد همیشه مورد لطف و پاداش الهی قرار می‌گیرد لیکن عدم انجام برخی از تکالیف به دلیل کمی سن یا ضعف و ناتوانی جسمی و روحی (دیوانگی) موجب عذاب نخواهد شد چرا که پروردگار مهربان، خود چنین افرادی را از انجام تمام یا برخی از تکالیف معاف نموده است.

روزه بر چه کسانی واجب نیست؟

۱. کسانی که به سن تکلیف نرسیده باشند؛ مثل اطفال.

۲. کسانی که شرط عقل را دارا نباشند؛ مثل افراد دیوانه (مجنون).

۳. کسانی که قدرت و توانایی روزه گرفتن را نداشته باشند مانند افراد ذیل:

- الف:** کسانی که بیماری خاصی داشته باشند و با روزه گرفتن به سختی و ضرری دچار شوند. مثل بیماری که شخص را دچار تشنگی شدید و بیش از حد نماید.
- ب:** زنی که وضع حملش نزدیک است و روزه برای او و حملش ضرر دارد.
- ج:** زنی که طفل شیرخوار دارد و شیر او کم است و روزه برای او و طفلش ضرر دارد.
- د:** افراد پیر و سال خورده‌ای که توانایی و قدرت روزه گرفتن را ندارند.

۴. کسی که عذر شرعی دارد ← زن در حالت حیض یا نفاس.
شخص مسافر در حال سفر.

از میان شرایط ذکر شده که به سبب آن‌ها تکلیف وجوب روزه برداشته می‌شود. برخی قضا و کفاره ندارد مثل روزه نگرفتن دیوانه و طفل. هم‌چنین برای برخی دیگر، تنها قضای روزه واجب می‌شود مثل مسافری که از روی ضرورت سفر کرده است.

برای بعضی از موارد نیز تنها فدیة روزه واجب می‌شود مثل افراد سالخورده. با توجه به آنچه گفته شده فقط افراد دیوانه و اطفال از گرفتن روزه معذور هستند و بقیه افراد در صورت دلایل ذکر شده باید بعداً قضا یا کفاره و یا هر دو را بجا آورند.

فعالیت

شاگردان گروه‌بندی شده سپس هر گروه در مورد شرایط وجوب روزه با یکدیگر صحبت نموده و یک نفر به نمایندگی از هر گروه چکیده بحث را بیان نماید.

ارزش‌یابی

۱. شرایط تکلیف عبارت اند از ... و ... و ...
۲. سن تکلیف برای دختران ... و برای پسران ... تمام قمری می‌باشد.
۳. آیا روزه بر شخص دیوانه واجب است با ذکر دلیل پاسخ دهید؟

کارخانه‌گی

شرایط تکلیف را به شکل چارت ترسیم نموده برای صنف آماده نمایید.

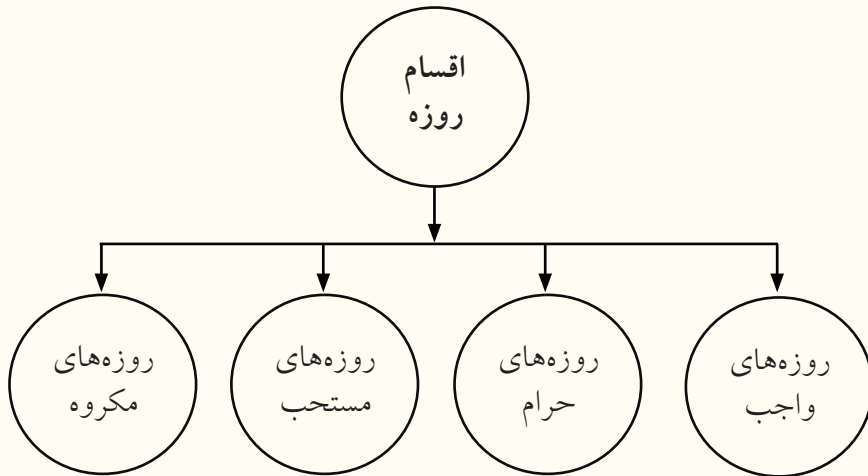
اقسام روزه (۱)

هدف: آشنایی شاگردان با اقسام روزه

پرسش‌ها

۱. آیا می‌دانید روزه‌های واجب کدام اند؟
۲. چه روزه‌هایی حرام می‌باشد؟

روزه نیز همانند نماز، اقسام مختلفی دارد که می‌توانیم آن را طبق آنچه که گفته شد به اقسام واجب، حرام، مکروه، و مستحب تقسیم‌بندی نماییم.

- روزه‌های واجب:
- ۱- روزه ماه مبارک رمضان
 - ۲- روزه قضا
 - ۳- روزه کفاره
 - ۴- روزه استیجاری
 - ۵- روزه روز سوم اعتکاف
 - ۶- روزه بدل قربانی
 - ۷- روزه نذر
 - ۸- روزه قضای پدر

❖ توضیح:

۱. **روزه ماه مبارک رمضان:** این روزه بر هر فرد مسلمان مکلف واجب است و می‌بایست در ماه مبارک رمضان ادا نماید.

۲. **روزه قضا:** چنانچه روزه‌دار، روزه واجب خود را به دلایلی به‌جا نیاورده باشد قضای آن واجب است مگر اینکه در شرع مقدس عدم توانایی او پذیرفته شده باشد، مانند افراد بسیار پیر که به هیچ وجه توانایی گرفتن روزه را ندارند و بعداً هم از انجام قضای آن ناتوان خواهند بود باید کفاره روزه را پرداخت نمایند.

۳. **روزه کفاره:** گاهی شخص، روزه را عمداً ترک می‌کند و یا کاری را انجام می‌دهد که باعث باطل شدن روزه می‌گردد در چنین شرایطی علاوه بر قضای روزه می‌بایست کفاره روزه هم پرداخت شود که یکی از موارد کفاره، دو ماه روزه گرفتن است که باید یک ماه آن پی‌درپی باشد و یک روز از ماه بعد هم به آن متصل شود اما روزه دیگر روزها، در صورت پی‌درپی نبودن، صحیح می‌باشد.

۴. **روزه استیجاری:** چنانچه شخصی فوت نماید در حالی که قضای روزه‌های خود را به‌جا نیاورده باشد. بازماندگان او می‌توانند برای انجام قضای روزه‌های میت، مبلغی را به شخص دیگری پرداخت کنند تا او در بدل مزد دریافت شده روزه‌های شخص میت را بجایش ادا کند.

۵. **روزه روز سوم اعتکاف برای شخص اعتکاف کننده:** اعتکاف به معنی ماندن در مسجد جامع یا یکی از مساجد (مسجدالحرام، مسجدالنبی، مسجد کوفه، مسجدبصره) به قصد قربت و رضای پروردگار می‌باشد. اعتکاف باید حد اقل سه روز باشد و کمتر از آن صحیح نیست هم‌چنین روزه گرفتن در ایام اعتکاف جزو شرایط اصلی اعتکاف است به ویژه روزه روز سوم اعتکاف که باید ادا شود.

۶. **روزه بدل قربانی حج:** هر حاجی باید در روز دهم ذی‌حجه (عید قربان) یک قربانی نماید. حال اگر حاجی در هیچ صورتی، توانایی انجام قربانی را نداشته باشد باید به‌جای قربانی، «ده روز» روزه بگیرد که انجام روزه‌ها به ترتیب زیر می‌باشد.

۱- سه روز اول از ده روز، باید در زمان حضور حاجی در مکه، و بعد از سیزدهم ماه ذیحجه انجام شود.

۲- هفت روز باقی مانده را حاجی می تواند بعداً به جا آورد.

روزه‌های بدل قربانی حج ←

۷. روزه‌ای که به سبب نذر واجب می شود: اگر شخصی، از طریق نذر، گرفتن روزه‌ای را بر عهده بگیرد آن روزه بر شخص واجب می شود و باید ادا نماید و چنانچه روز مشخص و معینی را قصد کرده باید در همان زمان مشخص شده ادا گردد در غیر این صورت قضا می شود.

۸. روزه قضاى پدر بر پسر بزرگتر: در صورت فوت پدر، به جا آوردن روزه قضاى او بر عهده پسر بزرگتر است و این روزه نیز جزو روزه‌های واجب برای پسر بزرگتر محسوب می شود.

روزه‌های حرام ←

۱- روزه عید فطر و عید قربان.

۲- روزه نذری که به خاطر انجام معصیتی گرفته شود.

۳- روزه آخر شعبان که به نیت اول رمضان گرفته شود.

۴- روزه وصال.

۵- روزه مستحبی فرزند که سبب اذیت و آزار والدین شود.

۶- روزه ایام تشریق.

۷- روزه سکوت.

♦ توضیح:

۱. چنانچه روزه‌دار، دو روز پی در پی را روزه بگیرد بدون آنکه در بین این دو روز یکی از مبطلات روزه را انجام داده باشد آن روزه را روزه وصال می گویند چراکه دو روزه به هم متصل شده و این نوع روزه حرام می باشد.

۲. چنانچه پدر و مادر، فرزند را از گرفتن روزه مستحبی منع کنند و این کار آنها به خاطر شفقت ایشان نسبت به فرزند باشد و یا اینکه فرزند روزه مستحبی بگیرد و به خاطر روزه او، پدر و مادر به سختی و ناراحتی گرفتار شوند، این روزه مستحبی فرزند حرام می باشد. چرا که باعث نا رضایتی والدین و مشقت ایشان است.

۳. در روزه‌های مستحبی که زن به جا می آورد رضایت شوهر لازم است چرا که

امکان دارد با حقوق شوهر تعارض داشته باشد بنابراین اجازه شوهر برای روزه مستحبی زن لازم و ضروری است.

۴. روزه ایام تشریق: به روزه‌های یازدهم، دوازدهم و سیزدهم ماه ذیحجه گفته می‌شود که حاجی در منا حضور دارد و روزه در آن ایام برای حاجی حرام است.
۵. روزه سکوت؛ به روزه‌ای می‌گویند که به نیت صحبت نکردن با دیگران انجام شود که گرفتن این روزه نیز حرام است.

فعالیت

شاگردان در گروه‌های پنج‌نفره در مورد اقسام روزه گفتگو و بحث نمایند.

ارزش‌یابی

۱. اقسام روزه را نام ببرید؟
۲. روزه وصال چیست؟
۳. روزه نذر جزو کدام یک از اقسام روزه است؟
۴. وظیفه حاجی‌ی که نمی‌تواند در حج قربانی کند چیست؟
(الف) واجب (ب) حرام (ج) مستحب (د) مکروه

کارخانه‌گی

درس را به شکل خلاصه در کتابچه‌هایتان بنویسید.

اقسام روزه (۲)

هدف: شناخت انواع روزه‌های مستحب و مکروه

پرسش‌ها

۱. آیا تا کنون روزه مستحبی گرفته‌اید؟
۲. روزه مکروه به چه روزه‌ای گفته می‌شود؟

روزه‌های مستحبی

تعریف: روزه مستحبی به روزه‌ای گفته می‌شود که انجام آن ثواب دارد. ما می‌توانیم در تمام طول سال، روزه مستحبی بگیریم مگر روزهایی که روزه گرفتن در آن روزها واجب، حرام و یا مکروه است. هم‌چنین در مورد روزه مستحبی برخی از روزها تأکید زیادتری شده و فضیلت بیشتری برای آن ذکر گردیده است که عبارت‌اند، از:

- ۱- پنج‌شنبه و جمعه هر هفته؛
- ۲- روز مبعث (۲۷ رجب)؛
- ۳- عید غدیر (۱۶ ذی‌حجه)؛
- ۴- روز ولادت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله (۱۷ ربیع‌الاول)؛
- ۵- روز اول تا نهم ذیحجه؛
- ۶- ماه رجب و شعبان؛
- ۷- روز اول و سوم محرم؛
- ۸- روز اول حمل (نوروز)؛
- ۹- روز بیست و پنجم و بیست و نهم ماه ذیقعد.
- ۱۰- روز مباحله (بیست و چهارم ذیقعد).

روزه‌های مستحبی

◆ روزه‌های مکروه

تعریف: روزه مکروه، به روزه‌ای گفته می‌شود که ترک آن مطلوب است.

انواع روزه‌های مکروه:

- ۱- روزه مستحبی مهمان بدون اجازه میزبان.
- ۲- روزه مستحبی مهمان با وجود نهی کردن میزبان.
- ۳- روزه مستحبی فرزند بدون اجازه پدر.
- ۴- روزه عاشورا (دهم ماه محرم).

۵- روزه عرفه اگر باعث شود شخص روزه‌دار، از به‌جا آوردن دعاهای روز عرفه محروم بماند.

۶- روزه روزی که شخص نمی‌داند آن روز عرفه است یا عید قربان.

◆ چند حکم پیرامون اقسام روزه

۱. اگر فرزند بدون اجازه والدین و پدر یا مادر روزه مستحبی بگیرد و در بین روز، پدر یا مادر او را از ادامه روزه نهی کند، چنانچه فرزند مخالفت کند و مخالفت او با خواسته پدر یا مادر که از روی شفقت و دلسوزی آنان بوده باعث آزردهی خاطر ایشان شود چنین روزه‌ای حرام است و باید افطار نماید.
۲. اگر انسان یقین پیدا کند که روزه گرفتن برای او ضرر داشته باعث ضرر و زیان قابل توجهی به او خواهد شد و این مساله باعث ترس او شود. و این یقین او از نظر عقلی صحیح باشد روزه، بر او واجب نیست و چنانچه روزه گرفتن باعث هلاکت یا نقص عضو برای شخص روزه‌دار شود گرفتن آن روزه حرام است.
۳. اگر کسی روزه مستحبی بگیرد و برادر مؤمنش، او را به غذا دعوت کند مستحب است دعوت او را قبول نموده و افطار نماید و واجب نیست آن را به اتمام برساند.
۴. مستحب است روزه‌دار نماز مغرب و عشا را پیش از افطار کردن بخواند.

فعالیت

شاگردان دو نفری در مورد روزه‌های مکروه و مستحب با یکدیگر بحث نمایند سپس درباره آن موضوع از یکدیگر پرسش نمایند.

ارزش‌یابی

۱. هر یک از روزه‌های زیر کدام نوع از اقسام روزه می‌باشد؟
الف. روزه مهمان بدون اجازه میزبان
ب. روزه مستحبی زن بدون رضایت شوهر
ج. روزه عید غدیر
۲. روزه روز ولادت حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله جزو روزه‌های ... می‌باشد
۳. به چه روزه‌های روزه مکروه گفته می‌شود؟
۴. اگر به هنگام روزه مستحبی مسلمانی، شخص روزه‌دار را به غذا دعوت نماید چه حکمی خواهد داشت؟

کارخانه‌گی

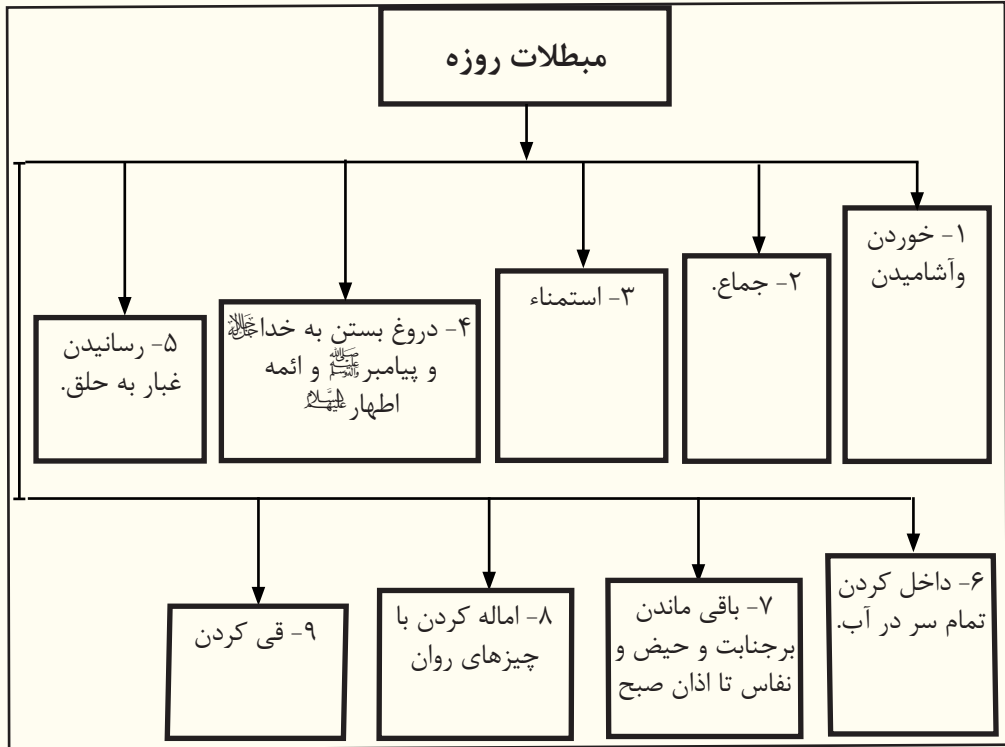
با مراجعه به اشخاص مطلع و امام جماعت مسجد محل خود یا کتاب‌های توضیح المسائل چند حکم دیگر در مورد روزه‌های مستحب و مکروه پیدا نموده در کتابچه‌هایتان بنویسید.

مبطلات روزه (۱)

هدف: شناخت مبطلات روزه

پرسش

۱. آیا می‌دانید چه کارهایی روزه را باطل می‌کند؟
مبطلات (باطل کننده های) روزه مواردی هستند که آگاهی از آنها برای هر مسلمان روزه‌داری الزامی است.

توضیح

خوردن و آشامیدن

۱. اگر روزه‌دار عمداً چیزی بخورد و بیاشامد هر چند که غیر معمول باشد مثل خاک و نفت و یا معمول باشد مثل نان و آب، روزه‌اش باطل می‌شود.
۲. اگر روزه‌دار به خاطر فراموشی چیزی بخورد یا بیاشامد روزه‌اش باطل نمی‌شود.
۳. فرو بردن آب دهان روزه را باطل نمی‌کند.
۴. فرو بردن چیزی که لای دندان روزه‌دار مانده، روزه را باطل می‌کند.
۵. فرو بردن خلط سرو سینه (اگرکه به فضای دهان رسیده باشد) باعث ابطال روزه می‌شود.

۶. اگر روزه‌دار به قدری دچار ضعف شود که برای او خطر جانی پیش آید می‌تواند روزه خود را بشکند.

۷. چنانچه روزه باعث تشنگی شدید و غیر قابل تحملی برای شخص گردد و خطری را برای او ایجاد نماید می‌تواند به میزان رفع خطر آب بیاشامد.

رساندن غبار غلیظ به حلق

۱. اگر روزه‌دار غبار غلیظی را به حلق برساند روزه‌اش باطل می‌شود؛ غبار مواد خوراکی باشد مثل آرد یا غیرخوراکی باشد مثل خاک و دود.

- غبار غلیظ نباشد؛

- غبار به حلق روزه‌دار نرسد؛

- غبار بی‌اختیار به حلق روزه‌دار برسد؛

- روزه‌دار نداند و یا فراموش کند که روزه‌دارد.

۲. در این موارد روزه باطل نمی‌شود:

دروغ بستن به خدا ﷻ، پیغمبر ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام

♦ دروغ بستن از روی عمد، به خداوند ﷻ، پیغمبر اکرم ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام در تمام حالات زیر موجب باطل شدن روزه می‌شود.

۱. با لفظ صریح باشد یا با کنایه.

۲. با گفتن، نوشتن یا اشاره کردن و یا هر کار دیگری که نشان دهنده نسبت دادن

دروغی باشد.

داخل کردن تمام سر در آب

♦ چنانچه روزه‌دار تمام سر را عمداً در آب داخل کند روزه‌اش باطل می‌شود^۱ اگرچه که بقیه بدن او از آب خارج باشد.

اماله کردن

۱. اماله کردن با مایعات هرچند که از روی ناچاری و ضرورت باشد، روزه را باطل

می‌نماید.

۲. استعمال شیاف برای معالجه اشکال ندارد.

قی کردن

۱. چنانچه روزه‌دار عمداً «قی» کند روزه‌اش باطل می‌شود.

۲. در صورتی که روزه‌دار بی‌اختیار و سهواً «قی» کند روزه‌اش باطل نمی‌گردد.

۱. به جز آیت‌الله سیستانی که برای فرو بردن تمام سر در آب کراهت شدید را ذکر می‌کند بقیه مراجع این کار را باعث ابطال روزه می‌دانند. ر. ک. رساله عملیه ایشان ص ۲۱۳

استمناء

۱. اگر روزه‌دار استمناء کند (یعنی باخود کاری کند که از او منی خارج شود) روزه‌اش باطل می‌شود.

۲. اگر بی‌اختیار از شخص روزه‌دار منی خارج شود؛ مثلاً در خواب جنب شود. روزه‌اش باطل نمی‌شود.

باقی ماندن بر جنابت، حیض و نفاس تا اذان صبح

۱. در روزه ماه رمضان، اگر زن که غسل حیض، نفاس و یا جنابت بر عهده دارد غسل را انجام ندهد و چنانچه وظیفه‌اش تیمم باشد تیمم را هم انجام ندهد، روزه‌اش باطل می‌شود.

فعالیت

شاگردان گروه‌بندی شده دربارهٔ مبطلات روزه با یکدیگر صحبت نمایند و از هر گروه یک نفر درس را به صورت خلاصه ارائه کند.

ارزش‌یابی

۱. ترجمه آیه ۴۸ سوره مائده را بنویسید؟
۲. مبطلات روزه را نام ببرید؟
۳. در کدام یک از موارد زیر روزه باطل می‌شود و در کدام مورد روزه صحیح است؟
الف) عمدتاً به خداوند ﷻ دروغی را نسبت دهد
ب) غباری که بی‌اختیار به حلق روزه‌دار برسد
ج) به خاطر فراموشی تمام سر را در آب داخل نماید.

کارخانه‌گی

با کمک امام جماعت مسجد محل خود و یا رساله‌های عملیه مراجع، احکام دیگری را در باره مبطلات روزه استخراج نموده در کتابچه‌هایتان بنویسید.

مبطلات روزه (۲)

هدف: شناخت احکام مبطلات روزه و آنچه برای روزه کراهت دارد.
پرسش: چه چیزهای برای روزه کراهت دارد؟

♦ برخی از احکام مبطلات روزه

- ۱- اگر روزه‌دار عمداً و با اختیار، کاری را که موجب باطل شدن روزه می‌شود انجام دهد روزه‌اش باطل می‌شود.
 - ۲- اگر یکی از مبطلات روزه سهواً و یا بدون اختیار انجام شود روزه باطل نمی‌شود.
 - ۳- چنانچه شخصی سهواً یکی از مبطلات روزه را انجام دهد و با تصور اینکه روزه‌اش باطل شده یکی دیگر از مبطلات روزه را عمداً انجام دهد، روزه‌اش باطل می‌شود.^۱
 - ۴- روزه‌دار نباید به‌جایی برود که می‌داند چیزی در گلویش می‌ریزند یا مجبورش می‌کنند که خودش، روزه‌اش را باطل کند. در این صورت اگر در موقعیت اجبار قرار گیرد روزه‌اش باطل خواهد شد.^۲
 - ۵- چنانچه روزه‌دار به‌جایی که می‌داند او را به انجام مبطلات روزه وادار می‌کنند برود و چنین نشود، روزه‌اش صحیح است.
- آنچه گفته شد احکامی کلی در مورد مبطلات روزه بود اما به جز مبطلات (باطل کننده ها) که باعث ابطال روزه می‌شوند امور دیگری هم وجود دارد که انجام آن‌ها گرچه باعث باطل شدن روزه نمی‌شود اما انجام ندادن آن بهتر است.
- از آنجایی که همه ما مسلمانان دوست می‌داریم که عبادت ما مورد قبول درگاه حق قرار گیرد و رضایت خداوند متعال را جلب نماید پس می‌کوشیم تا عبادات خود را به بهترین شکل انجام دهیم و اموری چون اعمال مستحب که باعث نیکو شدن عبادات می‌شود را نیز انجام دهیم تا اعمال عبادی ما هرچه زیباتر و پسندیده‌تر باشد بنابراین از کارهایی که باعث شود زیبایی اعمال عبادی ما از بین برود یا از فضیلت آن کاسته شود خودداری می‌نماییم که از آن جمله می‌توانیم به مکروهات اشاره نماییم.
- آنچه برای روزه کراهت دارد:**

۱. دوا ریختن در چشم در صورتی که مزه یا بوی آن دارو به حلق برسد.

۱. ر. ک. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۹۲۴

۲. همان منبع

۲. سرمه کشیدن در صورتی که مزه یا بوی آن به حلق برسد.
۳. انجام هرکاری که باعث ضعف بدن شود مانند خون گرفتن و حمام کردن.
۴. بوکردن گیاهان معطر و استعمال نسوار در بینی صورتی که نداند به حلق می‌رسد یا نه.
۵. ترک کردن لباس بر تن و مسواک کردن با چوب تر.
۶. استعمال شیاف و نشستن در آب برای خانم‌ها.
۷. کشیدن دندان و هرکاری که بواسطه آن از دندان خون بیاید.
۸. هرکاری که امکان داشته باشد باعث تحریک شهوت شود.

فعالیت

شاگردان گروه‌بندی شده، چارت مکروهات روزه را ترسیم نمایند تا بهترین چارت‌ها در صنف معرفی گردد.

ارزش‌یابی

۱. حکم موارد ذیل چیست؟
 - الف- شخصی در ماه رمضان زیر آفتاب سوزان پیاده‌روی می‌کند به هیچ سایه و جای سرد و خنکی دسترسی ندارد از تشنگی زیاد حالت غش به او دست می‌دهد؟
 - ب- می‌دانید که برخی از دوستان شما به روزه پایبند نیستند و دیگران را هم مانع می‌شوند؛ در صورتی که با وجود داشتن روزه واجب در جمع آنان حاضر شوید و آن‌ها شما را از گرفتن روزه مانع شوند.
۲. حکم هر یک از مسایل زیر را بگویید؟ (مکروه، باطل، اشکال ندارد).
 - الف- کشیدن دندان در حال روزه.
 - ب- نگاه کردن فیلمها و یا صحنه‌هایی که ممکن است محرک شهوت باشد.
 - ج- چنانچه نسوار در بینی استفاده شود و به حلق برسد.

کارخانه‌گی

۱. درس را در ۵ سطر خلاصه کنید.
۲. چند مورد دیگر از مکروهات روزه را با کمک امام جماعت مسجد و یا توضیح المسایل بنویسید.

روزه مسافر

هدف: آشنایی با احکام روزه مسافر

پرسش‌ها

۱. آیا تاکنون در ماه مبارک رمضان به سفر رفته‌اید؟
۲. آیا احکام روزه مسافر را می‌دانید؟

دین اسلام به عنوان کامل‌ترین دین، هم‌واره به تمام زوایای زندگی انسان توجه داشته و برای شرایط مختلف، احکام و دستور العمل‌های دینی و شرعی مناسب آن را ارائه نموده است؛ که از آن جمله می‌توان به احکامی که برای عبادات شخص مسافر بیان شده، اشاره نمود.

روزه مسافر: مسافری که نمازهای چهاررکعتی را شکسته (دو رکعتی) می‌خواند، نمی‌تواند روزه بگیرد؛ و باید آن را قضا نماید؛ اما چنانچه نمازها را تمام می‌خواند باید روزه‌هایش را هم به‌جا آورد.

مسافر با وجود هشت شرط، باید روزه را افطار نماید.

شرایط هشت‌گانه

۱. سفر او کمتر از هشت فرسخ شرعی نباشد.
۲. از اول قصد هشت فرسخ را داشته باشد.
۳. در بین راه از قصد خود برنگردد.
۴. در بین راه از وطن خود عبور نکند.
۵. برای کار حرام سفر نکند.
۶. بیابانگرد (کوچی) نباشد.
۷. شغل او سفر نباشد.
۸. از حد ترخص بگذرد.

احکام روزه مسافر هنگام ورود و خروج از وطن

احکام روزه مسافر:

۱. مسافرت در ماه رمضان اشکال ندارد در صورتی که برای گریختن از روزه نباشد.
۲. چنانچه مسافرت در ماه رمضان به خاطر حج، عمره و یا ضرورتی باشد، اشکال ندارد.
۳. اگر غیر از روزه رمضان، روزه دیگری مثل روزه اجاره ای و یا روزه روز سوم از ایام اعتکاف بر شخص واجب باشد، نمی تواند در آن روز مسافرت نماید. اما چنانچه در سفر باشد (در صورت امکان) باید قصد اقامت ده روزه نموده روزه را به جا آورد.

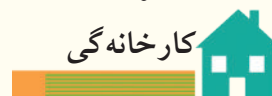
۴. بنابر احتیاط واجب، برای روزه‌ای که به خاطر قسم یا عهد واجب شده باید از مسافرت صرف نظر شود و اگر شخص در سفر است باید قصد اقامت ده روزه نماید.
۵. کسی که یک روز معین را به عنوان روزه مستحبی نذر کرده چنانچه سفری پیش آید و یا اینکه در سفر باشد باید روزه را به‌جا آورد.
۶. چنانچه شخصی نذر کند که روزه مستحبی بگیرد اما روز آن را معین نکند نمی‌تواند روزه را در سفر به‌جا آورد.
۷. مسافر می‌تواند برای طلب حاجت خود، سه روز را در مدینه منوره روزه مستحبی بگیرد و بهتر آن است که روزهای چهارشنبه، پنج‌شنبه و جمعه باشد.
۸. کسی که نمی‌داند روزه مسافر طبق شرایط گفته شده باطل است چنانچه در بین روزه، مسأله را بفهمد، روزه‌اش باطل می‌شود و اگر تا پایان روز متوجه نشود روزه‌اش صحیح است.
۹. اگر مسافر پیش از ظهر به وطن یا جایی که قصد دارد ده روز بماند برسد و کاری را که باعث باطل شدن روزه می‌شود انجام داده باشد مستحب است که آن اعمال باطل کننده روزه را تکرار ننماید.^۱

شاگردان در گروه‌های ۴ نفری برای پنج مورد از احکام روزه مسافر یک جدول تهیه نمایند.

- ۱- روزه مسافری که نمازهایش را شکسته می‌خواند ... است. صحیح غلط
- ۲- دو مورد از روزه‌هایی را که مسافر می‌تواند در هنگام سفر به‌جا آورد بیان کنید.
- ۳- اگر مسافر بعد از ظهر به سفر برود (از وطن خارج شود) حکم روزه‌اش چگونه است؟
- ۴- مسافری که بعد از ظهر به وطن خود وارد می‌شود حکم روزه او چیست؟

با کمک دیگران به ویژه امام جماعت مسجد خود یک آیه یا حدیث در مورد احکام عبادات مسافر پیدا نموده در کتابچه‌های خود بنویسید.

۱ جمعی از مراجع، توضیح المسائل؛ دفتر انتشارات اسلامی، ج ۱، قم ۱۳۸۴، ص ۹۶۸

قضای روزه

هدف: شناخت احکام قضای روزه

پرسش‌ها

۱. چه روزه‌هایی فقط قضا دارند؟
۲. چه روزه‌هایی قضا و کفاره ندارد؟

قضای روزه

روزه قضا: اگر کسی روزه را در وقت آن نگیرد باید یک روز دیگر را به جای آن، روزه بگیرد به روزه‌ای که بعداً به جای روزه فوت شده گرفته می‌شود «روزه قضا» می‌گویند.

احکام روزه قضا

- الف: روزه‌هایی که فقط قضا دارند.
ب: روزه‌هایی که نه قضا دارند و نه کفاره.

در چه شرایطی فقط قضای روزه واجب است؟

۱. روزه‌ای که در اثر سفر از دست رفته.
۲. روزه‌های زنان در حالت حیض و نفاس.
۳. روزه‌داری که عمداً قی کند.
۴. روزه‌های شخصی که در ماه رمضان، یک یا چندروز، در حال جنابت و بدون غسل گرفته شده.
۵. در ماه رمضان بدون اینکه تحقیق کند که صبح شده یا نه یکی از مبطلات روزه را انجام دهد. و بعد معلوم شود صبح بوده.
۶. وقتی که شخصی بگوید: هنوز صبح نشده است و روزه‌دار به اعتبار سخن او یکی از مبطلات روزه را انجام دهد و بعد مشخص شود صبح شده است.
۷. به خاطر ندانستن مسأله، مبطلی را انجام داده در حالی که خود او هم در یادگیری مسأله کوتاهی نکرده و یا متوجه نبوده است.

۸. روزه‌ای که از شخص روزه‌دار به خاطر مستی فوت شده هر چند که به خاطر درمان خورده باشد باید قضا نماید.^۱
۸. اگر یقین کند که روز اول ماه رمضان است و عمداً روزه خود را باطل نماید و بعد مشخص شود که آخر شعبان بوده کفاره روزه بر او واجب نیست.^۲

چه روزه‌هایی نه قضا دارند و نه کفاره؟

۱. برای کسی که تازه مسلمان شده است قضای روزه‌های قبل از اسلام واجب نیست.
۲. کسی که بدلیل پیری نمی‌تواند در ماه رمضان روزه بگیرد و بعد از رمضان هم نمی‌تواند قضای آن را انجام دهد.
۳. برای دیوانه‌ای که عاقل شده گرفتن روزه‌هایی که در زمان دیوانگی فوت شده واجب نیست.^۳
۴. کسی که به واسطه مرضی زیاد تشنه می‌شود و تشنگی زیاد را هم نمی‌تواند تحمل کند.^۴

♦ احکام روزه قضا

۱. برای به‌جا آوردن قضای روزه نیازی نیست که فوراً اقدام شود اما باید تا رمضان سال بعد انجام گردد.
۲. اگر روزه‌دار چند قضای روزه مربوط به سال‌های گذشته داشته باشد هر کدام را که اول بگیرد اشکال ندارد و اما چنانچه وقت تنگ باشد باید ابتدا روزه آخرین رمضان را به‌جا آورد و آنگاه رمضان‌های دیگر.

۱. ر. ک. توضیح المسائل آیه الله سیستانی؛ ص ۲۲۱

۲. توضیح المسائل آیه الله سیستانی، ص ۲۱۹

۳. توضیح المسائل آیه الله سیستانی، ص ۲۲۳

۴. منع قبل

۳. اگر به خاطر عذری (مسافرت یا بیماری) چندروز، روزه نگیرد و بعد در مورد زمان بر طرف شدن عذرش شک کند، می‌تواند کم‌ترین مقدار را قضا کند. به طور مثال به سفر رفته و در تعداد روزها شک دارد که روز چهارم از سفر برگشته یا پنجم در این مورد می‌تواند چهار روز را قضا نماید.

فعالیت

شاگردان احکام روزه قضا را بر روی ورق به شکل چارت ترسیم نمایند. بهترین چارت‌ها بر روی دیوار صنف نصب شود.

ارزش‌یابی

۱. دو مورد از شرایطی که تنها قضای روزه واجب است بیان نمایید.
۲. حکم روزه‌های گذشته دیوانه پس از عاقل شدن چیست؟
۳. روزه‌ای که در اثر سفر از دست رفته چه حکمی دارد؟

کارخانه‌گی

درس را مطالعه کرده سپس یک سوال همراه جواب از متن درس بنویسید.

کفاره روزه

هدف: آشنایی با کفاره روزه

پرسش‌ها

۱. کفاره یعنی چه؟

۲. در چه مواردی کفاره روزه واجب می‌شود؟

کفاره روزه: جریمه‌ای معین است که به خاطر باطل کردن روزه پرداخت می‌شود.

کفاره به سه نوع تقسیم می‌گردد:

۱. آزاد کردن یک برده؛

۲. شصت روز روزه گرفتن که سی‌ویک روز آن پی در پی باشد؛

۳. سیر کردن شصت فقیر یا دادن یک مد^۱ طعام به هر یک از آنها.

مواردی که هم قضای روزه و هم دادن یک مد طعام به فقیر واجب است.

- شخص به خاطر عذری (مثل سفر)، روزه نگرفته و قضای آن را هم بعد از برطرف شدن عذر تا رمضان سال بعد عمداً به‌جا نیاورده است. باید هم قضای روزه و هم یک مد طعام به فقیر بدهد. و چنانچه قضای روزه را چند سال به تاخیر اندازد می‌بایست از خاطر روزه سال اول علاوه بر روزه قضا، یک مد طعام به فقیر داده و برای سالهای بعد فقط قضای روزه را به‌جا آورد.

- زنی که طفل شیر می‌دهد و شیر او کم است چنانچه روزه گرفتن برای او و یا طفلی که شیر می‌دهد ضرر داشته باشد باید روزه را قضا نموده و برای هر روز، یک مد طعام به فقیر بدهد.

- زنی که وضع حملش نزدیک است چنانچه روزه برای او و حملش ضرر داشته باشد باید روزه نگیرد و برای هر روز، علاوه بر قضای روزه یک مد طعام هم بپردازد.

نکته:

- کسی که باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد، می‌تواند کفاره چند روز را به یک فقیر بدهد.

۱ یک مد طعام برابر است با ده خورد یا ۷۵۰ گرم که از گندم یا جو یا آرد یا نان و مانند آنها پرداخت می‌شود.

◆ در چه مواردی قضا و کفاره واجب است؟

۱. کسی که با اختیار و عمداً روزه ماه رمضان را با کار حلالی چون خوردن غذا، آشامیدن آب و... باطل می‌کند باید علاوه بر قضای روزه، کفاره (یکی از سه مورد کفاره) را هم پرداخت نماید.
۲. اگر شخصی عمداً به خدا و پیامبر اکرم ﷺ و ائمه علیهم السلام نسبت دروغی را بدهد و بداند که این کار حرام است علاوه بر قضای روزه، کفاره نیز باید بپردازد.
۳. اگر شخصی عمداً روزه ماه رمضان را نگیرد باید قضای آن را به‌جا آورد و کفاره آن را هم بپردازد (دو ماه روزه یا اطعام شصت فقیر و یا آزاد کردن یک بنده).
۴. اگر روزه‌دار با کار حلالی مثل آب نوشیدن روزه خود را باطل کند، سپس کار حرامی (خوردن یک غذای حرام) را مرتکب شود قضای روزه واجب شده و انجام دادن یکی از موارد کفاره کافی است.
۵. کسی که نمی‌دانسته روزه بر او واجب است و روزه نگرفته مثل کودکان در اوایل بلوغ (به تکلیف رسیدن) تنها قضای روزه بر آنها واجب می‌شود و کفاره‌ای به آنها تعلق نمی‌گیرد.
۶. اگر روزه‌دار به گفته کسی که می‌گوید مغرب شده افطار نماید و بعد بفهمد مغرب نبوده است قضا و کفاره روزه بر او واجب می‌گردد.
۷. اگر روزه‌دار با کار حرامی که یا در اصل حرام باشد مثل شراب و یا به جهتی حرام شده باشد مثل خوردن غذایی که برای بدن ضرر دارد؛ روزه خود را باطل کند علاوه بر قضای روزه، کفاره جمع (هر سه مورد کفاره) هم بر او واجب می‌گردد.

◆ در چه مواردی تنها پرداخت یک مُد طعام کافی است؟

۱. کسی که بواسطه بیماری، روزه گرفتارنش برایش دشوار است و بعد از رمضان هم نمی‌تواند روزه بگیرد.
۲. فردی که بیماری دارد و بسیار تشنه می‌شود و روزه گرفتن برایش سختی دارد و بعد از رمضان هم نمی‌تواند قضای آن را به‌جا آورد.
۳. روزه‌دار به خاطر بیماری نتواند روزه بگیرد و بیماری او تا چند سال طول بکشد به غیر از سال آخر که باید قضای آن به‌جا آورده شود برای روزه بقیه سال‌ها تنها دادن یک مُد طعام (برای هر روز) کافی است.

♦ احکامی کلی در باره کفارهٔ روزه:

۱. شخص روزه‌دار نباید در انجام کفاره کوتاهی نماید و لیکن انجام فوری آن هم لازم نمی‌باشد.
۲. کفاره‌ای که بر شخص واجب شده و چند سال از آن گذشته و هنوز آن را انجام نداده است چیزی بر کفاره اولیه اضافه نمی‌شود.
۳. کسی که باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد می‌تواند چند کفاره را به یک فقیر بدهد.

فعالیت

شاگردان به دو گروه تقسیم شده هر گروه حد اقل سه سوال همراه با جواب از متن درس طرح نموده سوال‌هایشان را بر روی تخته بنویسند. سپس هر گروه سوال‌های خود را خوانده یک گروه دیگر پاسخ آن را بگوید.

ارزش‌یابی

۱. کفاره یعنی چه؟
 ۲. انواع کفاره را نام ببرید؟
 ۳. یک مد برابر با چند گرام است؟
 ۴. هر یک از موارد زیر چه حکمی دارد؟
- الف) کسی که بخاطر سفر روزه نگرفته و قضای آن را هم تا رمضان سال بعد انجام نداده...
ب) بیماری که بسیار تشنه می‌شود و روزه گرفتن برای او مشقت دارد و بعداً هم نمی‌تواند روزه بگیرد...

کارخانه‌گی

متن درس را برای خانواده بخوانید و در باره مواردی از آن ، که تا به حال برای آن‌ها اتفاق افتاده صحبت کنید.

راه‌های اثبات اول ماه

هدف: آشنایی با احکام رؤیت هلال ماه نو

پرسش

۱. آیا راه‌های اثبات اول ماه را می‌دانید؟

خداوند متعال، جهان پیرامون ما را چنان شگفت و زیبا آفریده که عقل آدمی از درک رازها و رمزها و عظمت آن عاجز و ناتوان است.

یکی از این شگفتی‌ها، آفرینش ماه (قمر) است.

همه میدانیم که ماه از خود نوری ندارد و منعکس کننده نور خورشید است. بنابراین هر قسمت از ماه که در مقابل نور خورشید قرارگیرد روشن و طرف دیگر ماه که پشت به نور است تاریک به نظر می‌رسد.

رؤیت هلال (ماه نو) و اثبات آغاز ماه، یکی از مواردی است که به کسب دانش و آگاهی نیاز دارد. از آنجایی که مسأله تشخیص حلول ماه نو و رؤیت آن نقش مهمی در عبادات ما از جمله «روزه» دارد لازم است که ما نیز دانش و آگاهی خود را در آن زمینه، افزایش داده با احکام و شرایط آن آشنایی بیشتری پیدا نماییم.

راه‌های اثبات اول ماه

۱. خود شخص ماه را ببیند.

۲. حاکم شرع حکم کند که «اول ماه» است.

۳. دو مرد عادل به دیدن ماه نو، شهادت بدهند. و شهادت آن‌ها مخالف گفته یکدیگر

نباشد.

۴. عده‌ای به دیدن ماه نو شهادت بدهند و گفته آن افراد مورد اطمینان و یقین باشد.

۵. سی روز از اول ماه شعبان بگذرد تا اول ماه رمضان ثابت شود و سی روز نیز از اول رمضان گذشته باشد تا اول ماه شوال اثبات گردد.

احکام رؤیت هلال ماه نو

۱. اول ماه نو با پیش‌گویی منجمین ثابت نمی‌گردد مگر اینکه بتوان به گفته آنان یقین و اطمینان پیدا کرد.

۲. بلند بودن جای ماه در آسمان و یا دیر غروب کردن آن دلیل بر این نیست که «شب قبل، شب اول ماه» بوده است.

۳. اگر اول ماه برای شخصی ثابت نشود و او روزه نگیرد و بعد ثابت شود که روز قبل، «اول ماه» بوده در آن صورت باید روزه آن روز را قضا نماید.

۴. روزی را که مشخص نیست آخر رمضان است یا اول شوال، باید روزه گرفت و چنانچه در وسط روز مشخص شود که اول شوال بوده، باید افطار نمود.

۵. اگر «رؤیت ماه» در یک شهر ثابت شود در تمام شهرهای «هم افق» با آن شهر هم، اول ماه می‌باشد.

۶. اول ماه به تلفن و تلگراف و... ثابت نمی‌شود مگر اینکه، شهرهایی که بین آنها تماس برقرار شده، هم افق بوده و نزدیک هم باشند و خبر آنها هم با توجه به حکم حاکم شرع یا شهادت دو مرد عادل باشد.

۷. در صورتی گفته دو عادل برای رؤیت هلال ماه موثق است که:

الف- توصیفی که در مورد رؤیت ماه ارائه می‌کنند مخالف یکدیگر نباشد.

ب- در صورتی که این دو عادل معارض نداشته باشد.

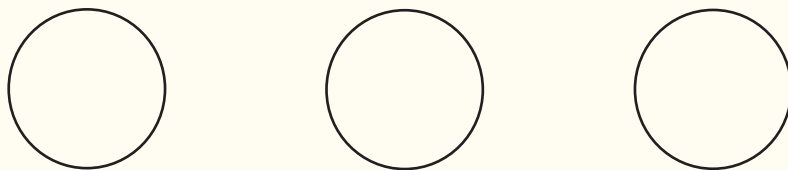
۸. اگر زندانی نتواند به آغاز ماه رمضان یقین کند باید به «گمان» عمل نماید و اگر بتواند «گمان قویتر» داشته باشد نمی‌تواند به «گمان ضعیف‌تر» عمل نماید؛ در صورتی

که عمل به «گمان» میسر نباشد می‌تواند «یک ماه» را به صورت احتمالی روزه بگیرد و چنانچه بعد مشخص شود که روزه‌اش قبل از رمضان بوده باید روزه‌ها را قضا نماید و اگر روزه‌اش بعد از رمضان بوده روزه‌اش صحیح است.

فعالیت

در دواير زیر سه حالت از حالت‌های ماه را که تا اکنون دیده‌اید ترسیم نمایید.

ارزش‌یابی

۱. آیا دو شهری که نزدیک به هم هستند می‌توانند در یک شب، هلال ماه را رؤیت نمایند چرا؟
۲. کدام یک از موارد زیر در اثبات هلال ماه صحیح نیست؟
الف) دو نفر شخص عالم به دیدن هلال ماه نو شهادت بدهند.
ب) سی روز از اول شعبان گذشته باشد تا اول ماه رمضان ثابت شود.
ج) حاکم شرع به «حلول ماه نو» حکم دهد.
۳. آیا اول ماه از طریق تلفن ثابت می‌شود چرا؟

کارخانه‌گی

پیرامون فواید و زیبایی‌ها و تاثیرات ماه چند سطر بنویسید.

فطره روزه

هدف: آشنایی با احکام فطره روزه

پرسش: آیا احکام فطره روزه را می‌دانید؟

پس از پایان یافتن ماه مبارک رمضان، در شب عید فطر یعنی شب اول ماه شوال کسانی که شرایط زیر را داشته باشند باید زکاتی را پرداخت نمایند که به آن «فطره روزه» یا «زکات فطره» می‌گویند.

۱. بالغ باشد.
۲. عاقل باشد.
۳. بنده کسی نباشد.
۴. فقیر نباشد.
۵. بیهوش نباشد.

شخص روزه‌داری که به هنگام غروب شب عید فطر، شرایط فوق را داشته باشد، باید برای خود و کسانی که در آن زمان نان‌خور او هستند به مقدار یک صاع (سه کیلو گرام) از خوراک معمول شهر، مثل گندم، جو، جواری، کشمش و یا خرما و امثال آن، که مصرف آن در بین مردم شهر معمول است به شخص مستحق بدهد و کسانی که نماز عید می‌خوانند باید فطره روزه را قبل از نماز بپردازند.

شرایط گیرنده فطره روزه

۱. به فقیر و کسی که مخارج سال خود و عیالش را ندارد، داده شود.
۲. به شخص مسکین (کسی که وضعیت زندگی و معیشتی او از فقیر بدتر است) پرداخت شود.

۳. طفل و دیوانه نباشد. در این صورت سرپرست و ولی او می‌تواند فطره روزه را دریافت نماید.

۴. به صورت آشکارا معصیت نکند؛ به طور مثال: شرابخوار و تارک نماز نباشد.

♦ احکامی پیرامون جنس فطره روزه

۱. گندم یا چیز دیگری که به عنوان فطره روزه داده می‌شود باید خالص باشد و با جنس دیگر یا خاک مخلوط نشده باشد و اگر مخلوط بود باید شرایط زیر را دارا باشد.

- خالص آن به یک صاع برسد.

- بدون جداکردن قابل استفاده باشد.

- جداکردن آن زحمت زیاد نداشته باشد.

۱. روزه‌دار نمی‌تواند برای فطره روزه یک نفر، نصف صاع را از یک جنس (گندم) و نصف دیگر را از جنس دیگر (جو) بپردازد.

۲. روزه‌دار نمی‌تواند برای فطره روزه، نصف صاع را از جنسی که بهای آن دو برابر جنس معمول آن است به جای یک صاع، در نظر گرفته و بپردازد؛ مثلاً نصف صاع از گندم گران‌قیمت را بجای یک صاع از گندم معمولی پرداخت کند.

۳. کسی که فطره روزه چند نفر را برعهده دارد می‌تواند فطره روزه بعضی را از یک جنس و فطره روزه دیگری را از جنس دیگر بپردازد.

احکامی در مورد فطره روزه

۱. در پرداخت فطره روزه باید خویشان و همسایگان و اهل علم و فضل بر دیگران مقدم باشند.

۲. پرداخت فطره روزه باید بعد از اتمام ماه رمضان (غروب خورشید شب عید فطر) باشد و نه قبل از رمضان یا در خود رمضان.

۳. کسانی که نماز عید می‌خوانند باید فطره روزه را قبل از نماز بپردازند و در غیر آن برای پرداخت فطره تا ظهر عید فرصت دارند.

۴. روزه‌دار نمی‌تواند فطره روزه را به کسی که آن را در راه معصیت مصرف می‌نماید بپردازد.

۵. اگر کسی که فطره روزه دیگری را بر عهده دارد فطره روزه را نپردازد تکلیفی بر خود شخص واجب نیست.

۶. اگر شرایط وجوب فطره روزه برای شخصی، تا قبل از غروب شب عید فطر وجود نداشته باشد فطره روزه بر او واجب نیست اما چنانچه تا قبل از ظهر روز عید، شرایط فراهم شود فطر روزه بر او هم واجب می‌شود و باید بپردازد.

۷. کسی که پیش از غروب عید، صاحب اولاد می‌شود و یا ازدواج می‌کند باید فطره روزه اولاد و همسر خود را هم بپردازد.

۸. اگر پیش از غروب شب عید، بچه بالغ شود، یا دیوانه عاقل گردد و یا فقیر غنی شود در صورتی که شرایط وجوب فطره روزه را دارا باشد، باید فطره روزه را بپردازد.

۹. مهمانی که پیش از غروب خورشید بر صاحب‌خانه وارد می‌شود و نانخور او به حساب می‌آید فطره روزه‌اش نیز بر عهده صاحب‌خانه است.

شاگردان در دو گروه برای موضوع‌های: «شرایط افراد پرداخت کننده فطره روزه» و «مصارف فطره روزه» هرکدام یک چارت تهیه نموده و آن را برای صنف ارائه نمایند.

۱. مقدار فطره روزه ... می‌باشد.
۲. جنس فطره روزه، معمولاً از ... می‌باشد.
۳. آیا می‌توان جنس ناخالصی مثل گندم مخلوط با خاک زیاد را به عنوان فطره روزه پرداخت کرد؟ چرا؟
۴. آیا برای طفلی که پیش از غروب شب عید متولد می‌شود فطر روزه‌ای بر ولی او واجب می‌شود؟
۵. فطره روزه در کدام یک از اوقات زیر واجب می‌گردد؟
 - الف) قبل از غروب شب عید فطر
 - ب) هم‌زمان با غروب شب عید
 - ج) بعد از غروب شب عید
 - د) طلوع آفتاب روز عید

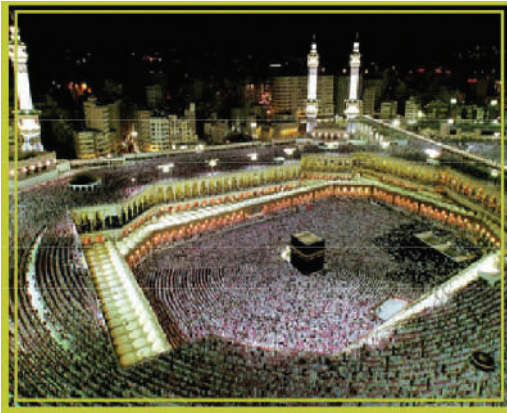

با مراجعه به توضیح‌المسائل مراجع تقلید و یا با کمک افراد آگاه، احکام دیگری را در مورد فطره روزه پیدا نموده در کتابچه‌های تان بنویسید.

اهمیت حج

هدف: آشنایی با اهمیت حج
پرسش‌ها

۱. در تصویر زیر چه می‌بینید؟
۲. شما حج را چگونه عبادتی می‌دانید؟

(... وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ؛ و برای خدا، حج خانه (کعبه) بر مردم واجب است و بر کسی که می‌تواند راهی به سوی آن بیابد و کسی که کفر بورزد یقیناً که خداوند از جهانیان بی‌نیاز است.)

(سوره آل عمران، آیه ۹۷)

حج در لغت یعنی قصد کردن و غلبه نمودن و در اصطلاح یعنی زیارت خانه خدا در زمان‌هایی خاص و با اعمال و شرایطی خاص که برای آن معین گشته است. حج یکی از مهم‌ترین شعایر مذهبی ما مسلمانان است که جزئی از فروع دین ما به شمار می‌رود و بر هر فرد مسلمانی که شرایط آن را داشته باشد، برای یک‌بار در طول عمرش، واجب می‌گردد.

در مراسم حج، لباس‌ها همه یک شکل، ساده و یک رنگ می‌باشد؛ سادگی آن نشان دهنده پشت کردن به تجملات دنیا است و سفیدی آن نشان دهنده پاکی و صافی از هرگونه آلودگی، گناه و انحراف و ناراستی است.

❖ حج در کجا انجام می‌شود؟

❖ آیا حج خانه خدا زمان خاصی دارد؟

حج و زیارت خانه خدا در شهر مکه انجام می‌شود؛ شهر مکه از شهرهای قدیمی و کهن به شمار می‌رود که تاریخ شکل‌گیری آن به زمان حضرت ابراهیم علیه السلام و فرزند گرامی‌شان حضرت اسماعیل علیه السلام باز می‌گردد. حضرت ابراهیم علیه السلام خانه کعبه را به امر خداوند سبحان و به کمک فرزندش حضرت اسماعیل علیه السلام بنا کرد و از آن پس، اندک اندک مردم از اطراف و اکناف به دور این خانه مقدس جمع گشته و مسکن گزیدند و بدین ترتیب شهر مکه به خاطر وجود خانه مقدس کعبه شکل گرفته و رونق یافت. مردم از سراسر شبه جزیره عربستان برای زیارت آن خانه مقدس گردهم آمدند و پیروان حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام که (حنیف) نامیده می‌شدند در این مکان مقدس به پرستش خدای یکتا می‌پرداختند.

با ظهور دین مقدس اسلام، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خانه کعبه را از وجود بت‌های که بت‌پرستان مکه در آن نهاده بودند و به جای پرستش خداوند یگانه به پرستش آن‌ها می‌پرداختند پاک نمود تا خانه کعبه، که خانه خدا است؛ چنان‌که خداوند متعال فرموده است مکان عبادت و اطاعت او باشد و نه غیر او؛ بدین ترتیب، مسلمانان، هر ساله به زیارت خانه خدا می‌شتابند و هر فرد مسلمان که شرایط آن را داشته باشد موظف است که در طول عمر خود، یک بار حج واجب را به جا آورد.

حج هر ساله در ماه ذیحجه (آخرین ماه قمری) انجام می‌گردد و میلیون‌ها مسلمان از سراسر جهان، از اقوام، ملیت‌ها، زبان‌ها و نژادهای مختلف، در شهر مکه برای زیارت خانه خدا (کعبه) گردهم می‌آیند و خدای بزرگ را با ذکر «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ» به یگانگی و وحدانیت می‌خوانند و عبادت حج را به جا می‌آورند.

حج عبادتی است که علاوه بر بعد معنوی از نظر مادی هم قابل توجه می‌باشد زیرا برای انجام این عبادت با شکوه و انسان ساز، داشتن توانایی، به ویژه توانایی مالی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و چنان‌چه در قرآن کریم آمده است **وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ لِحْظٌ** اجرای این عبادت، داشتن استطاعت (توانایی) است و شرایطی دیگر که در درس‌های بعدی ذکر خواهد شد.

حج از جمله عباداتی است که علاوه بر بعد فردی، جنبه اجتماعی آن نیز قابل ملاحظه

است. در مراسم عبادی حج، حاجی خود را از تعلقات و وابستگی‌های مادی و دنیایی می‌رهاند و دوشادوش دیگر حاجیان حاضر در مراسم، به عبادت می‌پردازد و این باعث می‌شود تا حاجی با فیض‌بردن از معنویت این عبادت در بازگشت از سفر حج، با وجود تزکیه شده و پاک از گناهان، زندگی نماید چراکه حاجی مهمان خدا است و مکان این ضیافت خانه خدا است بنابراین کسی که حج را با مفهوم و معنای حقیقی به‌جا می‌آورد تحول و دگرگونی عمیق و مثبتی را در زندگی خود مشاهده خواهد نمود.

از سوی دیگر با توجه به اینکه در این مراسم بزرگ عبادی، مسلمانان از سراسر جهان، حضور می‌یابند و همه یک‌دل و یک‌زبان و متحد، خدای یکتا را می‌ستایند، می‌توان حضور باشکوه آنان را نشانه یک‌پارچگی، اتحاد و برادری آنان دانست که بدین ترتیب حضور هر ساله آنان در میعادگاه حج، پیمان دوباره آنان با خداوند متعال در بندگی و فرمانبرداری از او است و اعلان مجدد وحدت، برابری و برادری جامعه اسلامی و این مسأله باعث خواهد شد که مسلمانان در هر حادثه و پیشامدی به یاری و مساعدت یکدیگر بشتابند و یار و یاور هم باشند.

فعالیت

شاگردان متن درس را دقیق مطالعه نموده و در مورد حج و زیارت خانه خدا در چند سطر بنویسند.

ارزش‌یابی

۱. حج را تعریف کنید؟
۲. حج واجب را حج... می‌نامند.
۳. زمان حج... است.
۴. هر یک از موارد زیر چه مفهومی دارد؟
الف: یک شکلی لباس احرام:
ب: سادگی لباس احرام:
۵. حج کردن چه تأثیراتی را در پی دارد؟

کارخانه‌گی

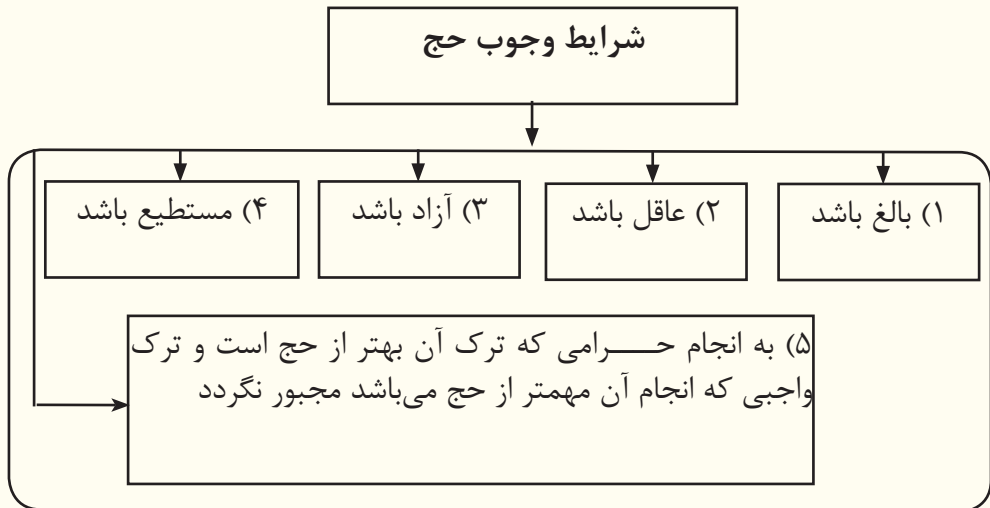
آیه یا حدیثی در مورد حج پیدا نموده در کتابچه‌هایتان بنویسید.

شرایط وجوب حج

هدف: شناخت شرایط وجوب حج و احکام آن

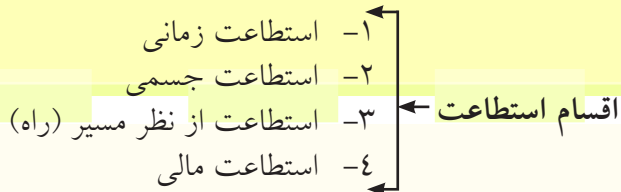
پرسش‌ها

۱. حج بر چه اشخاصی واجب می‌شود؟
 ۲. شرایط واجب شدن حج چیست؟
- حج، زیارت خانه خدا است که با وجود شرایطی خاص و انجام اعمالی ویژه در زمان و مکانی مشخص، واجب می‌گردد.

شرح

۱. بلوغ: حج کردن بر کسی واجب است که بالغ شده باشد بنابراین بر کودک واجب نیست.
۲. عقل: عاقل بودن یکی دیگر از شرایط وجوب حج است یعنی در نتیجه دیوانه و اجب‌الحج نمی‌گردد.
۳. آزاد باشد: برده و بنده کسی نباشد.
۴. مستطیع باشد: یکی دیگر از شروط واجب شدن حج، داشتن توانایی (استطاعت) است که آن هم به انواع زیرتقسیم می‌شود:

۱- استطاعت زمانی: شخصی که قصد حج دارد باید زمان کافی برای انجام وظایف و اعمال حج داشته باشد.

۲- استطاعت جسمی: برای انجام وظایف حج، داشتن صحت و سلامت بدن از شروط اصلی آن می‌باشد چرا که شخصی بیمار و ناتوان نمی‌تواند وظایف و احکام حج را صحیح و درست بجا آورد بنابراین کسانی که دیگر شروط را دارند و تنها از توانایی جسمی برخوردار نیستند باید نایب بگیرند.

۳- استطاعت از نظر راه و مسیر حج: کسانی که قصد سفر حج را دارند باید این مسأله را در نظر بگیرند که تنها دارا بودن دیگر شرایط استطاعت، کافی نیست بلکه در صورت ناامن بودن راه و به خطر افتادن جان، مال و آبروی شخص، وجوب حج در آن شرایط از بین می‌رود.

۴- استطاعت مالی: در استطاعت مالی داشتن این موارد ضروری است:

الف - داشتن مخارج رفت و برگشت به حج.

ب - داشتن مخارج ضروریات زندگی.

ج - داشتن شغل یا مسلک یا راه کسب دیگری که پس از برگشت، در زندگی با سختی معیشتی مواجه نگردد.

د - داشتن مخارج کسانی که تحت تکفل اوست.

◆ چند حکم!

۱. اگر مخارج رفت و برگشت و مصارف زندگی شخص و افراد تحت تکفلش را به او ببخشند تا حج نماید و او از گفته آنان اطمینان داشته باشد، حج بر او واجب می‌گردد. اگر چه قرض داشته باشد و در برگشت هم مالی نداشته باشد که بتواند با آن زندگی خود و افراد تحت تکفل خود را پردازد.

۲. اگر کسی مستطیع شده باشد ولی حج نکند و بعد به خاطر شرایطی چون پیری، مرض یا ناتوانی نتواند حج نماید و به انجام حج در آینده هم امیدی نداشته باشد باید

شخص دیگری را از سوی خود به حج بفرستد.

۳. کسی که نیازش به مسکن جز با خانهٔ ملکی بر طرف نمی‌شود وقتی حج بر او واجب می‌شود که توانایی تهیه خانه را هم داشته باشد.

فعالیت

شاگردان در باره مهم‌ترین نکات درس به صورت گروهی بحث نمایند.

ارزش‌یابی

۱. شرایط وجوب حج را نام ببرید.
۲. حج در کدام یک از موارد زیر واجب می‌گردد؟
الف) کسی که از زمان تولد تکلیف روحی داشته و دیوانه به شمار می‌رود.
ب) کسی که مخارج رفت و برگشت و مصارف زندگی خود و افراد تحت تکلف خویش را قبل و بعد از سفر داشته باشد و به سختی نیفتد.
ج) کسی که مجبور است از منطقه بی‌جنگی بگذرد.
د) کسی که بعد از حج به فقر و سختی دچار می‌شود

کارخانه‌گی

با مراجعه به توضیح‌المسائل و یا افراد آگاه برخی دیگر از احکام حج را پیدا نموده در کتابچه‌هایتان بنویسید.

اقسام حج

هدف: آشنایی با اقسام و اعمال حج

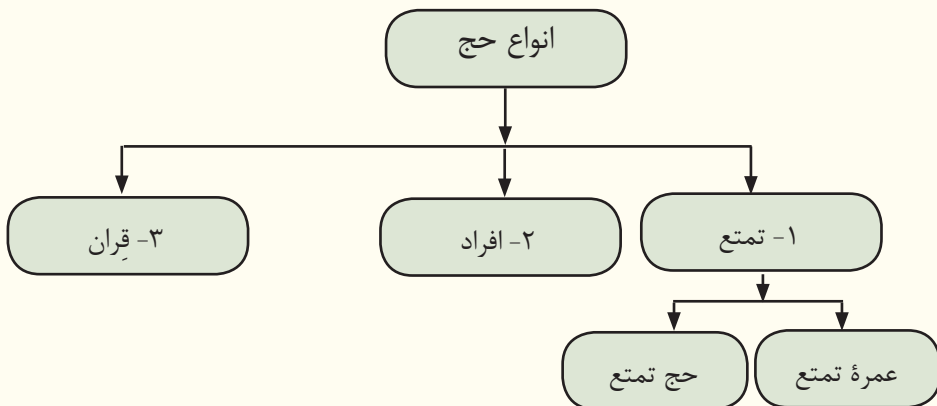
پرسش‌ها

۱. آیا انواع حج را می‌دانید؟
۲. آیا با اعمال حج تمتع آشنایی دارید؟
۳. آیا می‌دانید «وقوف در عرفات» در چه مرحله‌ای از مراسم حج تمتع انجام می‌شود؟

آنچه که شما در تصویر می‌بینید مقام حضرت ابراهیم علیه السلام است که در کنار خانه کعبه واقع شده و به هنگام حج مورد زیارت حجاج، قرار می‌گیرد.

حج از نظر موقعیت و محل سکونت فرد مسلمان به سه نوع، تقسیم‌بندی می‌شود؛ چارت زیر، این تقسیم‌بندی را برای شما نمایش می‌دهد.

۱- حج تمتع: این حج که حج واجب نامیده می‌شود طبق شرایطی که در درس قبل

بدان اشاره شد بر هر فرد دارای شرایط، برای یک بار در طول عمرش، واجب می‌گردد. این حج خود به دو نوع تقسیم می‌شود که عبارت است از «عمره تمتع» و «حج تمتع». همچنین واجب است که «عمره تمتع» را قبل از «حج تمتع» به جا آورند: حج و عمره تمتع هر کدام، اعمال و مناسک خاص خود را دارند که در درس آینده بیان خواهد شد.

۲- افراد: این حج فریضه‌ای است مستقل از حج تمتع، و بر کسانی واجب می‌شود که فاصله محل سکونت آن‌ها تا شهر «مکه» کمتر از شانزده فرسخ باشد.

♦ حج افراد چه تفاوتی با حج تمتع دارد؟

به طور کلی، حج افراد از نظر اعمال؛ شبیه حج تمتع است تنها در مواردی محدود تفاوت دارد که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

- حج تمتع باید متصل به عمره و بعد از آن باشد در صورتی که حج افراد می‌تواند متصل به عمره و در یک سال نباشد.

- در حج تمتع انجام قربانی واجب است اما در حج افراد، قربانی لازم نیست.

- در حج افراد می‌توانیم «طواف» و «سعی» را بر «دو وقوف در عرفات و مشعر» مقدم نماییم در حالیکه در حج تمتع ممکن نیست.

- احرام حج تمتع باید از مکه انجام شود اما احرام حج افراد چنین، نمی‌باشد.

۳- قرآن: حج «قرآن» در تمام جهات با حج «افراد» یکسان است مگر آنکه در حج «قرآن» به هنگام احرام، شخص مکلف باید قربانی را همراه داشته باشد و بدین جهت «قربانی» بر او واجب می‌شود. و حاجی، مکلف است که بر «قربانی» علامت بگذارد.

مناسک حج

برای این فریضه لازم است که ابتدا حج «عمره تمتع» انجام شود و سپس «حج تمتع» و این دو، از یکدیگر جدا نیستند. بنابراین در ابتدا اعمال «عمره تمتع» و سپس اعمال «حج تمتع» را به طور خلاصه، بیان می‌نماییم.

اعمال عمره تمتع عبارت است از

- ۱- رفتن به «میقات»^۱ برای احرام بستن به طور مثال از مسجد شجره یا جحفه.
- ۲- رفتن به «مسجد الحرام» برای انجام طواف و نماز طواف^۲.
- ۳- انجام «سعی» بین صفا و مروه.
- ۴- انجام «تقصیر» و تمام کردن اعمال عمره تمتع.

اعمال حج تمتع عبارت است از

- ۱- حاجی در «مکه» به احرام «حج تمتع» محرم می‌گردد.
- ۲- در روز عرفه (نهم ذیحجه) برای «وقوف در عرفات» به «عرفات» می‌رود.
- ۳- در شب عید قربان برای «وقوف در مشعر» به «مشعر الحرام» می‌رود.
- ۴- روز عید قربان، برای «رمی جمره عقبه» و «قربانی» و «حلق یا تقصیر» به «منا» می‌رود.

❖ حاجی بعد از سه عملی که در روز عید قربان انجام می‌شود یکی از این دو مرحله را پیگیری می‌نماید.

- الف- برای «بیتوته» در «منا» می‌ماند.
- ب- برای ادامه اعمال به «مکه» می‌رود.
- ۵- به مکه می‌آید و برای انجام «سه عمل» روز عید، ابتدا برای «طواف حج» و «نماز طواف» به مسجدالحرام می‌رود.
- ۶- سپس برای انجام «سعی بین صفا و مروه» به سعی می‌رود.
- ۷- آنگاه برای «طواف نساء» و «نماز آن» به مسجدالحرام باز می‌گردد.
- ۸- بعد از تمام کردن اعمال فوق، برای بیتوته شبهای ۱۱ و ۱۲ در «منا» و

۱ میقات: به مکانی گفته می‌شود که برای انجام عملی خاص، معین شده باشد به مکان احرام بستن در حج میقات می‌گویند.

۲ طواف: هفت دور به دور خانه خدا گشتن

«رمی جمرات سه گانه» در روزهای ۱۱ و ۱۲ به «منا» برمی‌گردد.
۹- بعد از ظهر روز دوازدهم حجاج از منا خارج می‌شوند و اعمال حج به پایان می‌رسد.

نکته: کسانی که تا اکنون، اعمال مکه (طواف حج، نماز طواف، سعی و طواف نساء) را انجام نداده‌اند پس از برگشتن به مکه، آن اعمال را به‌جا می‌آورند.

فعالیت

شاگردان به صورت گروه‌های سه‌نفری دربارهٔ اقسام حج و اعمال حج با هم گفتگو نمایند.

ارزش‌یابی

۱. انواع حج را از نظر موقعیت و مکان سکونت حاجی نام ببرید؟
۲. در حج تمتع، کدام یک از اعمال زیر در روز عید قربان انجام می‌شود؟
الف- وقوف در عرفات و مشعر و سعی صفا و مروه
ب- رمی جمره، قربانی، تقصیر
ج- وقوف در مشعر، سعی صفا و مروه، طواف
۳. بستن احرام در عمرهٔ تمتع در چه مکانی انجام می‌شود؟
۴. نماز و طواف حاجی در «عمرهٔ تمتع» در چه مکانی به‌جا آورده می‌شود؟

کارخانه‌گی

با کمک افراد آگاه و یا توضیح المسائل مراجع، چند مورد از احکام حج تمتع را در کتابچه هایتان بنویسید.

بخش آداب و اخلاق

(سیره و حدیث)

تقوا (۱)

هدف: شناخت اهمیت تقوا از نظر اسلام

پرسش‌ها

۱. تقوا چیست؟
۲. تقوا چه زمانی در وجود انسان تأثیر می‌گذارد؟

معنی تقوا

در لغت تقوا از ماده، وقایه به معنی کوشش در حفظ و نگهداری چیزی است. راغب در کتاب مفردات می‌گوید: وقایه به معنی نگهداری اشیاء است در برابر اموری که به آن‌ها زیان و آزار می‌رساند، و تقوا قرار دادن روح است در یک پوشش حفاظتی در برابر خطرها!

در اصطلاح تقوا به معنای خویشتن‌داری در برابر گناه است، که با ترک محرمات و مکروهات حاصل می‌گردد. به عبارت دیگر حفظ نفس از مخالفت اوامر و نواهی حق است. امام صادق علیه السلام در جواب کسی که از معنای تقوا سؤال کرد فرمود: انجام واجبات و ترک محرمات.^۲

اهمیت تقوا

تقوا از اهمیت زیادی برخوردار است، زیرا محور همه چیز در اسلام تقوا است، بهترین دلیل برای این گفته این است که دو صد و پنجاه مرتبه کلمه تقوا به صورت‌های مختلف در قرآن ذکر شده است. برای فهمیدن اهمیت تقوا به چند مطلب اشاره می‌شود.

۱. خداوند جل جلاله اهل تقوا است: خداوند جل جلاله در قرآن خود را اهل تقوا معرفی فرموده است. (هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ)^۳ او اهل تقوا و آمرزش است.

۲. پرهیزگاران محبوب خدا جل جلاله: خداوند جل جلاله در قرآن می‌فرماید: «بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ»^۴ آری، کسی که به پیمان خود وفا کند و پرهیزگاری پیشه نماید، (خدا او را دوست می‌دارد، زیرا) خداوند پرهیزکاران را دوست دارد.

۳. رئیس اخلاق: اگر انسان بخواهد خود را به زیور اخلاق آراسته سازد اول باید لباس

۱ مفردات راغب ماده وقایه

۲ سفینه البحار ج ۲ ص ۶۷۸

۳ سوره مدثر/ ۵۶

۴ سوره آل عمران / ۶۷

تقوا را بپوشد زیرا که در احادیث از تقوا به عنوان بلندترین درجه اخلاق نام برده شده حضرت علی علیه السلام می فرماید (التَّقِيُّ رَأْسُ الْأَخْلَاقِ). پرهیزکاری ریس اخلاق است^۱

۴. بهترین توشه: خداوند جل جلاله در قرآن می فرماید (فَإِنَّ خَيْرَ الْزَادِ التَّقْوَى)^۲ حضرت علی علیه السلام هم در نهج البلاغه از تقوا به عنوان بهترین توشه نام می برد.^۳

۵. بهترین لباس: خداوند جل جلاله می فرماید (لِبَاسِ التَّقْوَى ذَالِكَ خَيْرٌ)؛ لباس تقوا بهتر است.

۶. بهترین دژ: انسان برای در امان ماندن از دشمن دژ می سازد تا در زمانی که با حمله مواجه گردد از آن استفاده نماید. تقوا نیز خاصیتش این است که انسان را از حمله گناه حفظ می کند لذا حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه از پرهیزکاری به عنوان پناه گاه یا دژ مستحکمی نام می برد.^۴ حضرت علی علیه السلام در یک جمله زیبا می فرماید (بدانید ای بندگان خدا که تقوا قلعه ای محکم و شکست ناپذیر است، اما فجور و گناه حصاری است سُست و بی دفاع که اهلش را از آفات نجات نمی دهد و کسی که به آن پناهنده شود در امان نیست، بدانید انسان تنها به وسیله تقوا از گزند گناه مصون می ماند).

۷- داروی هردردی: حضرت علی علیه السلام می فرماید تقوا و ترس از خدا داروی درد، قلبها و بینا کننده کوری دلها و بهبود دهنده بیماری تنها و اصلاح فساد سینه ها و پاکیزگی چرک نفس ها و روشنی پوشش دیده ها و ایمنی ترس دلها است^۵

۸. گرامی بودن نزد خدا جل جلاله: «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ»^۶ همانا گرامی ترین شما نزد خدا با تقواترین شماست. این آیه به ما می فهماند که نزد خداوند جل جلاله فرق ندارد که انسان سیاه باشد یا سفید؛ عرب باشد یا غیر عرب؛ پول دار باشد یا بدون پول فقط تقوا داشته باشد که برتری انسان در تقوا است.^۷

نشانه های افراد با تقوا

اگر بخواهیم افراد با تقوا را بشناسیم در احادیث نشانه هایی برای آنان ذکر شده در

۱ نهج البلاغه حکمت/۴۱۰

۲ بقره/۱۹۷

۳ نهج البلاغه خطبه ۱۱۳

۴ اعراف/۲۶

۵ نهج البلاغه خطبه ۱۵۶

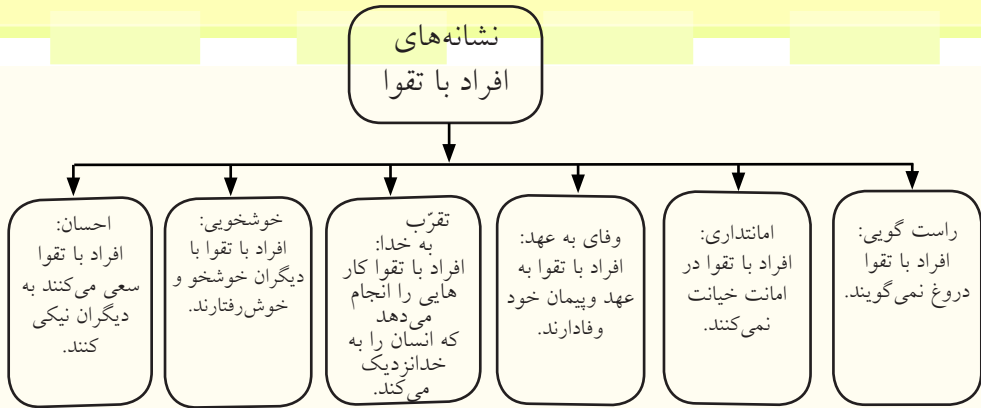
۶ همان خطبه ۱۸۹

۷ سوره حجرات/۱۳

۸ توحه: مضامین با لا در آیات: اعراف/۹۶. بقره/۵۲ و ۵. نساء/۱۳۱. اعراف/۲۶. انفال/۲۹ و قصص/۸۳ آمده

نمودار ذیل به آن نشانه‌ها دقت کنید.^۱

فعالیت

شاگردان در گروه‌های ۴ نفری جواب سؤالات ذیل را پیدا نمایند.

۱. معنای تقوا از نظر لغت و اصطلاح چیست؟
۲. چگونه انسان با تقوا محبوب خداوند جَلَّ جَلالُه است؟
۳. بهترین زاد و توشه از نظر قرآن کدام است؟
۴. چه کسی از تقوا به عنوان دژ ارجمندی نام برده است؟

ارزش‌یابی

۱. جملات ذیل را تکمیل کنید

- الف- راستگویی ...
- ب- خوشخوی ...
۲. در آیه ۷۶ سوره آل عمران کدام یک از موارد ذیل اشاره شده است؟
 - الف- وفای به پیمان و پرهیزکاری
 - ب- وفای به وعده و انجام واجبات

کارخانه‌گی

ترجمه آیات ذیل را بنویسید

- (۱) **إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ** (نحل/۱۲۸)
- (۲) **وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ** (اعراف/۹۶)

۱ الخصال ص ۴۸۳ حدیث ۵۶

تقوا (۲)

هدف: آشنایی با مراحل، نقش و ویژگی‌های افراد با تقوا.

پرسش‌ها

۱. بالاترین مرحله تقوا کدام است؟
۲. چرا در اسلام به تقوا تأکید و سفارش شده است؟

مراحل تقوا

در روایات برای تقوا سه مرحله ذکر شده تا انسان مرحله اول و دوم را نه پیماید نمی‌تواند به مرحله سوم که بالاترین و مهم‌ترین مرحله است برسد در حدیثی از امام صادق علیه السلام سه مرحله تقوا به شرح ذیل ذکر شده.

الف- تقوای عوام الناس: اکثر مردم قسم اول را تشکیل می‌دهند و آن عبارت است از این که کارهای حرام را به خاطر که گرفتار عذاب جهنم نشود ترک می‌کنند.

ب- تقوای خواص: یک عده از انسان‌ها، کارهایی را که دارای شبهه است یعنی نمی‌دانند که حرام است یا نه؟ به خاطر اینکه در حرام نیفتند ترک کند.

ج- تقوای خاص الخاص: یک عده بسیار کمی از انسان‌ها این مرحله از تقوا را دارند و آن‌ها کسانی هستند که هرکاری انجام می‌دهند در راه خدا و از برای خدا است به این معنا که حتی پرهیزکردن‌شان از گناه هم برای خدا است.

نقش تقوا

۱. **مانعیت از گناه:** تقوا نقش و رول، بریک موتر را دارد، همان‌گونه که بریک نمی‌گذارد موتر در درّه سقوط کند. تقوا هم انسان را از سقوط در آتش جهنم و عذاب الهی باز می‌دارد.

۲. **وسيله سعادت:** نقش دیگر تقوا این است که مانند ماشین موتر که باعث حرکت موتر می‌شود. تقوا هم انسان را به سعادت؛ کمال و خوشبختی می‌رساند. به همین دلیل از تقوا به عنوان مرکب راهوار نامبرده شده است. در حدیثی حضرت علی علیه السلام می‌فرماید (اما تقوا همانند مرکب‌های راهوار و آرامی است که صاحبانشان بر آن‌ها سوارند و زمامشان را بدست دارند و تا دل بهشت آنان را پیش می‌برند).^۱

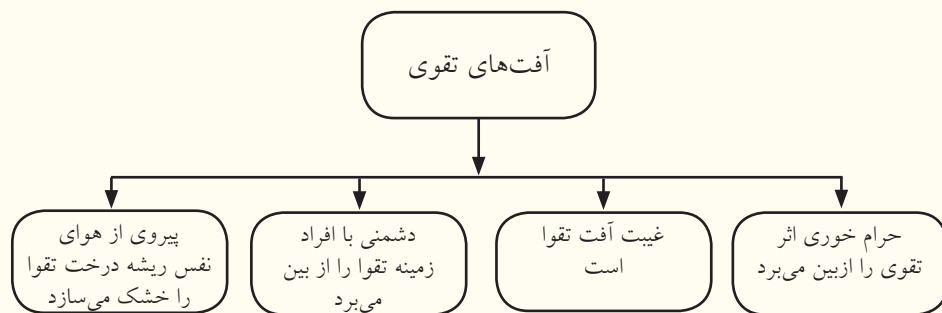
حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه یک مقایسه بسیار زیبایی انجام داده می‌فرماید (بدانید

گناهان هم‌چون مرکب‌های سرکش است که گنه‌کاران بر آن‌ها سوار می‌شوند، و لجام‌شان گسیخته می‌گردد، و آنان را در قعر دوزخ سرنگون می‌سازد. اما تقوا مرکبی است راهوار و آرام که صاحبانش بر آن سوار می‌شوند، زمام آن‌ها را به دست می‌گیرند، و تا قلب بهشت پیش می‌تازند^۱ مطابق این تشبیه لطیف، تقوا همان حالت خویشتن‌داری و کنترل نفس و تسلط بر شهوات است، در حالی که بی‌تقوایی تسلیم شدن در برابر شهوات سرکش و از بین رفتن هرگونه کنترل بر آن‌ها است.

ویژگی‌هایی افراد با تقوا: حضرت علی علیه السلام چند ویژگی مهم برای افراد با تقوا ذکر کرده است^۲

۱	متقین گفتارشان با عمل‌شان یکی هستند	۸	در دین‌داری نیرومند هستند
۲	رفتارشان با تواضع همراه هستند	۹	در عبادت فروتن هستند
۳	لباس‌شان معمولی هستند	۱۰	خشم خود را فرو می‌نشانند
۴	دامن‌شان پاک هستند	۱۱	خوبی‌های او به همه می‌رسند
۵	چشم خود را از کارهای حرام می‌پوشانند	۱۲	به کسی آزار نمی‌رسانند
۶	دنبال رزق و روزی حلال هستند	۱۳	مردم را به نامه‌ای بد صدا نمی‌زند
۷	نرم‌خو و از سخن زشت پرهیز دارند	۱۴	در برابر انسان‌های دیگر تکبر نمی‌ورزند

آفت تقوا: قبلاً اشاره شد که تقوا خاصیت آب زلال را دارد که می‌تواند هرگونه کثافت و نجاست را پاک سازد. اگر آب آلوده شد خاصیت خود را از دست می‌دهد انسان هم اگر به گناه و کار خلاف آلوده شد ویژگی‌های که برای افراد با تقوا ذکر شده از دست می‌دهد. به نمودار ذیل توجه کنید.^۳

۱ نهج البلاغه خطبه ۱۶

۲ همان خطبه ۱۹۳

۳ منتخب میزان الحکمه ج ۲ ص ۱۰۸۳

شاگردان دو نفری پاسخ سؤالات ذیل را پیدا نمایند.

۱. مهمترین مرحله تقوا کدام مرحله است؟
۲. چه رابطه بین تقوا و قبولی اعمال وجود دارد؟
۳. خداوند عَلَّامٌ قرآن را مایه هدایت برای چه کسانی می‌داند؟

۱. تقوا در وجود انسان نقش بریک را دارد یا نقش موثر یا هردو را؟
۲. تقوا خاص الخاص بهتر است یا عوام الناس؟

راستگویی

هدف: شناخت ارزش راست گویی دز زنده گی.

پیش

۱. راست گویی چه تأثیر در شخصیت انسان دارد؟

مکتب راستی

راست گویی: عبارت است از گفتن حرف راست. به تعبیر دیگر راست گویی صفت گفتار است معادل این واژه در عربی صدق است. راست گویی یکی از فضایل اخلاقی است که نزد دین و خرد از جایگاه ویژه ای برخوردار است. فطرت پاک انسان ایجاب می کند که آدم سالم و متعادل، دل وزبانش یکسو و هماهنگ باشد و آنچه را باور دارد بر زبان جاری کند. دلیل این امر این است که اسلام دین فطری است و صداقت نیز خواست فطرت است. بین دین داری و صدق در گفتار پیوند مستحکمی وجود دارد. به همین دلیل در اسلام مورد سفارش واقع شده. و اساس نظم و انسجام و آرامش هر جامعه ای با تقوات آن امکان پذیر است. به تعبیر دیگر این یک نوع درس است نیاز به آموختن دارد. و ما به عنوان مسلمان که پای بند به دستورات دینی خود هستیم. می توانیم این درس را به خوبی از معلمین این مکتب بیاموزیم و معلمینی را که دین برای ما در این زمینه معرفی کرده است عبارتند از:

۱. **خداوند ﷻ:** از نظر قرآن اولین معلّم راست گویی خداوند متعال است. که قرآن می فرماید (وَمَتَّ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا)^۱ و کلام پروردگار تو با راستگویی و عدالت به حدّ تمام رسید.

۲. **پیامبران الهی ﷺ:** یکی از ویژگیهایی تمام پیامبران الهی ﷺ راستگویی آنها است. به دلیل داشتن همین ویژگی توانستند با موفقیت رسالت الهی را به پایان برسانند. امام صادق ﷺ در حدیثی می فرماید «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا إِلَّا بِصِدْقِ الْحَدِيثِ»^۲ خداوند هیچ پیامبری را بر نیانگيخت مگر با راستگویی، که یکی از نمونه هایی آن حضرت ابراهیم ﷺ است (وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا)^۳ در این کتاب، ابراهیم را یاد کن که او بسیار راستگو و پیامبر خدا بود.

۳. **اولیاء الهی:** اولیاء الهی کسانی هستند که در اثر ایمان و اعمال صالح نزد خداوند ﷻ

۱ انعام / ۱۱۵

۲ بحار الأنوار ج ۷۱ ص ۲

۳ مریم / ۴۱

دارای مقام والایی هستند و خداوند عز وجل در قرآن یکی از ویژگی‌هایی آنان را راست‌گویی آن‌ها معرفی می‌کند (یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)^۱ ای کسانی که ایمان آورده‌اید از {مخالفت فرمان} خدا بپرهیزید و با صادقان {راست‌گویان} باشید.

آثار راست‌گویی

اگر راست‌گویی در زنده‌گی ما حاکم شود آثار و نتیجه بسیار خوبی برای ما دارد که به برخی از آن‌ها بطور اختصار اشاره می‌شود.

الف. اعتماد و اطمینان: انسان موجود اجتماعی است به این معنا که هر انسانی به دیگری نیازمند است و او به تنهایی نمی‌تواند تمام نیازمندی‌هایش را بر طرف سازد. رفع نیاز انسان بوسیله دیگران زمانی امکان پذیر است که در بین مردم راست‌گویی حاکم باشد تا افراد به یکدیگر اعتماد و اطمینان کند. حضرت علی علیه السلام در حدیثی می‌فرماید (الصِّدْقُ صَلَاحُ كُلِّ شَيْءٍ الْكِذْبُ فَسَادُ كُلِّ شَيْءٍ)^۲ راست‌گویی سبب اصلاح هر چیز و دروغ سبب فساد هر چیز می‌شود.

در حدیث دیگری می‌فرماید (الْكَذَّابُ وَالْمَيْتُ سَوَاءٌ فَإِنَّ فَضِيلَةَ الْحَيِّ عَلَى الْمَيْتِ الثَّقَةِ بِهِ فَإِذَا لَمْ يُوْتَقُ بِكَلَامِهِ فَقَدْ بَطَلَتْ حَيَاتُهُ)^۳ دروغگو و مرده یکسان است، زیرا برتری انسان زنده بر مرده همان اعتماد به او است هنگامی که به گفتار او اعتماد نباشد زنده بودن او بی اثر است.

ب. مایه آبرو و شخصیت: یکی دیگر از آثار راست‌گویی این است که این صفت در انسان باعث می‌شود در جامعه آبرو و شخصیت کسب کرده همیشه سربلند زنده‌گی کند. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید «عَلَيْكَ بِالصِّدْقِ فَمَنْ صَدَقَ فِي أَقْوَالِهِ جَلَّ قَدْرُهُ»^۴ بر تو باد به راست‌گویی، زیرا کسی که در گفتارش صادق باشد مقام و منزلتش بزرگ می‌شود. درخت صداقت هم زمانی شکوفا می‌گردد که افراد جامعه صداقت را در خانه آموخته باشند.

ج. شجاعت و شهامت: از ویژگی‌هایی دیگری راست‌گویی این است که باعث شهامت انسان می‌گردد. افراد دروغ‌گو همواره در زنده‌گی با حالت ترس و نگرانی از افشاشدن دروغ‌شان به سر می‌برد. اما افراد راست‌گو در هر جا قدم می‌گذارد با شجاعت است در هر جا حرف می‌زند شهامت دارند.

۱ توبه ۹۱/۱

۲ شرح غرر آمدی ج ۱ ص ۲۸۱

۳ همان ج ۲ ص ۱۳۹

۴ شرح غرر الحکم ج ۴ ص ۲۹۶

د. نجات از گناه: یکی از فضایل اخلاقی که باعث نجات انسان از معصیت و گناه می‌شود راست‌گویی است به این معنا که افراد راست‌گو از اینکه ممکن است به خاطر دروغ‌گویی مجبور شود که به این گناه خود اعتراف کند از اول تصمیم می‌گیرد که هرگز سراغ این گناه نرود. شخصی خدمت پیامبر ﷺ آمد و عرض کرد من گرفتار چهار گناه پنهانی (زنا، شرب خمر، دزدی و دروغ) هستم و هر کدام را شما بفرمایید به خاطر شما ترک می‌کنم حضرت فرمود دروغ را ترک کن. یک روزی آن شخص در معرض افتادن به دام زنا قرار گرفت فکر کرد که بعد از این عمل اگر دروغ بگویم پیمان خود را شکسته‌ام و اگر راست بگویم حد شرعی دارد. یک روز دیگری تصمیم به سرقت گرفت باز همین فکر برای او پیدا شد به خدمت پیامبر ﷺ آمد عرض کرد یا رسول‌الله تمام راه‌های گناه را بر من بستی و من همه آن‌ها را ترک نمودم.^۱

فعالیت

۱. اولین معلّم صدق و راست‌گویی چه کسی است؟
۲. چه ویژه‌گی باعث شد که پیامبران علیهم‌السلام در انجام رسالت الهی موفق گردند؟
۳. در آیه شریفه قرآن کدام پیامبر به صداقت و راست‌گویی توصیف شده است؟

ارزش‌یابی

به سؤالات ذیل پاسخ دهید

- الف) راست‌گویی چگونه می‌تواند باعث اعتماد و اطمینان گردد؟
- ب) چه رابطه‌ای بین راست‌گویی و شخصیت پیدا کردن انسان وجود دارد؟
- ج) رابطه راست‌گویی و نجات از گناه را چگونه تحلیل می‌کنید؟

۱ شرح نهج البلاغه ابن ابی‌الحدیج ج ۶ ص ۳۵۷

راستی

هدف: آشنایی شاگردان با ارزش راستی
پرسش: راستی به چه معنا است؟

در درس گذشته با راست‌گویی آشنا شدید. در این درس با ارزش راستی آشنا می‌شوید.

راستی از نظر لغت به معنای استقامت، قوام و درست‌کاری است معادل این واژه در عربی صداقت است. تفاوتی که بین راست‌گویی و راستی وجود دارد این است که راست‌گویی صفت قول و گفتار است اما راستی دایره وسیع‌تر دارد شامل گفتار و رفتار هر دو می‌شود. که هرکدام در این درس توضیح داده می‌شود.

انواع راستی

۱. **راستی در گفتار:** خداوند متعال زبان را (که یکی از اعضای بسیار مهم در وجود انسان است) در اختیار انسان قرار داده تا بوسیله آن، آنچه که در نهاد انسان قرار دارد آشکار ساخته، شخصیت باطنی خود را برای دیگران نشان دهد به تعبیر دیگر زبان بیان‌کننده چیزی است که در افکار و باطن انسان وجود دارد به همین جهت زبان را ترجمان دل گفته است و لازم است که انسان از این وسیله برای کارهایی خوب استفاده کند. یکی از آن کارهایی خوب راست‌گویی است. انسان باید تلاش و کوشش نماید که همواره گفتارش صادق باشد به این معنا که اگر با خدا حرف می‌زند و از او چیزی را می‌خواهد یا به خدا قول می‌دهد که اگر پیش از این گناه می‌کرد دیگر گناه نکند اگر با پدر و مادر حرف می‌زند به آن‌ها وعده می‌دهد، اگر با دوست و رفیق خود گپ می‌زند اگر با سایر افراد در مکتب؛ اجتماع حرف می‌زند. راست بگوید و به وعده‌های که می‌دهد عمل کند. آنگاه در جامعه، مکتب، خانه و از همه مهم‌تر نزد خدا اعتبار پیدا کرده مصداق این حدیث شریف قرار می‌گیرد که می‌فرماید (قَدَرُ الرَّجُلِ عَلَي قَدْرِ هِمَّتِهِ، وَصِدْقُهُ عَلَي قَدْرِ مَرْوَتِهِ) ارزش مرد به اندازه همت او است و راستی او به اندازه انسانیتش.

۲. **راستی در کردار:** به این معنا که انسان هر کاری را انجام می‌دهد صادقانه انجام دهد دلیل اهمیت این امر آن است که:
الف- کار صادقانه به اعتبار انسان می‌افزاید و باعث می‌شود در خانواده، در جامعه به حیثیت و اعتبار او افزوده شود.

ب- ما به عنوان یک مسلمان اعتقاد و باور داریم که هرکاری انجام می‌دهیم مورد محاسبه قرار می‌گیرد و انسان باید جواب‌گوی اعمال خود باشد. طبق آموزه‌هایی دین، یکی از وجایب انسان این است که بکوشد رزق و روزی که بدست می‌آورد از راه حلال باشد زیرا انسان وظیفه دارد که هم خود را و هم خانواده خود را از گرفتار شدن در دام عذاب الهی حفظ بکند از باب مثال کسی که در ادارات دولتی یا در فابریکه‌های خصوصی مصروف کار است. کار خود را به خوبی انجام دهد تا آن پولی که در مقابل کار خود دریافت می‌دارد پول حلال باشد در غیر این صورت هم خود معصیت کرده و هم گناه فامیل را به گردن گرفته است و در روز قیامت هم جواب‌گویی کار خود خواهد بود. هم جواب‌گویی فامیل که آن‌ها را به حرام‌خوری مبتلا کرده است.

عرصه‌هایی صداقت راستی

لازم است با بعضی مواردی که صداقت و راستی در آن‌ها مورد تأکید و سفارش دین مقدس اسلام است آشنا شویم و صداقت در آن عرصه‌ها از این جهت اهمیت دارد که بسیاری از اختلافات خانوادگی بین زن و شوهر؛ والدین و فرزندان، نزاع‌هایی بین دوستان، همسایه؛ اجتماع و مشکلاتی که در عرصه سیاسی در یک کشور به وجود می‌آید بر می‌گردد به همین مسأله. اگر صداقت به عنوان استوارترین بنیان دوستی در جامعه انسانی حاکم گردد زمینه هرگونه مشکلی از بین خواهد رفت. برای پی بردن به اهمیت صداقت و راستی بعضی از عرصه‌هایی که صداقت می‌تواند نقش مهمی داشته باشد مورد اشاره قرار می‌گیرد.

الف- خانواده: خانه کانون پرورش و تربیت است در سعادت و خوشبختی یا شقاوت و بدبختی اعضای یک خانواده، صداقت، نقش بسیار مهم دارد روی این اساس یکی از سفارشات دین مبین اسلام این است که اعضای خانواده باید با همدیگر صادق باشند. مخصوصاً صداقت والدین، که فرزندان آن‌ها را الگویی خودشان می‌دانند و از آن‌ها پیروی می‌کنند بسیار مهم است. اگر زن و شوهر با هم‌دیگر بر اساس صداقت زنده‌گی را پیش نبرند بین آن‌ها هیچ‌گاه اعتماد و صمیمیت به وجود نمی‌آید و نبود اعتماد زمینه بسیاری از اختلافات را به وجود می‌آورد نه تنها خود آن‌ها مشکلات فراوان پیدا می‌کنند که این مشکلات به اولاد آن‌ها نیز سرایت کرده، سلامت روحی و روانی آن‌ها را با مشکل مواجه می‌سازند به گونه‌ای که خانه را دیگر جای امن برای زنده‌گی خودشان نمی‌بینند.

ب- اجتماع: در یک جامعه افراد مختلف با نیازهایی مختلف و توانای‌های گوناگون زنده‌گی می‌کنند. استواری و پایداری آن جامعه به اعتماد افراد با یکدیگر بستگی دارد و اعتماد هم وقتی به وجود می‌آید که صداقت وجود داشته باشد. وقتی انسان در جامعه با صفت صداقت، شناخته شد. همه به او اعتماد می‌کند و سخن او را درست می‌شمارد. در درس قبل با این حدیث آشنا شدید که حضرت علی می‌فرماید «عَلَيْكَ بِالصِّدْقِ فَمَنْ صَدَّقَ فِي أَقْوَالِهِ جَلَّ قَدْرُهُ»^۱ بر تو باد به راست‌گویی، زیرا کسی که در گفتارش صادق باشد

۱ شرح غرر الحکم ج ۴ ص ۲۹۶

مقام و منزلت بزرگ می‌شود. درخت صداقت هم زمانی شکوفا می‌گردد که افراد جامعه صداقت را در خانه آموخته باشند.

ج- در عرصه سیاست و حکومت‌داری: می‌دانیم شکوفاسازی تنها به اعضای یک خانواده و افراد جامعه که به یکدیگر نیاز دارد محدود نمی‌شود بلکه شامل حاکمان نیز می‌شود به این معنا که اعضای حکومت باید با خودشان و مردمی که بر آن‌ها حکومت می‌کنند صداقت داشته باشند وقتی مردم صادقانه در انتخابات شرکت می‌کنند با نیت پاک رییس‌جمهور یا نمایندگان پارلمان را انتخاب می‌کنند در مقابل آن‌ها نیز با مردم صادق و راست باشند به شعارهایی که میدهند عمل کنند و از اعتماد مردم سوء استفاده نکنند. به داستان ذیل که یک نمونه بسیار کوچک از صداقت پیامبر ﷺ با مردم است توجه کنید یکی از فرزندان پیامبر ﷺ بنام ابراهیم از دنیا رفت، پس از مرگ او خورشید گرفت مردم فکر کردند که این خورشیدگرفتگی به خاطر مرگ ابراهیم اتفاق افتاده ولی پیامبر ﷺ مردم را جمع کرد به آن‌ها اعلام نمود خورشید گرفتگی ربطی به مرگ فرزند من ندارد.^۱

فعالیت

شاگردان درباره موضوعات ذیل باهم گفتگو نمایند

۱. راستی در گفتار
۲. اهمیت صداقت در خانواده
۳. رابطه صداقت و حساب روز قیامت

ارزش‌یابی

- الف. حاکمان چگونه می‌توانند با مردم صداقت داشته باشند؟
- ب. صداقت چگونه اعتبار انسان را در اجتماع افزایش می‌دهد؟
- ج. اگر در خانواده صداقت وجود نداشته باشد چه مشکلی پیش می‌آید؟

کارخانه‌گی

در آیه شریفه ذیل سه نکته مهم مورد توجه قرار گرفته آن نکات و رابطه آن‌ها را بنویسید.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ^۲

۱ سیره پیامبر، محسن قرآنی ص ۴۲

۲. سوره توبه / ۱۱۹

جهاد با نفس

هدف: آشنایی با معنای جهاد با نفس

پرسش‌ها

۱. به نظر شما منظور از جهاد با نفس چیست؟
۲. جهاد با نفس چه فایده دارد؟

شاید شما لفظ جهاد را زیاد شنیده باشید آیا فکر کرده‌اید که جهاد به چه معنا است؟ جهاد در لغت به معنای تلاش و کوشش است.

از نظر اصطلاح جهاد عبارت است از مبارزه با دشمن، با دانستن معنای جهاد از نظر لغت و اصطلاح حتماً این سؤال در ذهن شما به وجود آمد که منظور از جهاد با نفس چیست؟ برای روشن شدن پاسخ این سؤال به توضیح ذیل توجه نمایید: ما دو نوع دشمن داریم یکی دشمن بیرونی به طور مثال ما که در کشوری به نام افغانستان زنده گی می‌کنیم باید کشورهای دیگر استقلال ما را احترام بگذارند به کشور ما حمله نکنند اگر یک کشوری حمله کرد برای ما جهاد و مبارزه بر علیه آن کشور متجاوز واجب است.

دشمن دیگر دشمن درونی است که در وجود ما جای دارد و با لشکر خود از درون بر ما حمله می‌کند و آن دشمن عبارت است از هوای نفس است. این دشمن بسیار خطرناک‌تر از دشمن خارجی است. در یکی از جنگ‌ها بعد از پیروزی مسلمانان بر دشمن، پیامبر ﷺ بعد از خواندن فاتحه، جهت شادی روح شهداء، به اصحاب و یاران فرمود خداوند ﷻ رحمت کند قومی را که در جهاد اصغر پیروز شدند و جهاد اکبر، بر آن‌ها باقی مانده است یکی از یاران عرض کرد یا رسول الله جهاد اکبر چیست؟ فرمود جهاد با نفس^۱ از این بیان متوجه می‌شویم که پیروی کردن از هوای نفس بسیار خطرناک است. لذا خداند ﷻ در قرآن پیروی کردن از هوای نفس را باعث گمراهی میدانند (وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ)^۲ از هوای نفس پیروی مکن که تو را از راه خدا بیرون می‌کند.

ثمرات جهاد با نفس

همان‌گونه که مبارزه و جهاد با دشمن بیرونی باعث می‌شود یک کشور از خطرات ناامنی و... رهایی یابد. جهاد و مبارزه با دشمن درونی نیز فایده‌های زیادی برای ما دارد که در احادیث و روایات به خوبی بیان گردیده.

۱ نهج البلاغه خطبه ۲۳۰

۲ سوره ص/ص ۲۶

۱. محو عادت بد: رسول گرامی اسلام ﷺ فرمود است «جهاد با نفس عادت بد را از

بین می برد»

۲. حکمت دل: باز آن حضرت ﷺ فرمود «با جهاد با نفس دل را حکمت فرا

می گیرد»

۳. پاک شدن نفس: حضرت علی علیه السلام فرمود «با خواهش نفست پیکار کن تا نفست

پا کیزه شود»

۴. در بردارنده همه خوبی‌هایی دنیا و آخرت: از حضرت رضا علیه السلام سؤال شد چه

کاری همه خوبی‌های دنیا و آخرت را در بر دارد؟ فرمود مخالفت با نفس.

۵. راه موافقت با حق: رسول خدا ﷺ فرمود «راه موافقت با حق مخالفت با نفس

است»

الگوی جهاد با نفس

مردی درشت‌استخوان و بلند قامت که اندامی ورزیده و چهره آفتاب خورده داشت و زد و خوردهای میدان جنگ یادگاری بر چهره‌اش گذاشته و گوشه چشمش را دریده بود، با قدم‌های مطمئن و محکم از بازار کوفه می‌گذشت. از طرف دیگر، مردی بازاری در دکانش نشسته بود. او برای آنکه موجب خنده رفقا را فراهم کند، مشتی زباله به طرف آن مرد پرت کرد. مرد عابر بدون اینکه خم به ابرو بیاورد و توجه کند، همان‌طور با قدم‌های محکم و مطمئن به راه خود ادامه داد. همین‌که دور شد یکی از رفقای مرد بازاری به او گفت: هیچ شناختی این مرد عابر که تو به او اهانت کردی کی بود؟

نه، نشناختم! عابری بود مثل هزارها رهگذر دیگر که هر روز از جلو چشم ما عبور می‌کنند، مگر این شخص کی بود؟

عجب! نشناختی؟ این عابر همان فرمانده و سپهسالار معروف، (مالک اشتر نخعی) بود. عجب! این مرد مالک اشتر بود؟! همین مالکی که دل شیر از بیمش آب می‌شود و نامش لרزه بر اندام دشمنان می‌اندازد؟ بلی مالک خودش بود.

ای وای به حال من! این چه کاری بود که کردم الان دستور خواهد داد که مرا سخت تنبیه و مجازات کنند. همین حالا می‌روم و دامنش را می‌گیرم و التماس می‌کنم تا مگر از تقصیر من صرف نظر کند. به دنبال مالک اشتر روان شد. دید او راه خود را به طرف مسجد کج کرد. به دنبالش به مسجد رفت، دید به نماز ایستاد. منتظر شد تا نمازش را سلام داد. رفت و با تضرع و زاری خود را معرفی کرد و گفت: من همان کسی هستم که

نادانی کردم و به تو جسارت نمودم.

مالک: ولی من به خدا قسم! به مسجد نیامدم مگر به خاطر تو؛ زیرا فهمیدم تو خیلی نادان و جاهل و گمراهی، بی جهت به مردم آزار می‌رسانی. دلم به حالت سوخت، آمدم درباره تو دعا کنم و از خداوند عَلَيْهِ السَّلَام هدایت تو را به راه راست بخواهم. نه، من آن طور قصدی که تو گمان کرده‌ای درباره تو نداشتم.

فعالیت

شاگردان در گروه‌های ۴ نفری در مورد حدیث پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ درباره جهاد اکبر بحث و گفتگو نمایند.

ارزش‌یابی

جهاد با نفس به چه معنا است؟

جملات ذیل را تکمیل کنید

الف- با جهاد با نفس...

ب- راه موافقت...

ج- ...تا نفست پاکیزه شود

د- او را یک شخص بزرگوار ...

کارخانه‌گی

در آیه (يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ)^۱ هفت مطلب مهم ذکر شده بنویسید.

حسن خلق

هدف: آشنایی شاگردان با ارزش و فضیلت حسن خلق

پرسش‌ها

۱. حسن خلق چیست؟
۲. چگونه انسان می‌تواند دارای اخلاق نیکو گردد؟

حسن خلق یعنی رفتار و گفتار نیکو، رفتار و گفتار خوب مانند یک کمند است و کسی که این کمند را دارد علاوه بر اینکه خودش از زنده‌گی لذت می‌برد. می‌تواند دیگران را در دام محبت خود اسیر سازد.

حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: **صَدْرُ الْعَاقِلِ صُنْدُوقٌ سِرٌّ، وَ الْبَشَاشَةُ حِبَالَةُ الْمَوْتَةِ، وَ الْإِحْتِمَالُ قَبْرُ الْعُيُوبِ.** سینه عاقل صندوقچه راز اوست و خوش‌رویی دام دوستی است و برد باری، گورگاه زشتی‌ها.

۱. معنای حسن خلق: شخصی از امام صادق علیه السلام پرسید معنای حسن خلق چیست؟ حضرت فرمود: معنای حسن خلق این است که:

الف - نرمخو و مهربان باشی

ب- گفتارت پاکیزه و مؤدبانه باشد

ج- و با چهره باز و گشاده با برادران (مردم) برخورد کنی^۱

یکی از صفات بارزی که قرآن برای پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم ذکر می‌کند (که با آن صفت بارز توانست رسالت خود را به خوبی انجام داده مردم را به سوی دین اسلام جذب کند) گشاده رویی آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم بود که خداوند جل جلاله در قرآن می‌فرماید (فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ)^۲ پس به [برکت] رحمت الهی با آنان نرمخو [و پرمهر] شدی و اگر تندخو و سخت دل بودی قطعاً از پیرامون تو پراکنده می‌شدند.

اهمیت حسن خلق در خانواده

سعدبن معاذ در زمان رسول خدا زنده‌گی می‌کرد وقتی از دنیا رفت. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم با پای برهنه در تشییع جنازه او شرکت فرمود با دستان مبارک از زیر تابوت او گرفت خود آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم شخصاً جنازه او را در بین قبر گذاشت. خاک را بر روی قبر او ریخت مادر سعد همه این صحنه‌ها را تماشا می‌کرد نزدیک قبر فرزندش آمد گفت فرزندم بهشت بر

۱ معانی الاخبار صدوق ص ۲۵۳

۲ آل عمران / ۱۵۹

تو گوارا باشد پیامبر ﷺ از او سؤال کرد تو به چه دلیل می‌گویی بهشت بر او گوارا باشد؟ مادر سعد گفت معلوم است کسی که رسول خدا ﷺ در تشییع جنازه او اشتراک ورزد خود شخصاً او را در بین قبر بگذارد او بهشتی است پیامبر ﷺ فرمود او هم اکنون تحت فشار شدید قبر قرار دارد وقتی پیامبر ﷺ با اصحاب به خانه برگشتند اصحاب سؤال کردند یا رسول الله شما شخصاً در تشییع جنازه سعد اشتراک ورزیدید بر بدن او نماز خواندید او را در قبر گذاشتید با همه این کارها که در مورد هیچ‌کس سابقه نداشت فرمودید او تحت فشار قبر قرار دارد حضرت ﷺ فرمود به خاطر بد اخلاقی که در خانه با خانواده اش داشت آن بد خلقی سبب آن فشار گردید.^۱

راه‌های بدست آوردن حسن خلق: حضرت علی علیه السلام در حدیثی می‌فرماید حسن خلق از سه راه بدست می‌آید^۲

الف- انسان از کارهای حرام دوری کند.

ب- رزق و روزی حلال بدست آورد.

ج- برای خانواده خود آسایش را فراهم آورد.

معلومات ویژه

جمعی نزد رسول خدا ﷺ نشسته بودند تا هر کدام از اخلاق پیامبر ﷺ بهره‌ای ببرند از بهشت، رحمت الهی و حسابرسی قیامت سخن به میان آمد پیامبر ﷺ فرمود هر کس دارای سه صفت باشد خداوند جل جلاله در روز قیامت حساب او را آسان می‌گیرد و او را وارد بهشت ساخته از رحمت و اسعه خود بهره مند می‌سازد شاگردان سؤال کردند آن سه صفت چیست؟ فرمود عطا کنی به کسی که تو را محروم کرده (پیوند با کسی که از تو بریده) ببخشی کسی را که به تو ستم کرده.^۳

فعالیت

شاگردان درباره اهمیت حسن خلق در خانواده و جامعه در گروه‌های ۳ نفری گفتگو نمایند.

ارزش‌یابی

۱. راه‌های تحصیل حسن خلق از نظر روایات کدام‌ها اند؟

امام صادق علیه السلام در معنای حسن خلق فرمود: گفتارت...

۱ داستانهای بحار الانوار ج ۲ ص ۹۰-۸۹

۲ بحار الانوار ج ۷۱ حدیث ۶۳ ص ۳۹۴

۳ تفسیر مجمع البیان ج ۱۰ ذیل آیه ۸ سوره انشقاق

سخاوت

هدف: آشنایی با معنا و مفهوم سخاوت

پرسش‌ها

۱. سخاوت به چه معنا است؟
۲. انسان‌های سخاوتمند چه ویژگی‌های دارند؟

توکز محنت دیگران بی‌غمی نشاید که نامت نهند آدمی

معنای سخاوت: سخاوت عبارت است از بخشندگی، مردم‌نوازی و رسیدگی به بینوایان،^۱ به انسانی سخاوتمند و جوان‌مرد گفته می‌شود که به شکرانه قدرت و توان مالی، بدنی و عاطفی که خداوند سبحان جَلَّ جَلَالُهُ داده است به دیگران خیری برساند.

ای صاحب کرامت شکرانه سلامت روزی تفقیدی کن، درویش بینوا را
سخاوت یکی از صفات اخلاقی است که در احادیث و روایات بسیار مورد تأکید قرار گرفته است حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید {السَّخَاءُ خَلْقُ الْأَنْبِيَاءِ، سخاوت خصلت و شیوه پیامبران گرامی است^۲} با ارزش‌ترین و بهترین سخاوت آن است که در هنگام ضرورت و نیاز انجام گیرد باز حضرت می‌فرماید {خَيْرُ السَّخَاءِ مَا صَدَفَ مَوْضِعَ الْحَاجَتِ^۳}
نمونه‌ای از سخاوت رسول گرامی اسلام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

علی بن ابیطالب عَلَيْهِ السَّلَام، از طرف پیغمبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مامور شد به بازار برود و پیراهنی برای پیغمبر بخرد. رفت و پیراهنی به دوازده درهم خرید و آورد. رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرسید: این را به چه مبلغ خریدی؟ به دوازده درهم. این را چندان دوست ندارم، پیراهنی ارزانتر از این می‌خواهم، آیا فروشنده حاضر است پس بگیرد؟ نمی‌دانم یا رسول‌الله. برو ببین حاضر می‌شود پس بگیرد. علی پیراهن را با خود برداشت و به بازار برگشت. بفروشنده فرمود: پیغمبر خدا، پیراهنی ارزانتر از این می‌خواهد، آیا حضری پول ما را بدهی و این پیراهن را پس بگیری؟ فروشنده قبول کرد و علی پول را گرفت و نزد پیغمبر آورد. آن‌گاه رسول اکرم و علی با هم به طرف بازار راه افتادند؛ در بین راه چشم پیغمبر به کنیزکی افتاد که گریه می‌کرد. پیغمبر نزدیک رفت و از کنیزک پرسید: چرا گریه می‌کنی. (اهل خانه به من

۱ دهخدا ماده سخی

۲ غررالحکم شماره ۸۴۳۶

۳ غررالحکم شماره ۸۶۵۰

چهار درهم دادند و مرا برای خرید به بازار فرستادند؛ نمی دانم چطور شد پول ها گم شد. اکنون جرأت نمی کنم به خانه برگردم. رسول اکرم ﷺ چهار درهم از آن دوازده درهم را به کنیزک داد و فرمود: هرچه می خواستی بخری بخر و به خانه برگرد. و خودش به طرف بازار رفت و جامه ای به چهار درهم خرید و پوشید. در مراجعت برهنه ای را دید، جامه را از تن کند و به او داد. دو مرتبه به بازار رفت و جامه ای دیگر به چهار درهم خرید و پوشید و به طرف خانه راه افتاد. در بین راه باز همان کنیزک را دید که حیران و نگران و اندوهناک نشسته است، فرمود: چرا به خانه نرفتی؟ یا رسول الله! خیلی دیر شده می ترسم مرا بزنند که چرا این قدر دیر کردی. بیا با هم برویم، خانه تان را به من نشان بده، من وساطت می کنم که مزاحم تو نشوند. رسول اکرم ﷺ به اتفاق کنیزک راه افتاد همین که به پشت در خانه رسیدند کنیزک گفت: همین خانه است (رسول اکرم ﷺ از پشت در با آواز بلند گفت: (ای اهل خانه سلام علیکم. (جوابی شنیده نشد. بار دوم سلام کرد، جوابی نیامد. سومین بار سلام کرد، جواب دادند): **السلامُ عَلَیْكَ یا رَسُوْلَ اللهِ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَکَاتُهُ.** چرا اول جواب ندادید؟ آیا آواز ما را نمی شنیدید؟ چرا همان اول شنیدیم و تشخیص دادیم که شمااید. پس علت تأخیر چه بود؟ یا رسول الله! خوشمان می آمد سلام شما را مکرر بشنویم، سلام شما برای خانه ما فیض و برکت و سلامت است. این کنیزک شما دیر کرده، من اینجا آمدم از شما خواهش کنم او را مواخذه نکنید یا رسول الله! به خاطر مقدم گرامی شما، این کنیز از همین ساعت آزاد است. پیامبر ﷺ گفت: خدا را شکر! چه دوازده درهم پر برکتی بود، دو برهنه را پوشانید و یک برده را آزاد کرد.

دست سخاوتمند

حاتم طایی به سخاوت مندی مشهور بود مدّت ها بعد از مرگ او بارانی شدیدی بارید قبر او در معرض خطر سیل قرار گرفت به گونه ای که نزدیک بود سیل قبر او را ویران سازد پسرش خواست بدن او را بیرون آورده در جای دیگری دفن نماید تا از خطر سیل نجات پیدا کند وقتی قبر او را باز کرد دید تمام بدن او متلاشی شده به جز دست راستش مردم تعجب کردند که چگونه دست راست او سالم مانده است؟ یک انسان متدینی که از آنجا گذر می کرد گفت: تعجب نکنید حاتم با این دست عطای بسیار به بیچارگان داده و سلامت ماندن دست او نتیجه همان سخاوت و بخشش است.^۱

۱ پندهای جاویدان، محمد محمدی اشتهار دی ص ۱۵۷

شاگردان در گروه‌های ۳ درباره سخاوت باهم بحث نمایند.

در جملات ذیل جاهایی خالی را تکمیل کنید.

الف- سخاوت موجب است.

ب- تخم دوستی می‌افشاند

ج- بهترین انسان.....سخاوتمندان است

د-....درخت خرد مندی است

در باره سخاوت مقاله‌ای در ۵ سطر بنویسید.

عزت نفس

هدف: آشنایی با ارزش عزت نفس

پرسش‌ها

۱. معنای عزت چیست؟
۲. انسان چگونه می‌تواند عزت نفس خود را حفظ کند؟

معنای عزت: عزت به معنای صلابت؛ استواری، و نفوذ ناپذیری است. عزت نفس به این معنا است که اگر انسان گرفتار فقر شد با دراز کردن دست نیاز به کسی آبرو و شرف خود را زیر پا نگذارد. اگر انسان مواجه شد با یک انسان بد زبان، فحاش و کم شخصیت خود را با او روبرو نسازد تا آبروی او را ببرد.

قیمت انسان: حضرت علی علیه السلام درباره جایگاه و ارزش وجود انسان چنین بیان می‌فرماید (أَنَّهُ لَيْسَ لَأَنْفُسِكُمْ شَنْ إِلَّا الْجَنَّةَ فَلَا تَبِعُوهَا إِلَّا بِهَا)^۱ بدانید که برای جان و وجود شما قیمت و بهای جز «بهشت» نیست آگاه باشید و خود را جز به بهشت نفروشید.

عزت و آزادی: خداوند جل جلاله به انسان هم عزت داده است و هم نیروی اراده و اختیار تا آزاد زنده‌گی کند زیر بار ذلت و خواری نرود اگر کسی عزت خود را زیر پا گذاشت آزادی خود را نیز از دست می‌دهد حضرت علی علیه السلام می‌فرماید (وَأَكْرَمَ نَفْسِكَ عَنْ كُلِّ دَنِيَّةٍ وَإِنْ سَأَقْتِكَ إِلَيَّ الرِّغَابُ فَإِنَّكَ لَنْ تَعْتَاضَ بِمَا تَبْدُلُ مِنْ نَفْسِكَ عَوْضًا وَلَا تَكُنْ عَبْدًا غَيْرَ لَكَ وَقَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا)^۲ و گرامی دار نفست را از هر پستی و خواری، هرچند تو را به نعمت‌های بی شماری برساند، زیرا هرگز در برابر آنچه از عزت خود از دست می‌دهی قیمتی نخواهی یافت و بنده‌ای دیگران نباش که خدا تو را آزاد آفریده است.

قطرات آبرو: گوهر وجود انسان خیلی ارزش دارد ولی گاهی انسان آن گوهر را با قیمت بسیار ارزان از دست می‌دهد با یک بار دراز کردن دست نیاز به سوی کسی آبروی چندین ساله خود را از دست می‌دهد حضرت علی علیه السلام یک جمله بسیار زیبایی دارد که می‌فرماید: (مَاءٌ وَجْهَكَ جَامِدٌ تُقَطِّرُهُ السُّؤَالُ فَإِنْظُرْ عِنْدَ مَنْ تُقَطِّرُهُ)^۳ آبروی تو جامد است و با سؤال و درخواست، قطره قطره می‌ریزد. بنگر که قطرات آبرو را پیش چه کسی می‌ریزی؟

۱ نهج البلاغه حکمت ۴۵۶

۲ هج البلاغه نامه ۳۱

۳ خمائن حکمت ۳۴۶

این دو حدیث شریف نشان می‌دهد که دست نیاز به سوی دیگران دراز کردن و خواستن مانند یک چاه است که اگر انسان در این چاه خود را انداخت باید با ریسمان دیگران بیرون بیاید زیرا که انسان با این کار عزت خود را در همان چاه دفن کرده و کرامت خود را به قیمت خواستن از دیگران فروخته است.

به آبروی، اگر بی نان بمانم بسی به زان که نان زدو نان خواهم

پیامبر ﷺ معلّم عزّت: یکی از اصحاب پیامبر اسلام ﷺ در تنگ‌دستی شدید قرار گرفت. روزی زنش به او گفت برو پیش پیامبر و از او تقاضای کمک کن همین‌که آن مرد پیش پیامبر ﷺ آمد قبل از آن که چیزی از رسول خدا بخواهد آن حضرت فرمود: هر کس چیزی از ما بخواهد به او می‌دهیم اما اگر عزت خود را حفظ کند خداوند ﷻ او را بی نیاز خواهد کرد. آن مرد خیال کرد حتماً منظور پیامبر ﷺ من هستم به خانه برگشت زنش گفت تو باید مشکل خود را به پیامبر ﷺ می‌گفتی بار دوم که آمد باز همان کلمه را از رسول خدا شنید تا سه بار این کار تکرار شد سپس آن مرد پیش یکی از دوستان خود رفت تبری را از او امانت گرفت به صحرا رفت تا شب هیزم جمع کرد شب که آمد آن را به پنج سیر آرد فروخت. چند روز این کار را تکرار کرد تا سر انجام توانست یک تبر خریداری کند بعد از مدتی یک شتر خرید بعد از مدتی یکی از ثروتمندان بزرگ شد روزی دوباره نزد رسول خدا آمد کل ما جرا را با آن حضرت ﷺ صحبت کرد حضرت ﷺ فرمود من گفتم هر که از ما چیزی بخواهد می‌دهیم ولی هر کس بی‌نیازی نشان دهد خداوند ﷻ خودش او را بی‌نیاز می‌گرداند.^۱

حکایت ویژه

شخصی بنام عبدالله بن حذافه یکی از یاران بسیار شجاع و دلاور رسول گرامی اسلام بود. او در یکی از جنگ‌ها که بین مسلمانها با رومیان صورت گرفت همراه هشتاد نفر دیگر اسیر شدند یک روز اسیران را نزد پادشاه روم بردند قیصر به عبدالله گفت اگر دین مسیحیت را قبول کنی تو را آزاد می‌کنم. او نپذیرفت قیصر دستور داد روغن را در یک دیگ داغ کردند سپس یکی از اسیران را در بین دیگ گذاشتند تمام گوشت‌های بدن او از استخوانش جدا گردید دوباره به عبدالله پیشنهاد کرد که از دین خود دست بردار و گرنه تو را هم در بین دیگ روغن می‌گذاریم او قبول نکرد او را نزدیک دیگ روغن آورد اشک او جاری شد قیصر گفت چرا گریه می‌کنی؟ عبد الله گفت گریه از ترس مرگ نیست بلکه

۱ کتاب اخلاق در نهج البلاغه ص ۱۶۰

گریه‌ام برای این است که کاش به اندازه موهای بدنم جان می‌داشتم که در راه دین اسلام فدا می‌کردم قیصر از شجاعت عبدالله شگفت زده شد گفت اگر پیشنهادم را بپذیری دخترم به همسری تو در می‌آورم عبدالله نپذیرفت گفت اگر سرم را ببوسی تو و تمام اسیران را آزاد می‌کنم گفت حالا که آزادی دیگران با آن فراهم می‌شود حاضرم این کار را بکنم. این کار را کرد زمینه آزادی خود و دیگران را فراهم کرد^۱

فعالیت

۱. عزّت به چه معنا است؟ چه رابطه بین عزّت و آزادی وجود دارد؟ شاگردان در گروه‌های سه نفری گفتگو نمایند و جواب‌های مناسب را یادداشت کنند.
۲. بهترین معلم عزت کیست؟ شاگردان دو نفری گفتگو نموده و جواب را پیدا نمایند.

ارزش‌یابی

- جای خالی را در جملات ذیل کامل کنید
- الف- بریدن طمع از آنچه ...
 - ب- کنترل خشم...
 - ج- ...ترین عزّت است
 - د- ...الهی موجب عزّت است

کارخانه‌گی

ترجمه آیات ذیل را بنویسید

- (۱) «أَيَّبَتُّونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا»^۲
- (۲) «مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا»^۳

۱ اسد الغابا به ج ۳ ص ۱۴۳

۲. سوره نساء/ ۱۳۹

۳. سوره فاطر/ ۱۰

اخلاق خانواده (۱)

هدف: آشنایی با اخلاق در خانواده

پرسش: معنای اخلاق در خانواده چیست؟

خانواده یکی از نهادهای اساسی پنج‌گانه^۱ در اجتماع است. خانواده تشکیل یافته از شبکه‌ای از نقش‌ها و موقعیت‌ها است. این شبکه تشکیل یافته از نقش پدر، مادر، فرزند، خواهر و برادر است. خانواده کوچک‌ترین واحد اجتماعی است که کارکردهای زیادی دارد که یکی از این کارکردها شخصیت‌سازی است. اعضای خانواده در هنگام تعامل و ارتباطشان با یکدیگر بناچار از قواعدی پیروی می‌کنند. این قواعد همان بایدها و نبایدهایی هستند که زندگی خانوادگی افراد را تنظیم می‌کنند.

در دین اسلام نیز این قواعد (بایدها و نبایدها) مورد تاکید قرار گرفته است. بخشی از این قواعد مانند وجوب نفقه زن بر شوهر، در فقه مورد بحث قرار می‌گیرد اما بخشی از این بایدها و نبایدها در علم اخلاق ارائه می‌شود.

از منظر علم اخلاق بایدها و نبایدها در محیط خانواده گاهی ناظر بر روابط زن و شوهر است و گاهی ناظر به روابط والدین با فرزندان است. در این درس به بایدها و نبایدهای اخلاقی‌ای اشاره می‌شود که روابط زن و شوهر را نشانه می‌گیرد.

از نظر اسلام نهاد خانواده، کانون تربیت، مرکز شکل‌گیری شخصیت است که استوانه اصلی آن زن و شوهر است. زن و شوهر با رعایت اخلاق می‌توانند زمینه تربیت فرزندان صالح را برای اجتماع فراهم سازند. اگر زن و شوهر در خانه نسبت به یکدیگر با اخلاق اسلامی و انسانی رفتار نمایند، پیامد آن آفت‌هایی است که نه تنها دامنگیر خودشان شده، که آثار زیان‌بار آن متوجه جامعه هم خواهد شد. زیرا فرزندان که در چنین خانواده که نه تنها اخلاق در آن وجود نداشته که بارها شاهد بی‌احترامی پدر و مادر به یکدیگر بوده و آن‌ها نیز با همان خلق و خوی بزرگ شده همان رفتار را عملی می‌سازند.

اصول حاکم بر روابط زن و شوهر

اصل تساوی

یکی از اصول اساسی حاکم بر روابط زن و شوهر رابطه تساوی در برقراری روابط بین زن و شوهر است. از نظر اسلام نه مردسالاری درست است و نه زن‌سالاری. بلکه زن و

۱ نهادهای اساسی پنج‌گانه عبارت‌اند از: نهاد سیاست، نهاد آموزش، نهاد اقتصادی، نهاد دین و نهاد خانواده.

شوهر از موضع برابر نسبت به همدیگر تعامل داشته باشند. این مساله در قرآن کریم نیز مورد تاکید قرار گرفته است: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ؛ اوست آن کس که شما را از نفس واحدی آفرید.» طبق منطق قرآن هیچ کدام از زن و مرد نمی‌توانند خود را بهتر از دیگری بدانند زیرا هر دو از یک چیز آفریده شده‌اند و ارتباطشان با یکدیگر باید به گونه مساوی باشد.

اصل مودت و دوستی

زندگی زن و شوهری بر مبنای دوستی و مودت باید بنیان نهاده شود. در قرآن کریم ازدواج مایه آرامش معرفی شده است، خداوند عز وجل در قرآن کریم می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً؛ و از نشانه‌های او اینکه از [جنس] خودتان همسرانی برای شما آفرید تا با آنها آرام گیرید و میانتان دوستی و رحمت قرارداد»^۱ زن و شوهر باید مودت و دوستی را مبنای روابط خویش قرار دهند.

اصل تقسیم کار

از نمونه‌های بارز مراعات حقوق طرفین، تقسیم کارهای خانه و زنده‌گی میان زن و شوهر است. در حالات و سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده است که آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم در کارهای خانه، به همسرانش کمک می‌کرد^۲ حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم در زنده‌گی مشترک میان حضرت علی علیه السلام و فاطمه زهرا علیها السلام، کارهای بیرون خانه و درون خانه را بین آنها تقسیم کرد، دختر بزرگوار پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از این تقسیم کار بسیار خرسند گردید. به ویژه که می‌دید با تخصیص کارهای داخل خانه به وی، از برخورد با مردان و نامحرمان در بیرون از خانه و هم صحبت شدن با آنان دور می‌ماند و این برای حیا و عفاف زن مناسب‌تر است.^۳

اصل درک متقابل

یکی از مشکلات اساسی بین بسیاری از زن و شوهرها این است که نمی‌توانند همدیگر را درست درک کنند. بسیاری اوقات زن یا شوهر در حالاتی قرار دارند که نمی‌توانند به خواسته طرف مقابل خود درست پاسخ دهد. در چنین حالاتی باید زن یا شوهر باید به حالت روحی طرف مقابل خود توجه داشته باشد.

۱ سوره روم/۲۱

۲ بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۲۲۷

۳ وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۲۳

روزی امیرالمؤمنین علیه السلام به فاطمه علیها السلام گفت: آیا چیزی در خانه برای خوردن داریم؟ فاطمه علیها السلام گفت: سوگند به کسی که پدرم را به نبوت و تو را به وصایت برگزید چیزی در منزل نیست تا برای شما آماده کنم و دو روز است که چیزی در منزل نبوده است.... امام علی علیه السلام گفت: ای فاطمه! چرا نگفتی تا چیزی برای شما تهیه کنم؟ فاطمه علیها السلام گفت: یا اباالحسن! من از خداوند شرم دارم که شما را به آنچه توان نداری وادار کنم. چون می دانستم توانایی خرید چیزی را نداری در خواستی نکردم.^۱

فعالیت

شاگردان به صورت گروه‌های ۴ نفره در باره اصول حاکم بر روابط زن و شوهر با هم‌دیگر گفتگو نمایند!

ارزش‌یابی

۱. اصل مودت به چه معناست؟
۲. اصل تقسیم کار را توضیح دهید!
۳. سیره حضرت زهرا چگونه اصل درک متقابل را بیان می‌کند؟

کارخانه‌گی

درباره اهمیت جایگاه خانواده ۶ سطر بنویسید!

اخلاق خانواده (۲)

هدف: آشنایی با اهمیت رعایت اخلاق در خانواده
پرسش: درباره رابطه والدین و فرزندان چه می‌دانید؟

اخلاق خانواده گاهی ناظر به رابطه زن و شوهر است و گاهی ناظر به تنظیم روابط بین والدین و فرزندان است. در این درس باید‌ها و نبایدهای حاکم بر روابط والدین و فرزندان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پدر و مادر حقوقی دارند که فرزندان باید آن‌ها را رعایت کنند اما از طرف دیگر والدین نسبت به فرزندان شان مسئولیت‌هایی نیز دارند. در نتیجه حقوق و وظایف والدین و فرزندان دوطرفی است. یعنی هم فرزندان بر گردن پدر و مادر حق دارند و هم والدین بر فرزندان حقوقی دارند.

وظایف والدین

تربیت صحیح: کودکان مهم‌ترین سرمایه‌های زندگی و امید آینده در هر جامعه است. عوامل زیادی در شکل‌گیری شخصیت کودک نقش دارند. تلویزیون، مکتب، دوستان و خانواده از این عوامل اند. از میان این عوامل خانواده نقش بسیار اساسی و حیاتی دارد. خانواده در انتقال ارزش‌ها و میراث فرهنگی جامعه برای کودکان نقش بسیار اساسی دارد. نحوه برخورد والدین در شکل‌گیری یک شخصیت شایسته برای کودک بسیار حیاتی است. نکته‌های تربیتی زیادی وجود دارد که در اسلام بر آن‌ها تاکید شده است.

نکات تربیتی برخورد با فرزند

۱. **گذاشتن نام نیکو:** برخی والدین در نام‌گذاری دقت لازم را به خرج نمی‌دهند. نام نیک و خوب تأثیر فراوان بر شخصیت فرزند دارد. در حدیثی آمده است: «نخستین حق فرزند بر پدر گذاشتن نام نیکوست»^۱

۲. **احترام به فرزند:** شخصیت دادن به کودک نقش محوری را در تربیت آنان دارد پیامبر ﷺ می‌فرماید: «أَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ وَأَحْسِنُوا آدَابَهُمْ يُغْفَرْ لَكُمْ»^۲ فرزندان خود را احترام

۱ المحجّه البيضاء ج ۳ ص ۱۲۳

۲ مکارم الاخلاق ص ۲۲۳

کنید و به آن‌ها آداب را خوب یاد بدهید، تا خداوند شما را ببخشد. یکی از نیازهای اساسی هر انسان نیاز به احترام از سوی دیگران است. اگر شخصی مورد بی‌احترامی قرار گیرد از نظر روانی آسیب می‌بیند. کودکان نیز از این قاعده مستثناء نیستند.

۱. **فرق نگذاشتن:** والدین باید عدالت را بین همه اولاد اعم از دختر و پسر رعایت نمایند. پیامبر ﷺ می‌فرماید: «إِعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ كَمَا تُحِبُّونَ بَيْنَكُمْ فِي الْبِرِّ وَاللُّطْفِ»^۱ میان فرزندان خود در محبت و نیکی عدالت و انصاف را رعایت کنید چنانچه دوست می‌دارید آنان نیز با شما با عدالت رفتار نمایند. آتش بسیاری از اختلافات فرق گذاشتن در محبت بین فرزندان است. به صورتی که یکی از فرزندان را والدین بیشتر دوست داشته باشند. این فرق گذاشتن از نظر تربیتی نادرست است.

۲. **عدم مقایسه:** یکی از مباحث اساسی در روانشناسی بحث تفاوت‌های فردی است. تفاوت‌های فردی به این معناست که هر انسان منحصر به فرد است و استعداد و توانایی‌های هر انسانی متفاوت است. بنابراین مقایسه کردن بین فرزندان و حتی مقایسه فرزند خود با فرزندان دیگران از نظر تربیتی کار درستی نیست.

وظایف فرزندان در برابر والدین

نیکی به والدین: والدین از نظر روانی تعلق عاطفی نسبت به فرزندان دارند و از فرزندان چشم‌داشت‌هایی دارند. بنابراین نیکی به والدین وظیفه اخلاقی هر فرزند است. خداوند ﷻ در قرآن کریم نیکی به والدین را در ردیف عبادت خداوند ﷻ قرار داده است: «وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا؛ پروردگار تو مقرر کرد که جز او را پرستید و به پدر و مادر «خود» نیکی کنید»^۲ سوال این است که نیکی چیست و کدام اعمال مصداق نیکی هستند؟ با استفاده از روایات و آیات قرآن کریم اعمال زیر مصادیق نیکی هستند:

۱. **تواضع در برابر پدر و مادر:** خداوند ﷻ در قرآن می‌فرماید: (وَإِخْفِضْ لِحِمَامِكَ جَنَاحَ الدَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ)^۳ دویال فروتنی خویش را از سر مهربانی در برابر آنان فرود آور.
۲. **همنشینی:** پیامبر ﷺ می‌فرماید «همنشینی یک روز با پدر و مادر از جهاد یک سال

۱ حار الانوار ج ۱۰۴ ص ۹۲

۲ اسراء/ ۲۳

۳ همان/ ۲۴

برتر است»^۱

۳. نگاه با عطوفت به پدر و مادر: رسول خدا ﷺ می فرماید «هر نگاه به پدر و مادر ثواب

یک حج کامل مقبول رادارد»^۲

۴. اطاعت: پیامبر ﷺ می فرماید «روز قیامت بالاترین جایگاه را کسی دارد که مطیع پدر و مادر

باشد»^۳

فعالیت

شاگردان درباره احسان به والدین گفتگو کنند!

ارزش یابی

۱. وظایف والدین در برابر فرزندان چیست؟
۲. وظایف فرزندان در مقابل والدین کدام اند؟
جملات ذیل را تکمیل کنید
الف- پیامبر: اگر به آنها وعده دادید.....
ب- دوست نداشت کسی.....
ج- دو بال فروتنی خویش را.....

کارخانه گی

درباره وظایف والدین یا فرزندان ۶ سطر بنویسید!

۱ بحار الانوار ج ۷۴ ص ۲۵

۲ همان ص ۷۳

۳ کنز العمال ج ۱۶ ص ۴۶۷

حرمت انسان

هدف: آشنایی با دیدگاه اسلام در باره احترام انسان

پرسش: چرا به انسان‌ها احترام بگذاریم؟

از بین همه موجودات و مخلوقات، انسان از همه برتر است به همین دلیل خداوند عز وجل او را جانشین خود در زمین قرار داده تا همان‌گونه که خداوند عز وجل به همه مهربان است انسان هم به همه مهربان باشد. خداوند عز وجل آمرزنده است. انسان‌ها هم یکدیگر را ببخشند، خداوند عز وجل عیب‌های بندگان خود را می‌پوشاند انسان‌ها هم عیب‌های یکدیگر بپوشانند، خداوند عز وجل توبه‌پذیر است انسان‌ها هم خطا و اشتباه یکدیگر را نادیده گرفته اگر طلب بخشش نمود او را ببخشد، خداوند عز وجل به همه انسانها احترام گذاشته انسانها هم به یکدیگر را احترام بگذارند.

حرمت انسان به این معنی است که خداوند عز وجل به او کرامت بخشیده است و برای حیات انسان، آبرو و مال او حریمی ایجاد کرده که باید این حریم حفظ گردد و هدف تمام آموزش‌های دینی این است که حرمت انسان حفظ شود و حریم انسانیت شکسته نشود و صرف انسان بودن انسان کافی است که به او احترام گذاشته شود. حضرت علی علیه السلام فرمود: احترام انسان‌ها واجب است چون آن‌ها یا برادر دینی شما است و یا هم نوع شما. امام زین العابدین علیه السلام پیک محبت به انسان بود. هر جا بیکسی را میدید هر جا غریب، فقیر و مستمندی را می‌دید که دیگران به آن‌ها توجه نداشتند، به آن‌ها محبت می‌کرد و آن‌ها را نوازش می‌کرد و به خانه خودش می‌آورد، روزی عده‌ای جزامی را دید که همه از آن‌ها فرار می‌کردند زیرا از سرایت بیماری‌شان می‌ترسیدند. امام علیه السلام از آن‌ها دعوت کرد و آن‌ها را به خانه خود آورد و در خانه خود از آن‌ها، پرستاری کرد.

دلایل احترام انسان

در قرآن و احادیث به نکات بسیار قابل توجه و ارزشمندی اشاره شده که اگر آن‌ها مورد توجه و عمل قرار گیرد احترام همه انسانها حفظ شده و هیچ کس خود را برتر از دیگری نمی‌داند تا به او بی‌احترامی کند.

۱. یک آفریدگار: همه انسان‌ها اعم از فقیر و غنی، باسواد و بیسواد، سیاه و سفید و...

آفریده خدای یکتا است خداوند عز وجل در قرآن می‌فرماید (ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ)^۱ این است خداوند پروردگار شما، هیچ معبودی جز او نیست، آفریدگار همه چیز است. امام صادق علیه السلام در حدیثی می‌فرماید «من می‌بینم که آفرینش همه از خاک است، پدر همه آدم مادر همه حوا، همه را یک خدا آفریده و همه بندگان اویند.»^۲

۱ سوره انعام/۱۰۲

۲ احتجاج ج ۲ ص ۸۳

۲. آفرینش از یک چیز: خداوند ﷻ در قرآن آفرینش همه انسان‌ها را از یک حقیقت می‌داند (هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ)^۱ اوست آن کس که شما را از نفس واحدی آفرید رسول گرامی اسلام هم در حدیثی می‌فرماید «ای مردم همه شما از آدمید و آدم از خاک است»^۲

۳. کرامت: همان خدایی که همه انسان‌ها را از یک حقیقت آفریده به همه کرامت و شرافت داده است. کرامت تاجی است که خدای سبحان بر سر همه نهاده است در قرآن می‌فرماید (وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ)^۳ و به راستی ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم خداوند به درختان سرسبزی و گل داده آن‌ها هم سایه خود را بر سر هر کسی زیر آن‌ها قرار گیرد سایه‌بان قرار می‌دهد ماهم که خداوند ﷻ تاج کرامت را بر سرمان نهاده است از سر کسی بر نداریم این تاج کرامتی که خدای سبحان بر سر ما نهاده است مانند یک دایره است که همه انسان‌ها در هر سن و سالی، در هر موقعیت و شغلی، در هر شرایط زنده‌گی که باشند شامل می‌گردند.

دین اسلام و احترام به انسان

از نظر اسلام احترام به انسان به قدری ارزش دارد که همه چیز چه آن‌هایی که به انجام آن دستور داده و چه آن‌هایی که دستور ترک آن را داده برای حفظ احترام انسان است.

دستورات

چرا خداوند ﷻ در قرآن دستور داده که به مردم حرف نیکو بگویید؟ (وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا)^۴ برای اینکه با بدگویی حرمتش را از بین می‌بریم چرا گفته اگر کسی وارد مجلس شد او را جا دهید؟ (إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا)^۵ زیرا که اگر وارد مجلس شد جا نبود خجالت زده می‌شود. چرا گفته اگر به کسی صدقه دادید منت ندهید؟ (لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى)^۶ زیرا با منت احترام او را از بین می‌بریم چرا گفته پاک دامنی خود را حفظ کنید که رسول خدا ﷺ فرمود «بهترین زینتی که خدا بندگان را با آن زینت بخشیده پاک‌دامنی است»^۷ زیرا که انسان بی‌بندوبار خود را مورد سرزنش دیگران قرار داده حرمت خود را از بین می‌برد چرا گفته کم حرف بزنید که رسول خدا ﷺ می‌فرماید «سکوت بالاترین عبادت است»^۸ زیرا که انسان با حرف زدن زیاد گرفتار غیبت، تهمت و... می‌شود که باعث شکسته شدن حرمت یک انسان می‌شود.

منهیات: چرا خداوند از پرستش غیر خدا نهی کرده؟ (إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيِّئًا مُمْ

۱ سوره اعراف/ ۱۸۹

۲ بحار الانوار ج ۲۱ ص ۱۳۸، کافی ج ۸ ص ۲۴۶

۳ سوره اسراء / ۷۰

۴ سوره بقره / ۸۳

۵ سوره مجادله / ۱۱

۶ س.ره بقره ۲۶۴

۷ نهج الفصاحه ص ۴۱۲ حدیث ۴۰۵۷

۸ همان ص ۴۷۱ حدیث ۴۶۶۵

غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) ۱ آری کسانی که گوساله را [به پرستش] گرفتند به زودی خشمی از پروردگارشان و ذلتی در زنده‌گی دنیا به ایشان خواهد رسید. این برای این است که کرنش در برابر غیر خدا باعث میشود انسان با پرستش غیر خدا احترام خود را از بین ببرد.

چرا از بدگمانی منع کرده؟ (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ) ۲ ای کسانی که ایمان آورده اید از بسیاری از گمان‌ها بپرهیزید. برای اینکه بدگمانی باعث میشود انسان خود یا دیگران را بی احترامی کند.

چرا گفته دروغ نگویند (وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ) ۳ و از سخن باطل (شهادت دروغ) بپرهیزید. زیرا انسان با شهادت دروغ خود را در معرض تحقیر دیگران قرار میدهد.

چرا گفته سخن چینی بد است؟ (هَمَّازٌ مِّثْلُ بَنِمِيمٍ) ۴ آدم پست عیب جو است و برای خیر چینی گام برمیدارد. این کار باعث می‌گردد دو نفر به یکدیگر بدگمان شده همدیگر را بی احترامی کند.

چرا گفته عیب جوی نکنید (وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ) ۵ زیرا کسی که عیب دیگران را ذکر میکند برای این است که آبروی کسی را ببرد و به او بی احترامی کند.

چرا از افشای اسرار مردم نهی کرده؟ که پیامبر ﷺ می‌فرماید (هرگاه کسی سخن گفت آن یک راز و امانت است و افشای آن خیانت در امانت است) دلیل این امر این است که با افشای آن راز ممکن است مورد بی احترامی قرار بگیرد.

فعالیت

شاگردان در باره سؤالات ذیل در گروه‌های ۳ نفری گفتگو نمایند.

۱. رابطه آفریدگار واحد با احترام انسان چیست؟
۲. برای چه قرآن دستور داده است که نیکو سخن بگوییم؟

ارزش‌یابی

جملات ذیل را تکمیل کنید

- الف- زیرا انسان با شهادت دروغ.....
- ب- زیرا کسی که عیب دیگران را ذکر می‌کند.....
- ج- همه شما از آدمید و آدم از خاک است

کارخانه‌گی

درباره آیه ۷۰ سوره اسراء پنج خط بنویسید

۱ اعراف / ۱۵۲

۲ سوره حجرات / ۱۲

۳ حج / ۳۰

۴ سوره قلم / ۱۱

۵ سوره همزه / ۱

احترام بزرگترها

هدف: شناخت اهمّیت احترام به افراد بزرگتر
پرسش: چرا افراد بزرگتر احترام بیشتر دارند؟

دین اسلام به ما می‌گوید به همه انسانها احترام بگذاریم ولی به کسانی که سن‌شان بیشتر از ما است احترام بیشتر بگذاریم افراد بزرگتر شامل بسیاری مانند: استاد، پدر و مادر، پدرکلان و مادرکلان، افرادی که در جامعه ما زنده‌گی میکنند میشود. وحتا ما آن‌ها را نشناسیم به خاطر اینکه سنّ آن‌ها از ما بیشتر است باید به آن‌ها احترام بگذاریم این مسأله از این جهت اهمّیت دارد که دین اسلام دین محبّت، عاطفه، مهربانی، فروتنی و تواضع است ما به عنوان مسلمان که به داشتن این دین افتخار میکنیم با رفتار احترام آمیز خود چهره دین خود را معرفی میکنیم و هرکس از بر خورد محترمانه ما به اهمّیت دین اسلام و دستورات انسانی اش پی میبرد و این احترام نسبت به کسانی که سنّ بالایی دارند مورد تأکید ویژه قرار گرفته پیامبر ﷺ در حدیثی خانواده‌ها را به احترام پیران فراخوانده میفرماید (کهن سال در میان خاندانش، همانند پیامبر در میان امتش است)^۱ هر اندازه انسان، مخصوصاً جوانان بتوانند به کلانترها احترام بگذارند مایه عزّت و سر بلندی برای خودشان است.

دلایل اهمّیت احترام به بزرگترها در اسلام

در آیات و روایات علاوه بر اینکه احترام گذاشتن به کلانترها مورد تأکید قرار گرفته به فوائدش نیز اشاره شده است.

۱. **احترام به خداوند ﷻ:** انسانها همه آفریده شده خداوند سبحان است. و آن‌هایی که زودتر لباس انسانیت را از خداوند دریافت کرده احترام به آن‌ها احترام به خدایی است که به او وجود بخشیده. پیامبر اسلام ﷺ می‌فرماید (مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِجْلَالُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ)^۲ احترام به مسلمان سالخورده، احترام به خداوند است.

امام صادق علیه السلام نیز در حدیثی میفرماید (إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِجْلَالِ الشَّيْخِ الْكَبِيرِ)^۳ فرمود از احترام خدای عزوجل احترام پیر سالمند است و به همین دلیل است که وقتی خداوند از حقوق پدر و مادر در قرآن سخن میگوید برای دوران کهن‌سالی آن‌ها دستور خاصی می‌دهد (إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَوْ لَآ

۱ کنز العمال ص ۶۶۴

۲ الکافی ج ۲ ص ۱۶۵ حدیث ۱

۳ کافی ج ۲، ص ۶۵۸

تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لِهَٰمَا قَوْلًا كَرِيمًا^۱ زمانی که یکی از پدر و مادر یا هر دو به سن پیری رسیدند اف به آنها نگوید و آنها را از خود نرنجانید و با قول کریمانه با آنها سخن بگویید.

۲. احترام به پیامبر ﷺ: پیامبر اسلام ﷺ احترام به یک انسان سالمند را احترام به خود می‌داند (إِنَّ مِنْ إِجْلَالِي تَوْقِيرَ الشَّيْخِ مِنْ أُمَّتِي)^۲ احترام به سال‌خورده امت من، احترام نهادن به من است.

۳. فراهم کردن زمینه احترام خود: این دنیا، دنیای عمل و عکس‌العمل است یک دهقان را در نظر بگیرید او هر چیزی در زمین خود بکارد همان را درو خواهد کرد اگر گندم کاشت. گندم درو خواهد کرد اگر جو کاشت جو درو خواهد کرد، امکان ندارد کسی جو بکارد گندم درو کند در رفتار انسان با یکدیگر نیز همین قانون جریان دارد اگر به کسی خوبی کردی خوبی میبینی اگر بدی کردی بدی میبینی ممکن است یک انسان ظالم در حق یک مظلوم ستم کند آن ستم‌دیده خودش توان انتقام را نداشته باشد ولی بالاتر از همه خداوند عزوجل انتقام او را خواهد گرفت به همین جهت پیامبر گرامی اسلام جوانان را به احترام نهادن به کهن‌سالان تشویق می‌کرد و می‌فرمود (هیچ جوانی کهن‌سالی را به خاطر پیری‌اش گرامی نمی‌دارد، جز آنکه هنگام پیری خودش، خداوند عزوجل کسی را برایش فراهم می‌کند که به او احترام گذارد)^۳

۴. ایمن ماندن از سختی روز قیامت: پیامبر مکرم اسلام که خودش الگوی احترام گذاشتن به انسان‌ها مخصوصاً بزرگسالان است در حدیثی می‌فرماید (مَنْ وَقَرَ ذَا شَبِيَّةٍ لِّشَبِيَّتِهِ آمَنَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ فَرْعِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ)^۴ هرکس پیرمردی را به خاطر پیری او گرامی بدارد، خداوند او را از سختی و هراس روز قیامت در امان قرار خواهد داد.

ضررهای بی‌احترامی

۱. امت پیامبر ﷺ نیست: پیامبری که دینش دین محبت، مهربانی و احترام است باید پیروان و امت او نیز به انسان مخصوصاً کهنسالان احترام بگذارند. در غیر این صورت نمی‌تواند بگوید من امت پیامبر رحمت هستم زیرا خود آن حضرت در حدیثی می‌فرماید (از ما نیست کسی که کهن‌سالان ما را احترام نکند)^۵ امام صادق علیه السلام هم می‌فرماید (لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُوَقِّرْ كِبِيرَنَا وَيَرْحَمِ صَغِيرَنَا)^۶ از ما نیست کسی که به بزرگ‌سالان ما احترام نکنند و

۱ سوره اسراء/ ۲۳

۲ کنز العمال حدیث ۶۰۱۳

۳ سنن ترمذی ج ۳ ص ۲۵۱، مشکات الانوار ص ۲۹۳

۴ بحار الانوار ج ۷۵ ص ۱۳۷

۵ اصول کافی ج ۲ ص ۱۶۵-بحار الانوار ج ۷۲ ص ۱۳۸

۶ الکافی ج ۲ ص ۱۶۵ حدیث ۲

به خرد سالان ما مهربان نباشند.

۲. عامل فقر: در احادیث و روایات یکی از عواقب شوم بی‌احترامی به بزرگ‌ترها و افراد کهنسال گرفتار شدن انسان به بلای فقر و تنگ‌دستی ذکر شده. شخصی نزد حضرت علی علیه السلام آمد. عرض کرد با اینکه در زنده‌گی زحمت می‌کشم در عین حال همچنان گرفتار فقر هستم حضرت علی علیه السلام در مورد چند چیز از آن شخص سؤال کرد که هرکدام از آن‌ها عامل فقر است.

فرمود: شاید با قلم گره‌دار می‌نویسی؟ گفت نه، فرمود: شاید با شانه شکسته سر خود را شانه می‌کنی؟ گفت نه، فرمود: شاید پیشاپیش کسی که سنش از تو بیشتر است راه می‌روی؟ گفت نه، فرمود: شاید بعد از نماز صبح می‌خوابی؟ گفت نه فرمود: شاید دعا در حق پدر و مادرت را ترک کرده‌ای؟ گفت آری، فرمود همین مسأله سبب فقر توست^۱ در این حدیث شریف یکی از چیزهای که از او به عنوان عامل فقر و ناداری یاد شده این است که یک کسی با شخصی که سن او بیشتر از خود انسان است در راه رفتن باشد و احترام او را حفظ نکرده بیشتر از او حرکت کند.

فعالیت

شاگردان دربارهٔ سئوالات ذیل بحث و گفتگو نمایند.

۱. از نظر دین اسلام احترام به بزرگ‌ترها از چه جهت اهمیت دارد؟
۲. چگونه احترام به کهن‌سالان فراهم کردن زمینه احترام خود است؟

ارزش‌یابی

جملات ذیل را تکمیل کنید

الف- پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود احترام به سالخورده امت من

ب- از تو بیشتر است راه می‌روی

ج- خداوند جل جلاله او را از سختی و هراس

کارخانه‌گی

ترجمه آیه (اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ) رابنویسید.^۲

۱ المخازن کاشانی ص ۲۸۸

۲. سوره روم / ۵۴

احترام به زیردستان

هدف: شناخت نظر دین درباره رفتار با زیردستان
پرسش: به نظر شما با زیردستان چگونه رفتار نماییم؟

۱. **برخورد با زیردستان:** پیامبر ﷺ در حدیثی خطاب به ابوذر می فرماید «خداوند ﷻ بعضی از برادران شما را زیردست شما قرار داده هرکس برادر و هم نوعش را زیر دست دارد باید از آنچه خود می خورد به او بخوراند، و از آنچه می پوشد به او هم بپوشاند، و هیچ وقت کاری را که خارج از قدرت اوست به او نسپارد و اگر کار دشواری را به او سپرد او را کمک کند» بسیاری از ماها حاضر نیستیم با کارگر و خدمت کار خود یک جا نان بخوریم. اما رسول گرامی اسلام می فرماید «غذا خوردن با خدمت کار، نشانه فروتنی است کسی که با خدمت کاران هم دسترخوان شود بهشت آرزومند اوست»^۱ انس بن مالک که خدمت کار پیامبر ﷺ بود می گوید در یکی از شب های ماه مبارک رمضان، حضرت دیر به خانه تشریف آورد فکر کردم غذا میل کرده من هم غذایی که آماده کرده بودم خوردم بعد فهمیدم ایشان غذا نخورده بوده و تا آخر عمر هم درباره آن شب چیزی نفرمود.^۲

۲. **آه نکشیدن:** در حدیث است که رسول خدا ﷺ هرگز در اعتراض به خدمت کارش آه نکشید.^۳

۳. **برخورد با بیمار:** در روایتی نقل شده که پیامبر ﷺ از بیمار در دورترین نقطه شهر عیادت می کرد ولو بیماریش چشم درد بود.^۴

۴. **برخورد با بینوا:** پیامبر ﷺ می فرماید «بدترین غذا سوری (مهمانی) است که ثروتمندان در آن دعوت شود نه بینوا، کسی که ثروتمندان را گرامی دارد و بینوا را تحقیر کند، در آسمانها دشمن خداوند ﷻ نامیده می شود»^۵

۵. **برخورد با کارگران:** پیامبر ﷺ می فرماید «پیش از آن که عرق کارگر خشک شود مزد او را پردازید»^۶ در جای دیگر می فرماید «کسی که در حقوق به کارگری ستم کند

۱ بحار الانوار ج ۷۴ ص ۱۴۱

۲ بحار الانوار ج ۵۹ ص ۲۹۱

۳ منازل الآخرة (شیخ عباس قمی) ج ۲ ص ۹۷۹

۴ سنن ابی داود ج ۲ ص ۲۷۶

۵ کنز العمال ج ۷ ص ۹۴

۶ کنز العمال ۶/۴۶۷

۷ اصول کافی ج ۵ ص ۲۸۹

پروردگار، کارهای {نیک} او را نابود کرده بوی خوش بهشت را که از پنج صد سال به مشام می‌رسد بر او حرام می‌سازد»^۱

۶. برخورد با کهنه لباس: خداوند عز وجله در قرآن می‌فرماید لقمان به فرزندش فرمود (هیچ کس را به خاطر کهنه بودن جامه‌اش حقیر م شمار زیرا که پروردگار تو و او یکی است)^۲

نمونه از نصیحت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله برای اصحاب

رسول اکرم صلی الله علیه و آله طبق معمول، در مجلس خود نشسته بود، یاران گرداگرد حضرتش حلقه زده او را مانند نگین انگشتر در میان گرفته بودند. در این بین یکی از مسلمانان که مرد فقیر ژنده‌پوشی بود از در رسید. و طبق سنت اسلامی که هر کس در هر مقامی هست، همین که وارد مجلسی می‌شود باید ببیند هر کجا جای خالی هست همان‌جا بنشیند و یک نقطه مخصوص را به عنوان اینکه شأن من چنین اقتضا می‌کند در نظر نگیرد آن مرد به اطراف متوجه شد، در نقطه‌ای جایی خالی یافت، رفت و آنجا نشست. از قضا پهلوی مرد متعین و ثروتمندی قرار گرفت. مرد ثروتمند جامه‌های خود را جمع کرد و خودش را به کناری کشید، رسول اکرم صلی الله علیه و آله که مراقب رفتار او بود به او رو کرد و گفت: ترسیدی که چیزی از فقر او به تو بچسبد؟

نه یا رسول الله!

ترسیدی که چیزی از ثروت تو به او سرایت کند؟

نه یا رسول الله!

ترسیدی که جامه‌هایت کثیف و آلوده شود؟

نه یا رسول الله!

پس چرا پهلوی تهی کردی و خودت را به کناری کشیدی؟

اعتراف می‌کنم که اشتباهی مرتکب شدم و خطا کردم. اکنون به جبران این خطا و به کفاره این گناه حاضریم از دارایی خودم را به این برادر مسلمان خود که در باره‌اش مرتکب اشتباهی شدم ببخشم؟

مرد ژنده پوش: ولی من حاضر نیستم بپذیرم.

جمعیت: چرا؟!

۱ و مسائل الشیعه ج ۱۳ ص ۲۴۷

۲ سوره انبیاء/ ۱۸

چون می‌ترسم روزی مرا هم غرور بگیرد و با یک برادر مسلمان خود آنچنان رفتاری بکنم که امروز این شخص با من کرد.

الگوی احترام به زیردستان

روزی حضرت علی علیه السلام مقداری خرما به کسی بدون اینکه از حضرت تقاضا کند فرستاد. مردی به حضرت اعتراض کرد که چرا بدون تقاضا به کسی کمک کرده حضرت فرمود: اگر من صبر کنم که کسی اول تقاضا کند. بعد ببخشم. بخشش نکرده‌ام بلکه ابتدا او را وادار کرده‌ام که روی خود را که هنگام سجده برای خدا به خاک می‌گذارد متوجه من کند. و من هم، عوض آن عزت و احترامی که او دارد و با تقاضا آن را از دست داده است. به او چیزی داده‌ام.

فعالیت

شاگردان متن درس را دقیق مطالعه کنند و جواب سؤالات را پیدا نموده و به نوبت در صنف ارائه کنند.

۱. کسب و کار از نظر اسلام دارای چه ارزش است؟
۲. بیشتر پیامبر و بزرگان به چه کارهایی مشغول بودند؟
۳. چه کسی هرگز به خدمت‌کارش آه نکشید؟

ارزش‌یابی

جملات ذیل را تکمیل کنید

- الف- در میان کارها هیچ کاری نزد خدا.....
- ب- پیامبر صلی الله علیه و آله پیش از آن که عرق کارگر.....
- ج- هیچ کس را به خاطر کهنه بودن جامه‌اش.....
- د- کسی که برای تهیه مخارج فامیل خود زحمت می‌کشد.....

کارخانه‌گی

درباره احترام به زیردستان سه خط بنویسید.

حقوق همسایه

هدف: شناخت حقوق همسایه

پرسش

- حقوق همسایه شامل چه چیزهایی می‌شود؟
- رعایت حقوق همسایه چه فوایدی به همراه دارد؟

یکی از موضوعاتی که دین مبین اسلام به آن توجه ویژه نموده رعایت حقوق همسایه است شاید این سؤال در ذهن شما باشد که همسایه به چه کسانی گفته می‌شود؟ در پاسخ باید گفت: انسان در جایی که خانه دارد از چهار طرف تا چهل خانه همسایه گفته می‌شود که در مجموع ۱۶۰ خانه را شامل می‌شود. حضرت علی علیه السلام در حدیثی می‌فرماید (وَالْجُورُ أَرْبَعُونَ دَارًا مِنْ أَرْبَعَةِ جَوَانِبِهَا) 'تا چهل خانه از هر چهار طرف منزل همسایه به شمار می‌آید همسایه یا به تعبیر دیگر همسایگی از دو جهت مورد توجه قرار دارد.

الف- انتخاب همسایه

ب- حقوق همسایه

انتخاب همسایه

انسان اختیار دارد که همسایه خود را انتخاب کند دلیل این مسأله این است که اگر همسایه‌ها انسان‌های با فرهنگ، با شخصیت؛ متدین و... باشد هم انسان از آزار و اذیت آن‌ها در امان است و هم از رفت و آمد اعضای فامیل خود با آن‌ها تشویش و نگرانی ندارد. به دلیل اهمیت همسایه است که نبی مکرم اسلام در یک حدیثی می‌فرماید (الْجَارُ ثُمَّ الدَّارُ)

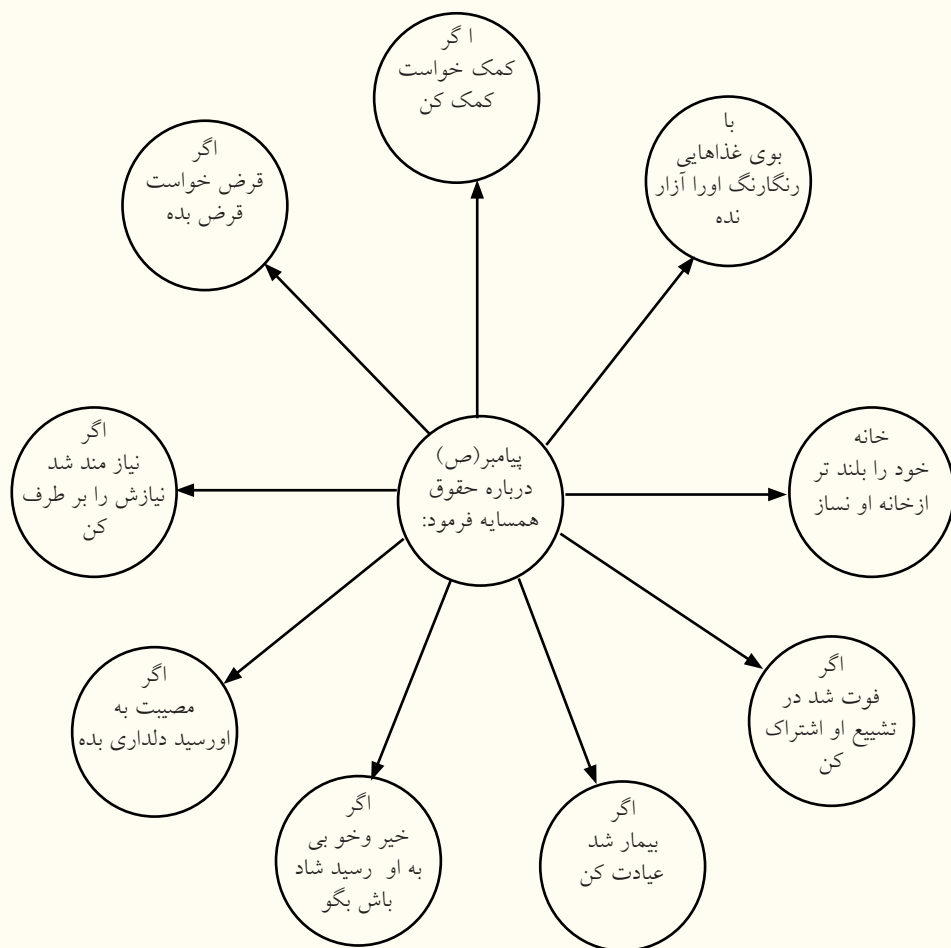
اول همسایه بعد خانه هدف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در این حدیث شریف این است که هرگاه تصمیم به خریدن خانه گرفتی در انتخاب محل و مردمی که در آن محل سکونت

و زنده‌گی دارند دقت کن سپس به خریدن خانه اقدام کن حضرت علی علیه السلام هم در حدیثی می‌فرماید (سَلَّ عَنِ الرَّفِیقِ قَبْلَ الطَّرِیقِ وَعَنِ الْجَارِ قَبْلَ الدَّارِ) قبل از مسافرت رفیق سفر را بشناس و قبل از انتخاب خانه از همسایه پرسش نما.

حقوق همسایه

پس از آن که انسان در انتخاب همسایه‌ها موفق شد و توانست محلی مناسبی را برای سکونت بیابد لازم است که حقوق همسایه را بشناسد تا بتواند رعایت کند.

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در یک حدیثی حقوق همسایه را بر شمرده که در نمودار ذیل ترسیم شده.^۲

۱ نهج البلاغه نامه ۳۱
۲ مستدرک الوسائل ج ۲ ص ۷۹

اگر این حدیث شریف مورد توجّه قرار گیرد و به آن عمل شود بسیاری از مشکلاتی که در کشور، ولایت‌ها، ولسوالی‌ها و روستاها است رفع می‌گردد زیرا که در هر ۱۶۰ خانه که باهم همسایه هستند هم افراد ثروتمند وجود دارند و هم افراد فقیر، هم افراد مصیبت دیده هستند هم کسانی که مجالس شادی و خوشی دارند، هم افراد صحیح و سالم وجود دارند و هم انسان‌هایی بیمار و مریض، از این ۱۶۰ خانه اگر آن‌هایی که دارای ثروت هستند به افراد بیچاره کمک شوند دیگر فقیر وجود نخواهند داشت. و آن‌های که سالم هستند از افراد مریض عیادت نمایند اگر به موثر نیاز داشت او را به شفا خانه برسانند اگر کسی نداشت دواى او را از دواخانه بگیرند این کارها هم در بهبودی او کمک می‌کند و هم باعث صمیمیت بین همسایه‌ها می‌گردد یا اگر کسی مصیبت‌زده و غم دیده است بقیه همسایه‌ها با او ابراز هم‌دردی نموده او را کمک نمایند این کار هم باعث می‌شود، درد مصیبت را کمتر احساس کند و هم اینکه بین آن‌ها مهربانی و محبت بیشتر می‌گردد.

الگوی نمونه همسایه‌داری

شب جمعه بود یک بانوی مکرمه‌ای که نام او فاطمه زهرا علیها السلام است، پدرش محمد صلی الله علیه و آله بن عبدالله پیامبر خدا، شوهرش الگوی موحدان امیر مؤمنان علی بن ابیطالب است، مشغول راز و نیاز با خدا جل جلاله بود فرزند دلبندهش که حسن علیه السلام نام دارد تماشا می‌کرد مادرش چگونه با خدای خود راز و نیاز می‌کند، چیزی که خیلی توجه امام حسن علیه السلام را به خود جلب کرد این بود که دید مادرش در هنگام دعا به درگاه الهی خیر همسایه‌ها را می‌خواهد برای شفای بیماران همسایه اشک می‌ریزد. برای بر طرف شدن گرفتاری آن‌ها از درگاه الهی دعا می‌کند حضرت زهراء علیها السلام تا صبح دعا می‌کند امام حسن علیه السلام منتظر است که مادر کی در حق آن‌ها دعا می‌کند ولی نشنید که مادر یک کلمه در حق خودشان دعا کرده باشد صبح نزد مادر آمد

عرض کرد مادر جان من از اول شب تا صبح بیدار ماندم شما هر چه دعا کردید در حق همسایه‌ها بود چرا در حق خودت دعا نکردی؟ فرمود فرزندم اول همسایه بعد خانه.^۱

فعالیت

شاگردان درباره سئوالات ذیل دو نفری بحث و گفتگو نمایند.

۱. انتخاب همسایه از چه جهت اهمیت دارد؟
۲. چرا حضرت علی علیه السلام همسفر و همسایه را در کنار هم مورد تأکید قرار داده؟
۳. معنای حدیث پیامبر صلی الله علیه و آله که فرمود اول همسایه بعد خانه چیست؟

ارزش‌یابی

- در جملات ذیل جاهای خالی را با استفاده از حدیث تکمیل کنید.
- الف- به او رسید شاد باش بگو
 - ب- اگر نیازمند شد.....
 - ج- با بوی غذاهای
 - د- اگر قرض خواست

کارخانه‌گی

درباره همسایه خوب چهار خط بنویسید.

توبه

هدف: شناخت معنا و اهمیت توبه

پرسش

۱. توبه چیست؟

۲. توبه چه اهمیتی دارد؟

معنای توبه

توبه در اصل به معنای بازگشت است. چون لفظ توبه در آیات قرآن و احادیث شریف بطور مشترک هم در مورد انسان هم در مورد خداوند عزوجل به کار رفته^۱ هر وقت در مورد انسان به کار رفت به معنای بازگشت از گناه است و هر زمان در مورد خداوند عزوجل به کار رفت به معنای پذیرش توبه است، به تعبیر دیگر هر توبه انسان بین دو توبه خداوند عزوجل قرار دارد به این معنا که هر زمان انسان گناه انجام داد خداوند عزوجل از او روی می گرداند. هر زمان انسان توبه نمود و به سوی خدا بازگشت، خدا نیز به سوی او باز می گردد به این معنا که توبه او را می پذیرد. برای تأثیر توبه در از بین بردن گناهان چشمه‌ای را در نظر بگیرید که از او آب صاف و زلال جاری است انسان هر نوع نجسی و کثافت را می تواند با او پاک و تمیز نماید توبه انسان هم با مرتکب شدن گناهانی مانند غیبت، تهمت خوردن مال مردم، رشوه‌خواری و... به کثافت گناه آلوده می گردد آب زلالی که می تواند انسان را پاک نماید آب توبه است توبه برای شست و شوی انسان و پاک نمودن او مانند همان چشمه‌ای صاف و زلال گناه و آثار آن را از بین می برد و انسان را از آلودگی گناه پاک می سازد حضرت علی علیه السلام جمله‌ای بسیار زیبایی دارد درباره انسانهای که از گناهان خود توبه می کند می فرماید (درخت‌های گناهان خود را در برابر دیدگان و دل‌های خویش نشانده‌اند و آن‌ها را با آب پشیمانی آبیاری کرده‌اند این درخت‌ها برای آنان بار سلامت داده و

۱ تفسیر نمونه ج ۱ ص ۱۹۶

شرایط توبه

شاید برای ما این سؤال به وجود بیاید که آیا توبه‌ای که این خاصیت را دارد چه شرایطی را دارد؟ این سؤال در روایات به خوبی پاسخ داده شده جابر بن عبدالله انصاری که یکی از یاران پیامبر اسلام ﷺ بود می‌گوید شخصی در مدینه به مسجد پیامبر ﷺ آمد گفت خدایا من از تو طلب آمرزش و توبه می‌کنم حضرت علی علیه السلام هم که در مسجد حضور داشت به آن مرد فرمود توبه تو، توبه حقیقی نیست زیرا توبه فقط طلب بخشش با زبان نیست او سؤال کرد توبه حقیقی چیست حضرت علی علیه السلام فرمود: توبه شش شرط دارد

از گناهی که در گذشته انجام داده ای پشیمان شوی.	۴	گوشت و پوستی که در راه گناه رویده شده با اطاعت خدا ذوب نمایی.
اعمال واجب مانند نماز، روزه، حج و... که ترک کرده ای ادا کنی.	۵	همان‌گونه که شیرینی گناه را چشیده‌ای رنج و سختی اطاعت را بجوشی.
حقوقی را که از مردم ضایع کرده ای به آنها برگردانی.	۶	در عوض همه خنده‌های که نموده‌ای گریه نمایی. ^۷

اقسام گناه

گناهی که انسان مرتکب می‌گردد یکسان نیست. توبه از گناهان متفاوت نیز متفاوت است. **قسم اول:** اگر یک کسی گناهی مانند گوش دادن به موسیقی؛ خوردن شراب؛ نگفتن دروغ و... که حقوق انسانی پایمال نشده فقط حق خدا را نادیده گرفته در این صورت توبه‌اش این است که از آنها اظهار پشیمانی نموده با زبان استغفار نماید.

قسم دوم: حقوق خداوند جل جلاله را زیر پا گذاشته و ترک کرده که ترک آن قضا دارد

مانند اینکه کسی روزه خود را خورده، نماز نخوانده؛ حج بر او واجب شده ترک کرده در این صورت علاوه بر پشیمانی و توبه تصمیم بگیرد که واجباتی که ترک کرده ادا کند.

خون کسی را به ناحق ریخته، دروغی گفته که باعث تلف شدن مال کسی گردیده در این صورت اول باید از گناهی که انجام داده طلب بخشش نماید مال کسی را که خورده به صاحبش برگرداند اگر خون کسی را ریخته دیه او را بدهد از گناهی هم که مرتکب شده توبه نماید.

حکایت ویژه

شخصی بنام فضیل بن عیاض از دزدان بسیار مشهور دوران خود بود در یکی از شبها از دیوار خانه پیرمردی بالا رفت دید آن پیرمرد مشغول خواندن قرآن است و این آیه را می خواند که (أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ) آیا برای کسانی که ایمان آورده اند هنگام آن نرسیده که دل‌هایشان به یاد خدا و آن حقیقتی که نازل شده نرم گردد؟ وقتی فضیل این آیه را شنید با خود گفت ای فضیل چرا وقت آن رسیده است فوراً از دیوار خانه آن پیرمرد پایین آمد رفت اول با آب توبه خود را شست و شو داد هر مقدار از اموال مردم را که با دزدی گرفته بود و پیش او موجود بود پس داد (روش فضیل این بود که هر مالی را دزدی می کرد نام صاحب او را یادداشت میکرد) و هر مقدار را که خورده بود از صاحبانشان طلب بخشش نمود فقط یک نفر یهودی که فضیل از او مال زیاد هم دزدی کرده بود و خانه او هم در شام بود باقی ماند فضیل او را پیدا کرد از او طلب بخشش کرد او گفت چون من قسم خورده‌ام تا همه اموالم را نپردازی حلال نکنم و توهم که آن را خورده‌ای برای اینکه من قسم خود را نشکسته باشم بیا به خانه من از زیر توشک به همان مقدار

پول بده و من تو را حلال می‌کنم و سرانجام آن یهودی هم مسلمان شد.^۱

فعالیت

شاگردان در گروه‌های ۴ نفری درباره سؤالات ذیل بحث و گفتگو نمایند.

۱. توبه به چه معنا است؟
۲. توبه خدا به چه معنا است؟
۳. توبه حقیقی چند شرط دارد؟
۴. بر اطفال چه زمانی توبه واجب می‌گردد؟

ارزش‌یابی

- الف- توبه دارای چند شرط است؟
- ب- کدام گناه است که توبه از او فقط اظهار پشیمانی است؟
- ج- ترجمه دقیق آیه ۱۶ سوره حدید را بنویسید

کارخانه‌گی

ترجمه آیه ۳۱ سوره نور را بنویسید.

